

26099

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

GEMLİK'İN KURULUŞU, GELİŞMESİ
VE
FONKSİYON ALANLARININ DAĞILIŞI

DOKTORA TEZİ

PERİHAN (BULUR) KAMIŞ

DANIŞMAN: Prof. Dr. Aydoğan KÖKSAL

ANKARA - 1993

Y.Ö. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ÖNSÖZ:

İnsan topluluklarının biraraya gelmeleriyle oluşan yerleşmeler, coğrafyanın ilgili alanına giren konulardan biridir. Kalkınma çabalarının bir hayli yoğunlaştığı günümüz Türkiye'sinde yerleşmeler, başta ekonomik olmak üzere çeşitli şartların etkisiyle değişime uğramaktadır.

Yeni iş sahalarının açılması ve daha iyi yaşam koşullarına sahip olma arzusuyla, şehirleşme hareketlerinin büyük boyutlara ulaştığı ülkemizde, yerleşme birimlerinin her geçen gün gelişmesi ve bunu takiben genişlemesi bir takım problemleri de gündeme getirmektedir.

Şehirlerimizin hızla artan nüfusu karşısında, mevcut tesis ve hizmetlerin ihtiyaca cevap veremediği bir gerçektir. Altyapının yetersizliği, plansız ve sağlıksız kentleşme, konut sorunu ve trafik sıkışıklığı, mevcut ekolojik dengenin bozulması neticesinde ortaya çıkan çevre sorunları ile sosyal ve kültürel hizmetlerdeki aksaklıklar, insan hayatını olumsuz yönde etkilemektedir.

Yaşantımızı gerek bedensel, gerekse ruhsal açıdan etkileyen bu problemlerin çözümü için ele alınan yerleşim birimlerinin, yerleşme düzenleri, gelişme yönleriyle, sosyal ve ekonomik yapıları, şehirselleşmenin ortaya çıkarttığı birbirinden farklı fonksiyonları ve fonksiyon alanlarına dağılışı ile bu dağılışın gelecekte göstereceği değişikliklerin bilinmesi gerekmektedir.

Bu ihtiyaçlardan yola çıkarak hazırlamış olduğumuz, Gemlik'in Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyon Alanlarının Dağılışı isimli çalışmamızın bu konuda varolan eksikliği tamamlama yolunda bir adım olacağı düşüncesindeyiz.. Daha sonra yapılacak araştırmalara ışık tutacağını ümit ettiğimiz çalışmanın konusunun tesbit edilmesi ve gerçekleştirilmesinde yardımcı olan ve yol gösteren sayın hocam Prof. Dr. A. Köksal ve D.T.C.F. Türkiye Coğrafyası Ana Bilim Dalı öğretim üyelerine, desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen aileme ve Gemlikliler'e teşekkürü bir borç bilirim.

Perihan (Bulur) KAMIŞ

ABSTRACT

Gemlik, the research area of this study, is located in the Southern Marmara part of the Marmara Region, which is the North West of our country. It was initially established by the Argonautians in 1390 B.C.; overlooking the plain formed with the sediments carried by the Karsak river. It is situated at the end of the bay bearing its' name. The convenient location in terms of transportation played an important role in the continual existence of Gemlik.

Gemlik, named Kios in the ancient times, was famous its shipyards in the Roman and Byzantine periods. It was for this reason that the Ottomans changed its' name to "Gemilik", when they conquered it.

Gemlik showed a rapid development during the Republic, and has become one of the major settlements providing services with its' agriculture and agriculture dependent industries and benefiting from the availability of transportation. In 1990 Gemlik has a population of 50.237; where 36% of this population is working in the agriculture sector. Olives are the most important agricultural product of Gemlik. The retail and wholesale of olives is the major income of the local people. Due to convenient transportation, industry is generally located in the Southern part of the Gemlik Bay. However, the effluents from the industry led to the pollution of the Bay and affected fisheries and tourism negatively. To protect the beauties and properties Gemlik has; and to decrease the present environmental problems, a number of measures have to be taken by the public and the Government and the necessary sensitivity and attention being given to the issue.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	I
ABSTRACT.....	II
HARİTALAR LİSTESİ.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	IV
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	V
GİRİŞ.....	1
I. GEMLİK'İN KURULUŞU ve KURULUŞUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	5
A- GEMLİK'İN KURULUŞU.....	5
B- GEMLİK'İN KURULUŞUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER.....	6
1) ULAŞIM.....	8
2) SAVUNMA.....	10
3) SU.....	13
4) OVA.....	18
II. GEMLİK'İN GELİŞME SAFHALARI.....	21
A- ANTİK ÇAĞ.....	21
B- ROMA-BİZANS DÖNEMİ.....	23
C) OSMANLI DÖNEMİ.....	27
D) CUMHURİYET'İN İLANINDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEM.....	31
a) 1938 Öncesi Dönem.....	37
b) 1938-1975 Dönemi.....	38
c) 1975'den Günümüze Kadar Olan Dönem.....	39
III. BUGÜNKÜ GEMLİK ve FONKSİYON ALANLARI.....	44
A- TARIM ALANLARI.....	53
B- SANAYİ ALANLARI.....	56
C- İŞ ve TİCARET ALANLARI.....	59
D- YÖNETİMİLE İLGİLİ BİNALAR.....	63
E- ULAŞIMLA İLGİLİ ALANLAR.....	65
F- SAĞLIK, EĞİTİM ve KÜLTÜR ALANLARI.....	68
G- TURİZM ve EĞLENCE ALANLARI.....	73
H- OTURMA ALANLARI.....	74
SONUÇ.....	85
BİBLİYOGRAFYA.....	89
RAPORLAR, BÜLTENLER ve DİĞERLERİ.....	95
FOTOĞRAFLAR.....	96-131

HARİTA LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Harita	
1- Gemlik'in Coğrafi Konumu.....	2
2- Gemlik ve Çevresinin Fiziki Haritası.....	3
3- Batı Anadolu Şehirlerinin Toplu Yerleşme Bakımından Görünüşleri ve Dağılışı.....	7
4- Anadolu'da Roma Devri Yol Şebekesi.....	11
5- Anadolu'da Osmanlı Yol Şebekesi.....	12
6- Gemlik'in Gelişme Safhaları.....	Metin dışında
7- Batı Anadolu'da Bizans Çağında M.S. 600 Tarihlerinde Piskoposluklar ve Metropolitikler.....	25
8- Batı Anadolu'nun İdari Taksimatı (1890).....	30
9- Batı Anadolu'nun İdari Taksimatı (1927).....	33
10- Batı Anadolu'da Asfalt Yol Şebekesinin Gelişimi.....	40
11-1958'de Gemlik ve Çevresi.....	41
12- Gemlik'de Fonksiyon Alanlarının Dağılışı.....	Metin dışında
13- Gemlik'de Mahalle Nüfusları (1990).....	Metin dışında
14- Gemlik'de Nüfus Yoğunluğu (1990).....	Metin dışında

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo:	1- Gemlik Meteoroloji İstasyonu'nun Ortalama En Yüksek ve En Düşük Sıcaklık Değerleri.....	14
	2- Gemlik'de Ortalama Yağışın Aylara Dağılışı.....	16
	3- Sayım Yıllarına Göre Gemlik'de Erkek, Kadın ve Toplam Nüfus Miktarları (1927-1990).....	34
	4- Sayım Yıllarına Göre Gemlik'in Nüfusu ve Nüfusun Artış-Azalış Oranları.....	36
	5- Gemlik'de 1985 Yılı Faal Nüfusun Faaliyet Kollarına Göre Miktarları ve Oranları.....	45
	6- Gemlik Şehri Nüfusunun Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1985 Yılı).....	48
	7- Gemlik Şehri Faal Nüfusunun Nüfus Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1985).....	50
	8- Gemlik'de Araziden Yararlanma Durumu ve Yüzdeleri (1990).....	51
	9- Gemlik Şehrinde İş ve Ticaret Yerlerinin Sayıları (1988).....	64
	10- Gemlik'de Mahallelerin Alanları, Nüfus Miktarları ve Yoğunlukları (1985).....	78
	11- 1980 ve 1990 Nüfus Sayımlarına Göre Gemlik'de Mahallelerin Nüfus Miktarları.....	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil:	1- Gemlik'de Ortalama, En Yüksek ve En Düşük Sıcaklıkların Yıllık Gidişi.....	15
	2- Gemlik'de Ortalama Yağışın Aylara Dağılışı.....	17
	3- Gemlik Şehri Rüzgar Gücü.....	19
	4- Gemlik'in Sayım Yıllarına Göre Nüfusu.....	35
	5- 1985 Sayım Sonuçlarına Göre Gemlik'de Faal Nüfusun Sektörlere Dağılışı.....	46
	6- Gemlik Şehri Nüfus Piramidi (1985).....	49
	7- Gemlik'de Araziden Yaralanma (1990).....	52
	8- 1990 Yılı Nüfus Sayımına Göre Gemlik'de Nüfusun Mahallelere Dağılımı.....	79
	9- 1980 ve 1990 Nüfus Sayımlarına Göre Gemlikde Mahalle Nüfusları.....	81

GİRİŞ

Son yıllarda, Türkiye'de köyden şehre doğru bir göçün varlığı bilinen bir gerçektir. Sosyal ve ekonomik nedenlerle gerçekleşen göçler sonucunda, Türkiye nüfusunun %52'si şehirlerde yaşamaya başlamıştır. Gün geçtikçe daha fazla nüfusu barındırmak zorunda kalan şehirlerde sağlıklı bir gelişme gözlenmektedir. Plansız ve çok hızlı bir şekilde gelişen şehirlerimizin problemlerini tesbit etmek ve çözümü için öneriler getirebilmek amacıyla Gemlik'in Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyon Alanlarının Dağılışı konulu bu çalışmayı hazırlamış bulunmaktayım.

Üç aşamada ele aldığımız konunun ilk bölümünde, şehri çevresiyle birlikte inceleyerek, kurulmuş olduğu yerin, coğrafi özellikleri, yani şehrin kuruluşunu hazırlayan coğrafi faktörleri önem sırasına göre belirlendi. Gemlik'in gelişme safhalarının irdelendiği ikinci bölümde, şehrin kimler tarafından, ne zaman kurulduğu, daha sonra şehre kimlerin hakim olduğu ve hangi dönemlerde sınırlarının genişleyip, hangi dönemlerde daraldığı ve bu genişleme ile daralmanın nedenleri tarihi kaynaklar yardımıyla tesbit edildi.

Bir yerleşim yeri olarak Gemlik'in gerçek hüvviyetini ortaya koymaya çalıştığımız üçüncü bölümde, sahip olduğu fonksiyonlar ve bu fonksiyonların şehir içinde dağılımlarını ve Gemlik'in etki alanlarını tesbit ederek bunların topoğrafya ve ulaşım şartları ile ilgisini kurmaya çalıştık.

Çalışmamızın sonuç bölümünde ise Gemlik'in nasıl bir yerleşim yeri olduğunu, diğer yerleşim birimleriyle ilişkilerini, geçim kaynaklarıyla nüfus arasındaki bağları belirleyerek; gelecekte bu yerleşim biriminin nasıl bir görünümü olacağını, gelişip gelişmeyeceğini, gelişmenin hangi yönde olacağını, sahip olduğu fonksiyonların nasıl değişeceğini ortaya koyarak bu bilgiler ışığında pratikte kullanılabilirlik özelliği olan öneriler sunmaya özen gösterdik.

Çalışmaya, konuyla ilgili literatürün tesbit edilmesiyle başlandı. Gemlik'in Marmara Bölgesi içindeki coğrafi konumunu gösterebilmek için 1/500.000 ölçekli harita ile, şehrin kurulduğu yerin ve yakın çevresinin özelliklerini gösteren 1/25.000 ölçekli haritalar çizildi. Daha sonra bu haritalar kullanım kolaylığı sağlamak amacıyla fotokopi yoluyla küçültüldü. Şehrin 1/5000 ölçekli halihazır haritası, çalışmamızın esas malzemesini teşkil etti. Bu harita, paftaları birleştirilip, çizildikten sonra, fotokopi ile küçültülerek 1/20.000 ölçekli haritalar elde edildi ve Gemlik'le ilgili olarak hazırladığımız 4 ayrı haritanın temelini oluşturdu. Bunlardan ilki, Gemlik'in Antik çağdan günümüze kadar geçirmiş olduğu gelişme safhalarının gösterildiği haritadır. Şehrin mahalle nüfuslarının ve yoğunluklarının gösterildiği iki haritaya ek olarak, Gemlik'in bugün sahip olduğu fonksiyonlar ve bunların şehir içinde dağılışının gösterildiği diğer bir harita hazırlandı.

Bütün bunların yanı sıra D.İ.E.'den alınan verilere ve yerinde yapılan anket çalışmalarına dayanılarak hazırlanmış tablolar ve çizilmiş şekiller ile arazi çalışmalarımız esnasında çektiğimiz fotoğraflardan bir kısmı da çalışmanın sonuna eklendi.

Gemlik'in coğrafi konumu ve yeri;

Araştırma konumuz olan Gemlik, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde, Gemlik Körfezi-İznik Gölü-Pamukova oluşu yöresinde yer alır (Harita 1)¹.

Kuzeyde Samanlı Dağları, güneyde ise Mudanya Sırtları ve Katırlı Dağları ile sınırlandırılan, Pleistosen'de şekillendirilmiş D-B doğrultulu tektonik oluşun içinde bulunan Gemlik, kendi adıyla anılan körfezin nihayetinde kurulmuştur. Bu körfezi, İznik Gölü'nün bir gideğeni rolünü oynayan Karsak Deresi'nin getirdiği malzeme ile oluşturduğu, alüvyal ova hudutlandırır. Haritada 50 m. izohipsi ile sınırlanan ovanın genişliği 2 km kadardır ve Doğu istikametinde süratle daralarak, Karsak boğazının alüvyal tabanı ile birleşir ².

¹ T.Yücel, "Türkiye Coğrafyası", Türk Kült. Arş. Ens. Yay. no: 68, 1987, Ankara.

² T. Bilgin, "Samanlı Dağları", İ.Ü.Coğ. Ens. Yay. no: 50, 1967, İstanbul.

Şehrin kuzeyinde, D-B istikametinde uzanan Samanlı Dağları, 900 metre yüksekliğe sahiptir (Harita 2). Uzamışı itibarıyla, Gemlik'i kuzeyden gelen soğuk hava kütlelerinden koruyan Samanlı Dağları, Kuzey Anadolu silsilesinin, batıda Marmara Bölgesi'ne sokulan bir devamı gibi görülür. Samanlı Dağları, metamorfik şist, gnays, mermer gibi unsurlar ile metamorfik olmayan şist ve kalkerlerden meydana gelen Paleozoik arazinin yanı sıra, Mesozoik ve Tersiyer formasyonlarıyla, Kuaterner, depolarından ve andezitlerden oluşur.

Gemlik Körfezi'nin bir devamı olan depresyonun kuzey ve güney kenarlarında, yer yer devamlı olarak takip edilebilen fayların mevcudiyeti, bu oluşun D-B doğrultulu kırılmalarla meydana geldiğini kanıtlar mahiyettedir ³

Ayrıca Gemlik, konumundan dolayı, Batı Anadolu'daki şehirlerin, İstanbul ve dolayısıyla Trakya ile bağlantısını sağlayan yolların üzerinde bulunur. Ulaşım engel olacak yükseltelerin bulunmaması sonucu, iki farklı bölgeyi birbirine bağlamaktadır. Komşu olduğu denizin imkanları sayesinde Gemlik, çevresinin limanı olmuştur. Deniz yoluyla Karadeniz, Ege ve Akdeniz'le; karayoluyla ise yurdun dört bir yanı ile bağlantı sağlayabilecek bir konumda kurulmuş olan Gemlik, aynı zamanda deniz ve karayollarının birbiriyle bağlandığı noktada bulunan bir yerleşim birimidir.

Görüldüğü gibi Gemlik'in, ilk çağlardan beri insanlar tarafından iskan yeri olarak seçilmesinde ve gelişmesinde, coğrafi yeri ve coğrafi durumu en önemli rolü oynamıştır. Günümüzde Bursa iline bağlı Gemlik, çevresinin sosyal, kültürel, hizmet ve sağlık yönünden ihtiyaçlarını karşılayan bir ilçe ve önemli bir zeytin üretim merkezidir.

³ T. Bilgin, a.g.e. s: 138

A.Ü.SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

TUTANAĞI

A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü ...*C.Ö.R.A.F.Y.A.*.....
Anabilim Dalı doktora öğrencisi ...*P.ERİKAN (BULUR) KAMU İKİTAPÇILIK*..
Genel Kurulması, Çeşitmesi ve Panksiyonla İlgili..
başlıklı tezini değerlendirmek üzere görevlendirilen jürimiz, *Prof. Dr. Aydoğan*
Köksal..... başkanlığında, *23 Haziran 1992 Çarşamba* günü saat ..
10.00.....'da *A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya*.....
Fakültesi'nde toplandı.

Tezin;

- a) *Peki*..... derece ile başarılı sayılmasına,
b) ~~düzeltilmek üzere geri verilmesine,~~
c) ~~reddine,~~

~~oybirliği / oyçokluğu ile karar verildi.~~

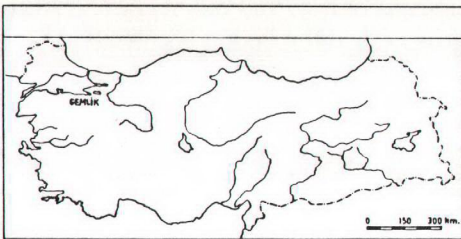
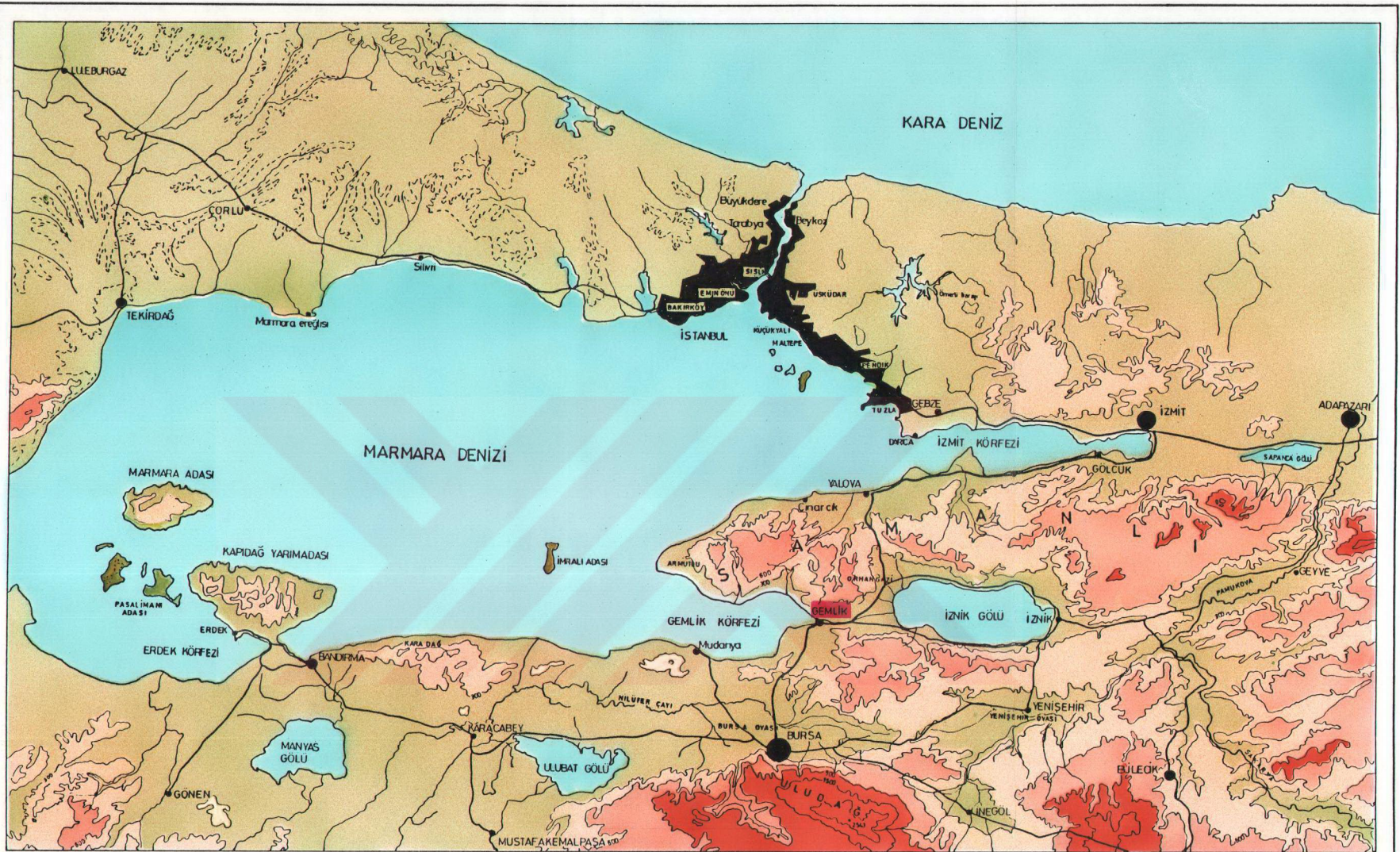
A. Köksal
Üye (Başkan)
Prof. Dr. Aydoğan KÖKSAL

F. KALELİOĞLU
Üye
Prof. Dr. Ejder KALELİOĞLU

M. Elibüyük
Üye
Doç. Dr. Mesut ELİBÜYÜK

İtfen arka sayfayı okuyunuz.

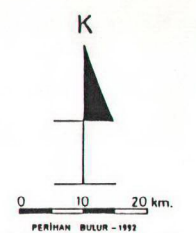
GEMLİK'İN COĞRAFI KONUMU

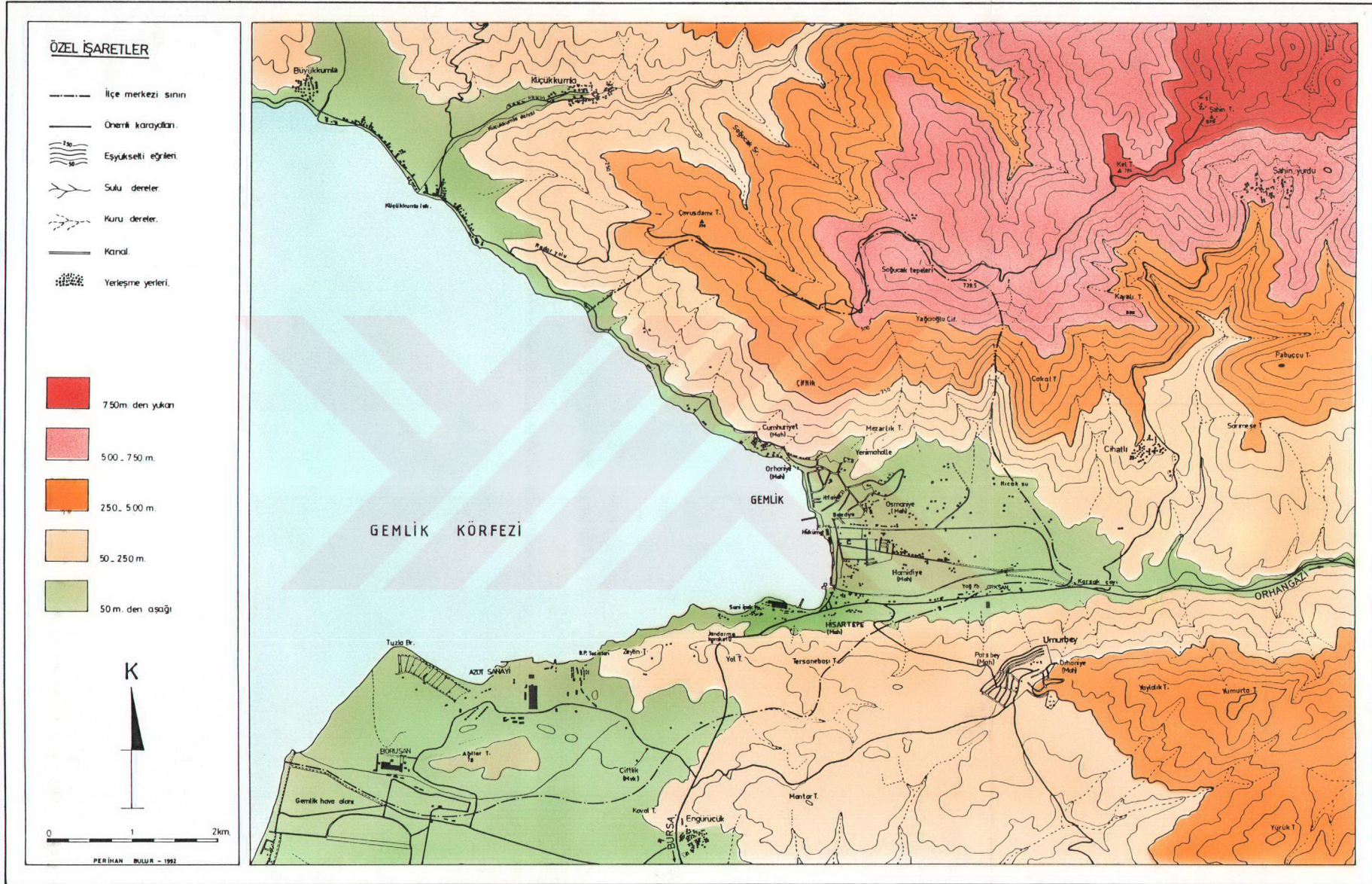
ÖZEL İŞARETLER

- İl merkezi
- İlçe merkezi
- Karayolları
- Eşyüksekti eğrileri
- Akarsular

- 900 m.den yukarı
- 600 - 900 m.
- 300 - 600 m.
- 0 - 300 m.

GEMLİK VE ÇEVRESİNİN FİZİKİ HARİTASI

I. GEMLİK' İN KURULUŞU ve KURULUŞUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

I. GEMLİK' İN KURULUŞU ve KURULUŞUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Daha önce mevcut olmayan bir yerleşmenin kurulup, gelişebilmesi için bazı beşeri ve fiziki şartların biraraya gelmesi gerekmektedir. Bir arada yaşama arzusunu taşıyan insan topluluğunun varlığı, yerleşmenin kurulması için ilk şarttır. İnsan topluluklarının yerleşme fikrine sahip olmasının ardından ise, yerleşilecek uygun bir yerin tesbiti gelmektedir. Özellikle insanların doğa ile savaştığı ilk çağlarda, yerleşmek amacını güden insanlar, yerleşme yerlerinin, gelebilecek tehlikelere karşı kolayca savunulması ve yaşamlarını sürdürebilecekleri uygun ortamların bulunmasını tercih etmişlerdir. Bir başka deyişle, kurulacak yerleşmelerin, çevresine göre durumu ve özellikleri önem kazanmıştır.

A- GEMLİK' İN KURULUŞU

Gemlik'in kuruluşu hakkında başvurduğumuz eserlerin hemen hepsinde ilk çağın büyük destansı öykülerinden, Rodos'lu Apollonios'un anlattığı Argonaut Destanı karşımıza çıkmaktadır⁴. Strabon, "Coğrafya" adlı eserinde Gemlik'in, bir Yunan kavmi olan Argonatların Kolkis ülkesine yaptıkları sefer dönüşü, bu seyahatte bulunan Kios tarafından M.Ö.1390 yılında kurulduğundan bahsetmektedir⁵. Avusturya'lı tarihçi Hammer de Kios'un kuruluşu hakkında aynı bilgileri vermektedir⁶. Osmanlılar da

⁴ Azra Erhat'ın Mitoloji Sözlüğü'nden özetleyerek aldığımız Gemlik'in kuruluş efsanesi şöyledir:

Argonautlar, Teselya'daki bir limandan Argo gemisi ile hareket ederek Karadeniz'in Kolkhis (Gürcistan) ülkesine Altın Post'u aramaya giderken, yolculukları sırasında Marmara Denizi'ne girerler. Argonautlar karaya su almak için çıktıklarında Herakles kırılmış küreği için ağaç keserken, Hylas da su bulmak için ormana dalar. Bulduğu bir ırmaktan su doldururken güzelliğine vurulan su perileri (Nimpeler), Hylas'ı kaçırtır. Hylas'ın kaybolduğunun farkına varan Herakles ve arkadaşları, delikanlıyı arar; ama bir türlü bulamazlar. Karaya çıkanların gemiye dönmesi gecikince Argonautlar demir alıp uzaklaşırlar; Herakles ve arkadaşları bu bölgede kalırlar. Erhat'a göre Herakles ve arkadaşları, bu bölgede kalıp Kios adında bir şehir kurarlar.

⁵ Strabon, "Coğrafya-Anadolu", Arkeoloji ve San. Yay., İst., 1991, s: 43.

⁶ Hammer, "Osmanlı Tarihi", C.I, s:156.

Hüdavendigâr Vilayeti'ne (Bursa'ya) bağı Kios'un kuruluş tarihini yine M.Ö.1390 olarak kabul etmektedir⁷. "Ege ve Yunan Tarihi" adlı eserinde A. M. Mansel ise, Gemlik'in kuruluşu hakkında şu bilgileri vermektedir:

Miletoslular'ın Yunanistan şehirlerinden daha geç olarak ancak M.Ö.670 yılına doğru kolonizasyon hareketlerine katıldıkları; fakat Ege bölgesini meşgul bulduklarından daha uzaklara, Marmara ve Karadeniz (Pontos Eukseinos) kıyılarına uzanmak zorunda kaldıkları; ilk önce Çanakkale Boğazı'nda Sestos'un karşısında Abidos'u (Aydos) meydana getirdikten sonra, Kapıdağ Yarımadası'nı karayla birleştiren dar berzahta iki limana sahip bulunan Kyzikos (Balkız) ile Gemlik Körfezi'nde Kios (Gemlik) kolonilerini kurmuşlardır⁸.

Stewig tarafından hazırlanan Batı Anadolu şehirlerinin toplu yerleşme bakımından görünüşleri ve dağılışlarını gösterdiği haritada Gemlik'in ikinci Yunan kolonizasyon hareketi esnasında kurulduğunu doğrulamaktadır⁹ (Harita 3). Ayrıca körfezin güney kıyısında BP (British Petrol) Dolum Tesisleri'nin inşaatı esnasında ortaya çıkarılan mermer Mezarevi'nin M.Ö. VII. yy.'a ait olduğu, A.M. Mansel'in saptamaları arasında yer almaktadır¹⁰ (Foto 2).

B- GEMLİK' İN KURULUŞUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

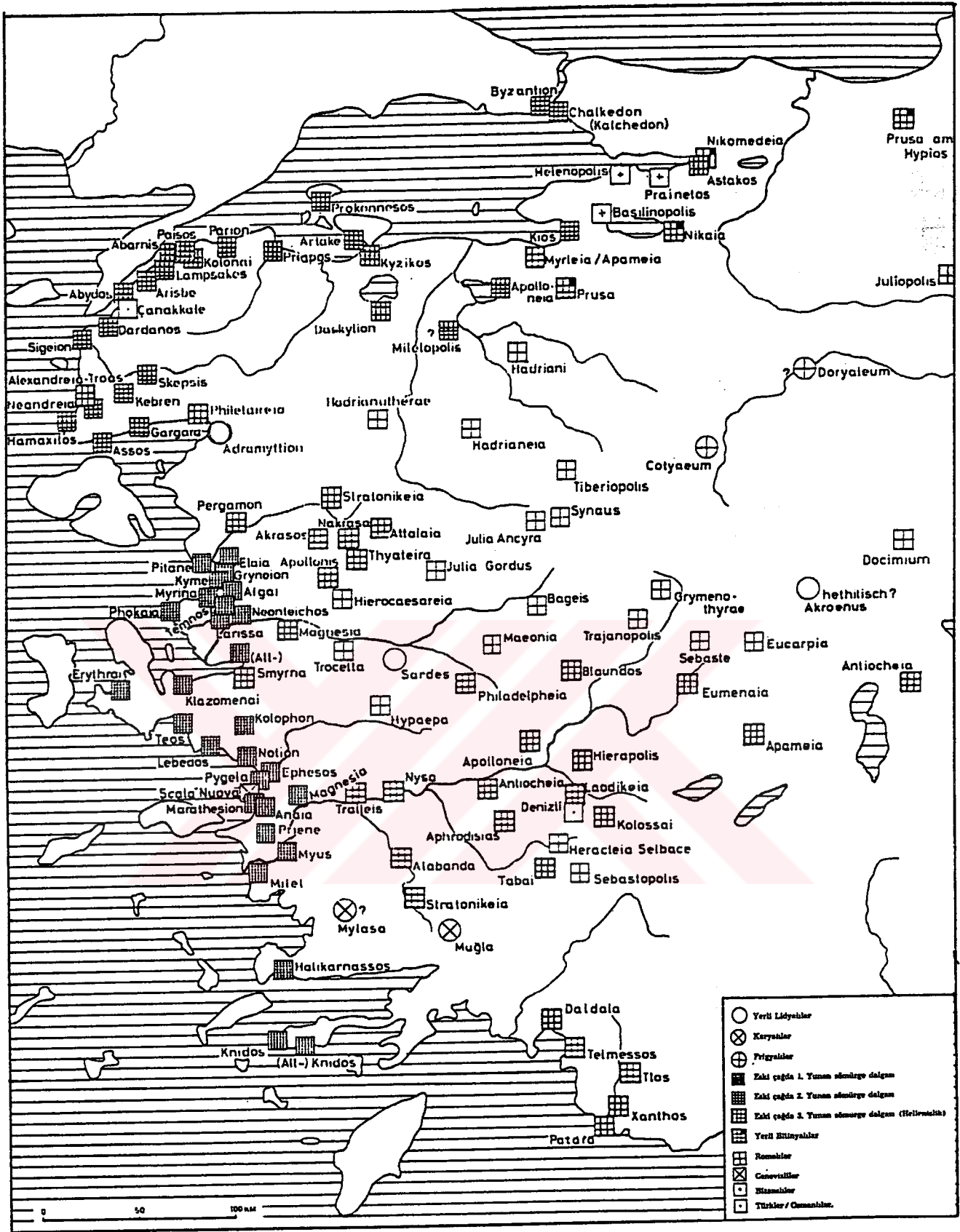
Şehrin kuzeyinde D-B doğrultusunda uzanan Kumla Caddesi çevresi, Gemlik'in ilk kuruluş yeridir. Samanlı Dağları'nın güneyinde, ovaya hakim, çevreden gelebilecek tehlikelere karşı savunulması kolay, deniz seviyesinden 35-40 metre yükseklikte bir mevkiye kurulan Gemlik, Karsak Deresi'nin oluşturduğu verimli ovanın kenarında yer almaktadır. Ayrıca Samanlı Dağları'nın eteklerindeki gür, su kaynakları ile ovanın kuzey ve güneyinden geçen fay hatları boyunca yüzeye çıkan sıcak su kaynakları da yer seçiminde etkili olmuştur.

⁷ Hüdavendigâr Salnamesi

⁸ A.M. Mansel, "Ege ve Yunan Tarihi", T.T.K.Yay, Ankara, 1971, s: 181

⁹ R, Stewig, "Batı Anadolu Bölgesi'nin Kültürel Gelişmesini Gösteren Kartoğrafik Bilgiler", İst., 1968

¹⁰ A.M. Mansel, "Gemlik Tümülüs Mezarı", Belleten, T.T.K. Yay. C 38, Ankara, 1974

HARİTA 3: BATI ANADOLU ŞEHİRLERİNİN TOPLU YERLEŞME BAKIMINDAN GÖRÜNÜŞLERİ VE DAĞILIŞLARI (Stewig,R., 1968)

Ancak Gemlik'in, burada kuruluşu ve ilk çağlardan beri mevcudiyetini devam ettirmesinde etkili olan yegane faktör, elverişli ulaşım şartlarına sahip olmasıdır. Kendi adını taşıyan körfezin bitiminde yer alan Gemlik, komşu olduğu denizden ve bu denizin sunmuş olduğu nimetlerden kolayca yararlanabildiği gibi, yurdun dört bir yanıyla bağlantısını sağlayan önemli karayolu güzergahı üzerinde bulunur.

Bütün bu özellikleri taşıdıkları öneme göre sıralayacak olursak, Gemlik'in kuruluşunda, ulaşım, savunma, içme-kullanma suyu ve ova mevcudiyeti rol oynamıştır.

1) ULAŞIM

İkinci Yunan kolonizasyon hareketi esnasında Marmara Bölgesi'nin kıyılarında kurulan şehirlerin içinde, Gemlik de yer almaktadır. Marmara Denizi'nin doğuya doğru sokulan iki büyük körfezinden biri olan, Gemlik Körfezi'nin bitiminde kurulan Gemlik'in, kuruluşunda ve varlığını bugüne kadar sürdürmesinde denizin ve deniz ulaşımının oynadığı rol inkar edilemez.

Gemlik, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı yoluyla Karadeniz, Çanakkale Boğazı vasıtasıyla da Ege ve Akdeniz ülkeleriyle bağlantılıdır. Bu özelliği sayesinde, kurulduğu tarihten itibaren denizcilik açısından haklı bir öneme sahip olmuştur. M.S. 8.-9. yy.da Gemlik'de Bizanslılar tarafından bir tersane kurulmuştur.¹¹ Bizans İmparatorluğu'ndan sonra Gemlik'de tersane kuran, Selçuklu kumandanlarından Ebul Kasım'dır. 1090 tarihinde İstanbul'u zaptetmeyi düşünen bu Selçuklu kumandanı kara ordusunun yeterli olmayacağını anladığından deniz kuvvetlerine de sahip olmak istemişti. Bunun için Gemlik'deki tersaneyi faaliyete geçirmiş ve gemi yapımına başlamıştır¹². Bizanslılar'ın, bu durumdan rahatsız olmaları sonucu, yaptıkları ani bir baskınla Selçuklu gemileri imha edilmiştir (1097). Gemlik, 1334 yılında Osmanlılar tarafından fethedildiğinde, şehrin gemi yapım evleriyle dolu olduğu ve bu özelliğinden ötürü şehre "Gemilik" adının verildiği pek çok kaynakta geçmektedir.

Bugün Suniipek Fabrikası'nın yerinde bulunan tersanede, Osmanlılar, önceleri ufak gemiler inşa etmişlerdir. Daha sonra sınırlarının gün geçtikçe genişlemesi ve deniz

¹¹ V. Orkun , " Gemlik- Tarih ve Coğrafyası", Aysan Basımevi, Bursa, 1947, s: 108

¹² Hammer, a.g.e. s: 157

aşırı ülkelere seferler düzenlenmesi, deniz savaşlarını zaruri kılmış ve Gemlik tersanesinde savaş gemileri yapılmaya başlanmıştır. 1797 yılında "Beşaretnüma" Kalyonu, 1841'de "Peyk-i Zafer" adlı savaş gemisi, 1872'de de "Asır" isimli gemi, Gemlik tersanesinde yapılmıştır¹³.

Tersanesinin önemi yanı sıra Gemlik, kuruluşundan günümüze kadar çevresinin iskelesi olmuştur. Gemlik Limanı, gerek Roma-Bizans, gerekse Osmanlılar döneminde Bursa ve yöresinde yetişen tarım ürünlerinin, mamul maddelerin ve çıkarılan madenlerin gönderildiği; bölgede yetişmeyen tarım ürünlerinin ve ihtiyaç maddelerinin getirildiği bir ithalat-ihracat limanı olma özelliğine sahipti. XIX. yy'da Mudanya ve Gemlik limanları, Bursa'nın deniz yoluyla ticaretini sağlamaktaydı.

Cumhuriyet döneminde de çeşitli mallarının sevk edildiği bir liman olma özelliğini koruyan Gemlik'de, 1992 yılında açılan Gempport adındaki özel liman, Gemlik limanının etki alanını İç ve İç Batı Anadolu şehirlerine kadar genişletmektedir.

Karayollarına gelince; bölgenin ulaşım ağının esasını oluşturan ana yolların bir kısmı Antik çağda da kullanılan güzergahları takip etmektedir¹⁴. Antik çağın Bitinya'sındaki yollar, Samanlı Dağları'nın kuzey ve güneyinde uzanan alçak sahaları takiben bir tarafta Bitinya'nın doğu kısmına, diğer taraftan da KB'de bulunan bugünkü Kadıköy'e (Calchedon) ve güneyde Bursa'ya (Prusa) ulaşmakta idi.

Bu dönemde kuzeybatıda Kadıköy'den başlayan ana yol güzergahı, İzmit Körfezi'nin (Sinus Astacus) kuzey sahillerini katederek İzmit'e (Nicomedia) varmakta idi. Burada ikiye ayrılan yolun biri doğuya, diğeri ise güneye doğru devam etmekteydi ki İzmit'den güneye ayrılan yol, körfezin güney kıyısını takip ederek, Samanlı Dağları'nı aşmakta ve İznik'e (Nicaea) ulaşmaktaydı. İznik Gölü'nün (Ascania) güney kıyılarını takip ederek Gemlik'e (Kios) erişmekteydi.

Antik çağda kullanılan bu yol güzergahı, Roma İmparatorluğu döneminde de kullanılmıştır (Harita 4). Mevcut yol istikametine Bizans döneminde, Laledere deltasından Orhangazi'ye, oradan da Gemlik'e (Kios), daha sonra Mudanya üzerinden

¹³ Bursa Ansiklopedisi

¹⁴ T. Bilgin, "Samanlı Dağları", İ.Ü. Coğ. Ens.Yay. No: 50, İst., 1967, s: 91.

Bergama başta olmak üzere, Ege Bölgesi'ndeki tarihi şehirlere dek uzanan yol güzergahı eklenmiştir¹⁵.

Osmanlı İmparatorluğu devrinde ise İznik ve Bursa gibi iki önemli idari ve ticari merkeze yakın olması, Gemlik'e avantaj sağlamıştır. Bu devirde işlek ana yollar üzerinde bulunmayan Gemlik, Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde bahsettiği Üsküdar, Gebze, Hersek ve İznik'den geçerek devam eden Hac yoluna kısa bir şose ile bağlantılıdır¹⁶ (Harita 5).

Bugün ise Gemlik, Batı Anadolu'yu İstanbul ve Trakya'ya bağlayan ana yol üzerinde yer alan önemli bir yerleşim birimidir.

2) SAVUNMA

İnsanlar, ilk çağlardan beri yerleşecekleri yeri seçerken, gelebilecek tehlikelere karşı can ve mal emniyetlerini sağlayabilecekleri, kendilerini kolayca savunabilecekleri yerleri tercih etmişlerdir. Gemlik'in ilk kuruluş yerinin de bu özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

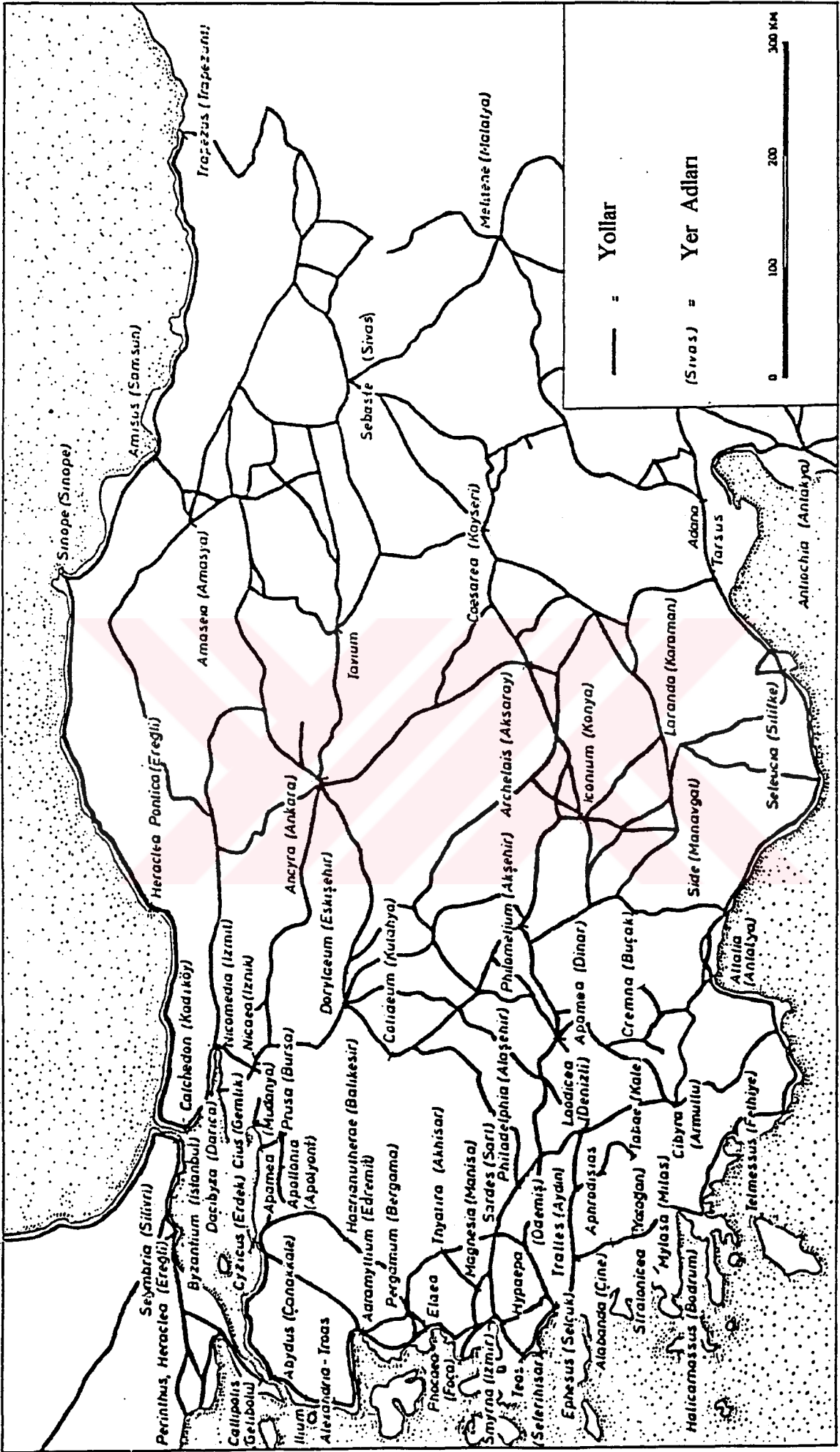
Gemlik Körfezi'nin kuzeyinde Doğu-Batı doğrultusunda uzanan Samanlı Dağları, şehri bu yönden gelebilecek tehlikelere karşı koruyan doğal bir engel oluşturmaktadır.

Marmara Denizi'nin doğu'ya doğru sokulmuş iki büyük körfezinden biri olan Gemlik Körfezi'nde kurulmuş şehrin ilk kuruluş yerinin, denizden 35-40 metre yükseklikte olması, körfezden gelebilecek tehlikelere karşı Gemlik'i korumaktadır.

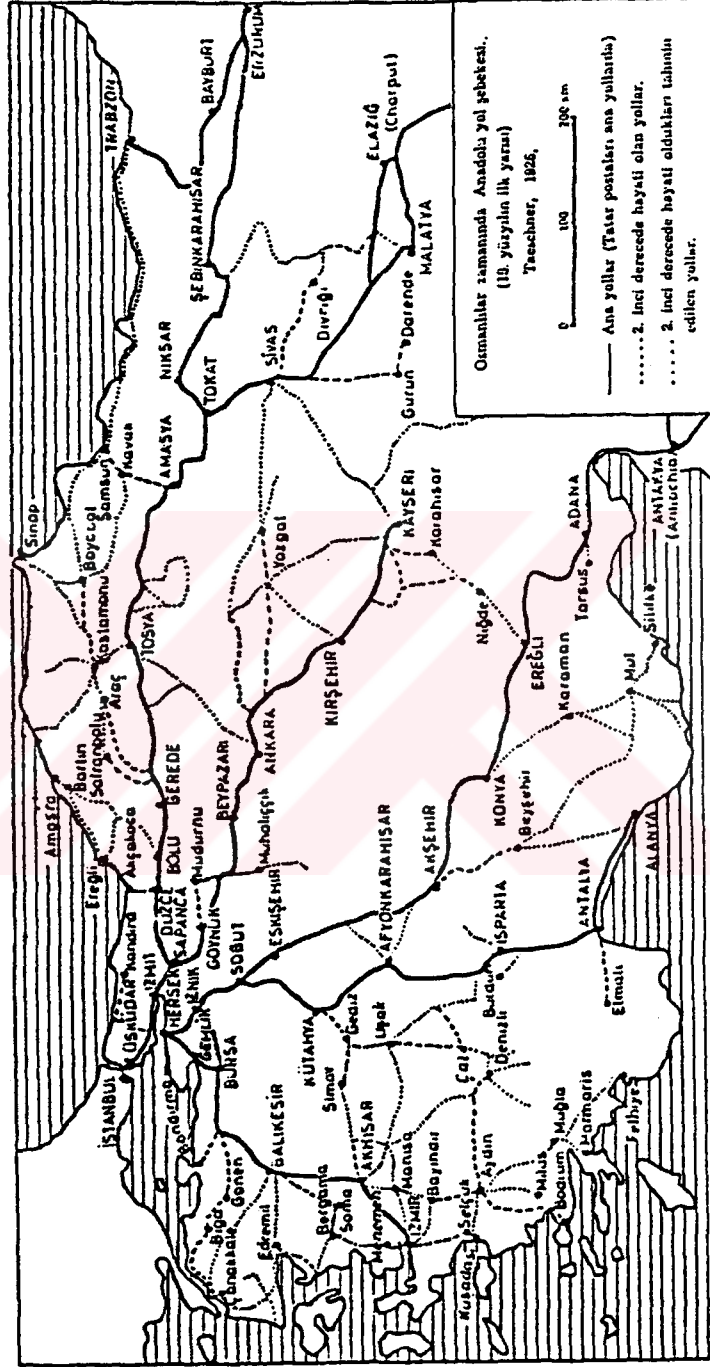
Ayrıca Gemlik, kaynağını İznik Gölü'nden sızan sulardan alan Karsak Deresi'nin getirmiş olduğu malzemelerden meydana gelen ovaya, hakim bir konuma sahiptir. Şehre güneyden gelebilecek herhangi bir saldırı olasılığı karşısında Karsak Deresi, küçük de olsa doğal bir engel oluşturur.

¹⁵ T. Biçgin a.g.e. s: 93

¹⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C II,(Çev. Zuhuri Danışman), İstanbul, s: 66.

HARİTA 4: ANADOLU'DA ROMA DEVRİ YOL ŞEBEKESİ
(Stewig R., 1968)

HARİTA 5: ANADOLU'DA OSMANLI YOL ŞEBEKELERİ (19. yy. ilk yarısı)
(Stewig, R., 1968)

3) SU

Yerleşmelerin yer seçiminde, suyun kolay temin edilip edilmemesi de göz önüne alınan önemli etkenlerdendir. Şehrin kuzeyinde bulunan Samanlı Dağları yamaçlarından denize ulaşan küçük akarsular ve dağın eteklerindeki gür, su kaynakları Gemlik'in kuruluş yerinin seçiminde önemli rol oynamıştı. Günümüzde şehrin içme suyu ihtiyacı, Samanlı Dağları'ndaki bu kaynaklardan sağlanmaktadır¹⁷. Ayrıca daha önce de belirttiğimiz gibi, tektonik bir çukurluk olan Gemlik Körfezi ve İznik Gölü depresyonunun kuzey ve güney kısımlarında fay hatları bulunmaktadır. Bu kırık hatlarından yüzeye ulaşan sıcak su kaynakları da, şehrin yerinin seçiminde etkili olmuştur. Ovanın kuzeyinde bulunan Ilıcaksu mevkinden çıkan su kaynağı, günümüzde Suniipek Fabrikası tarafından kullanılmaktadır. Ova'nın güneyindeki Gemlik kaplıcasının 37°C sıcaklığındaki şifalı suları, insanları buraya çeken unsurlardan birini oluşturmuştur. Makro iklim tipi olarak, Akdeniz iklim kuşağına dahil olmakla beraber, Akdeniz ile Karadeniz iklimleri arasında, geçiş özelliği taşıyan Marmara intikal iklim tipinin hüküm sürdüğü Gemlik'de¹⁸, yıllık ortalama sıcaklık 15.9°C, yıllık yağış miktarı da 631.3 mm'dir (Tablo 1-2)(Şekil 1-2). Gemlik'in kuzeyindeki Yalova'da ise yıllık ortalama sıcaklık 14.2°C, yıllık ortalama yağış miktarı da 730.8 mm'dir. Birbirine çok yakın bu iki merkez arasındaki sıcaklık değerlerinde, kuzeyden güneye bir artış görülürken, yağış miktarlarında ise aynı yönde bir düşüş tesbit edilmektedir. Yalova ve Gemlik arasındaki sıcaklık ve yağış farklarına Samanlı Dağları neden olmaktadır. Gemlik'i kuzeyden gelen soğuk hava kütlelerinden koruyan D-B doğrultulu Samanlı Dağları, Gemlik'de sıcaklığın düşmesini önleyen doğal bir engel oluştururken, yağışların dağın kuzey yamaçlarına düşmesiyle de Yalova'dan daha az yağış almasına yol açmaktadır.

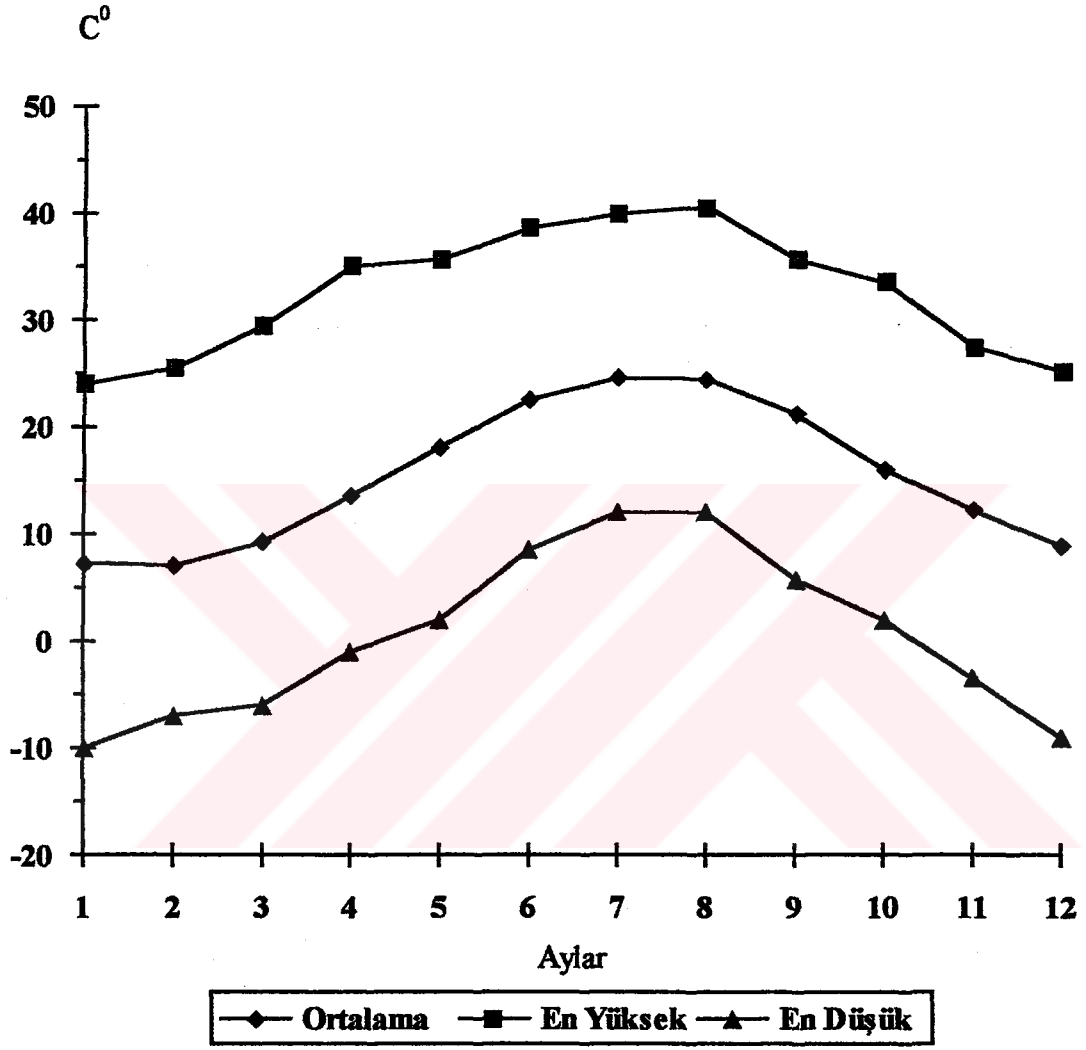
Gemlik'de ortalama sıcaklığın yıllık gidişi ve yağışın aylara dağılışı arasında bir uyum söz konusudur. Sıcaklığın arttığı ve buharlaşmanın en yüksek değerine ulaştığı ,

¹⁷ Nacaklı, Eşref Bey, İlyas Bey, Şükrü Bey kaynakları.

¹⁸ T. Bilgin, a.g.e. s:33.

**Tablo 1: GEMLİK METEOROLOJİ İSTASYONUNUN ORTALAMA,
EN YÜKSEK VE EN DÜŞÜK SICAKLIK DEĞERLERİ °C
(1965- 1990)**

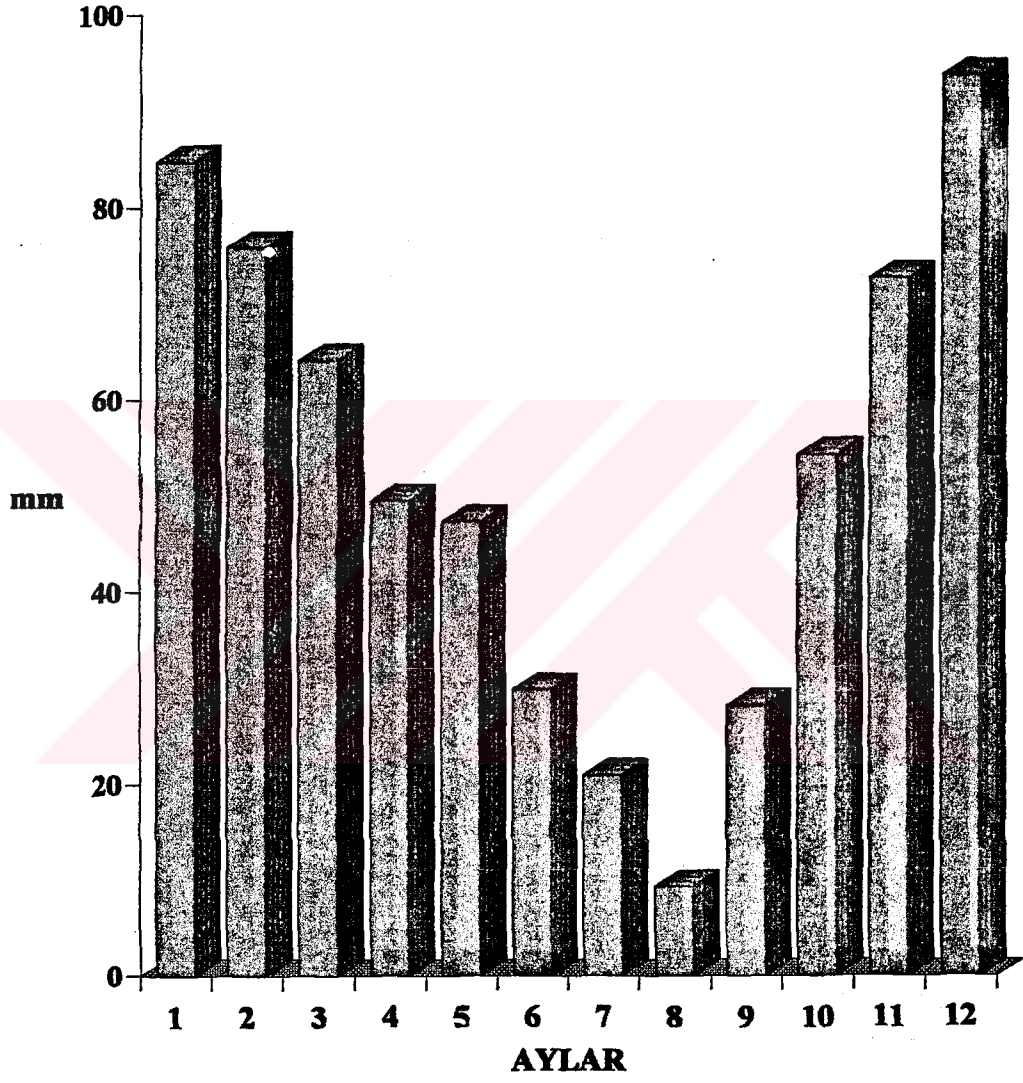
AYLAR	Ortalama	En Yüksek	En Düşük
Ocak	7.3	24.0	-10.0
Şubat	7.0	25.5	-7.0
Mart	9.2	29.5	-6.0
Nisan	13.6	35.0	-1.0
Mayıs	18.1	35.7	2.0
Haziran	22.6	38.6	8.5
Temmuz	24.6	40.0	12.0
Ağustos	24.5	40.6	12.0
Eylül	21.2	35.6	5.8
Ekim	16.0	33.5	2.0
Kasım	12.2	27.5	-3.5
Aralık	8.9	25.2	-9.0
YILLIK	15.9	40.6	-10.0

Şekil 1: GEMLİK'DE ORTALAMA, EN YÜKSEK VE EN DÜŞÜK SICAKLIKLARIN YILLIK GİDİŞİ (1965-1990)

Tablo 2: GEMLİK' DE ORTALAMA YAĞIŞIN AYLARA DAĞILIŞI (mm) (1929- 1990)

AYLAR	Ortalama Yağış (mm)
Ocak	84.8
Şubat	75.9
Mart	64.2
Nisan	49.6
Mayıs	47.4
Haziran	29.9
Temmuz	21
Ağustos	9.3
Eylül	28.2
Ekim	54.4
Kasım	72.8
Aralık	93.9
TOPLAM	631.3

Şekil 2: GEMLİK' DE ORTALAMA YAĞIŞIN AYLARA DAĞILIŞI (1929-1990)

yaz aylarında (Temmuz 24.5°C ve Ağustos 24.6°C), yağış miktarı da asgari seviyeye düşmektedir (Temmuz 21 mm, Ağustos 9.3 mm). Akdeniz Bölgesi kadar olmamakla beraber Gemlik'de de yaz kuraklığı kendisini hissettirmektedir. Özellikle bu dönemlerde, ovadaki sebze ve meyve bahçeleri kuraklıktan etkilenmektedir. Bahçelerin su ihtiyacı, kısmen ovada açılan artezyen kuyuları ile , kısmen de Karsak Deresi'nden karşılanmaktadır.

Yaz aylarında sıcaklık ve buharlaşmanın artması ile azalan yağış miktarlarının sonucunda Karsak Deresi'nin seviyesi iyice düşmektedir. Sonbaharda başlayan yağmurlarla seviyesi yavaş yavaş yükselen dere, Şubat ve Mart aylarında azami seviyeye ulaşmaktadır. Tipik Marmara Bölgesi akarsularının rejim özelliklerine sahip olan Karsak Deresi, 1942 ve 1949'da sebep olduğu su baskınları sonucu, D.S.İ. tarafından 1950 yılında kanallara alınarak denize ulaştırılmıştır (Foto 3). Üzeri kapalı olarak çarşının içinden geçip iskelenin güneyinden denize ulaşan kanala Çarşı Deresi (Foto 4), Bursa-Yalova Karayolu'nun kuzeyinden denize kavuşana da Karsak Deresi adı verilir (Foto 5). Gemlik'in ilk kuruluş yerinin Karsak Deresi'nin hemen yanında değil de yamaca doğru bulunmasının bir nedeni de, söz konusu derenin taşkınlarından korunmaktır.

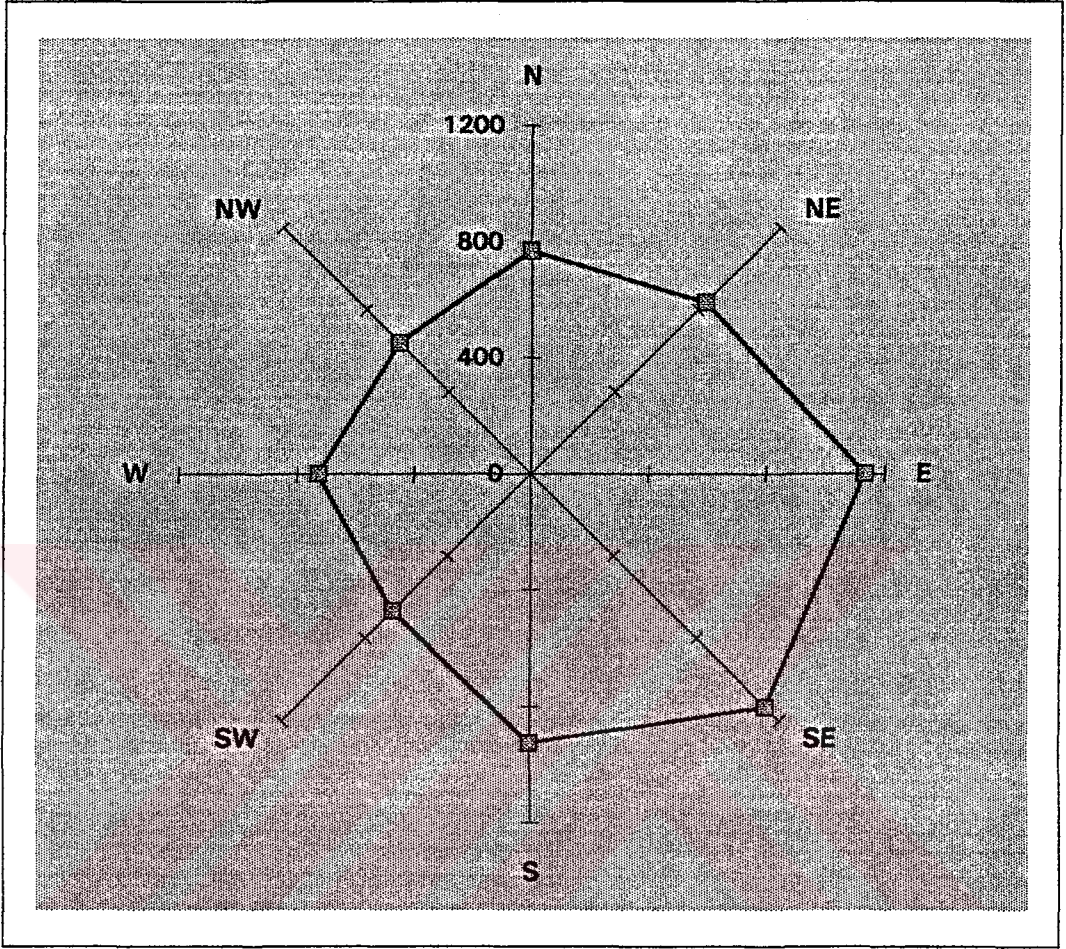
4) OVA

Yerleşilecek yerin tesbitinde etkili olan bir diğer faktör de ziraate elverişli bir arazinin varlığıdır. Gemlik Körfezi-İznik Gölü depresyonu içinde kurulmuş olan Gemlik, Karsak Deresi'nin taşımış olduğu malzemeleri, körfezin doğu kısmına doldurmasıyla oluşturduğu ovanın kenarında yer alır ¹⁹. Körfezin büyüklüğü göz önüne alınacak olursa meydana gelen ova ve körfez henüz daha gençlik safhasındadır ²⁰.

50 metre izohipsi ile sınırlayabildiğimiz, 2 km genişliğe sahip Gemlik Ovası, doğuya doğru süratle daralmakta ve Karsak Deresi'nin alüvyon vadi tabanına dönüşmektedir.

¹⁹ I. Atalay, "Türkiye Coğrafyası", Ankara, 1989.

²⁰ A. Ardel, "Marmara Bölgesi'nin Güneydoğu Havzalarının Morfolojik Karakteri", Türk Coğ. Der. Sayı 2, Ankara 1943.

YÖNLER	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW
ESME SAYISI	769	837	1135	1135	928	667	728	639

Şekil 3: GEMLİK ŞEHİRİ RÜZGAR GÜLÜ

Çok geniş bir alana sahip olmamasına rağmen çok çeşitli ürünlerin yetiştirilebilmesi, ovada hüküm süren elverişli iklim şartlarının bir sonucudur. Ortalama sıcaklığın 7°C'nin altına düşmemesi Gemlik Ova'sında tarımsal faaliyetlerin yıl boyunca devam etmesine olanak sağlarken, Samanlı Dağları'nın kuzeyden esen rüzgarlara engel olması da Akdeniz ikliminin en önemli bitkisi olan zeytinin de ovayı çevreleyen yamaçlarda yoğunluk kazanmasına imkan verir.

Görüldüğü gibi, Gemlik Körfezi'nin doğu ucunun Karsak Deresi'nce doldurulması ile oluşan ovada, bölgede hüküm süren elverişli iklim şartlarının da etkisiyle her mevsim değişik tarım ürünlerinin ekimi yapılmaktadır. Sulama imkanlarına sahip olan ova, Gemlik'in kuruluşunda rol oynayan bir faktördür.

Doğu-Batı doğrultulu tektonik bir depresyon içine yerleşmiş Gemlik'de, İznik'de de olduğu gibi hakim rüzgar yönü Batı'dır. Ancak, Gemlik Meteoroloji İstasyonu'nun verilerine göre çizdiğimiz rüzgar gülünden bu neticeye varamamaktayız (Şekil 3). Bunun nedeni de kurulduğu yıllarda şehrin dışında yer alan istasyonun, Gemlik'in gelişmesiyle konutlar arasında kalmasıdır. Bugün, İstiklal Caddesi'nde, S.S.K. Dispanseri bahçesinde bulunan meteoroloji parkı'nın yüksek binalarla çevrili olması, doğru sonuçlar elde edilmesini önlemektedir (Foto 6).

II. GEMLİK'İN GELİŞME SAFHALARI

II. GEMLİK'İN GELİŞME SAFHALARI

Yerleşmeler, kuruluşlarını takiben gelişmeleri esnasında gerek nüfus, gerek dış görünüş ve gerekse sahip oldukları fonksiyonlar açısından değişikliklere uğrarlar. Tarih boyunca İznik ve Bursa gibi iki önemli merkez arasında geçit mevkinde bulunan Gemlik, bir çok ulusun ilgisini çekmiş, uzun yıllar istila ve işgallere sahne olmuştur. Geçirmiş olduğu savaşlar neticesinde yakılıp yıkılan Gemlik, her defasında yeniden imar ve inşa edilmiştir. Yaşamış olduğu bu gelişme ve değişmelerden her biri Gemlik için birer dönüm noktası oluşturmuştur. Buradan hareketle, kuruluşundan günümüze gelinceye kadar Gemlik'in geçirmiş olduğu safhaları, tarihi kaynakların rehberliğinde ortaya koymaya çalışacağız.

Gemlik; Antik çağda kurulmuş, tersanesiyle önem kazanmış, birçok ulus tarafından istila edilerek yıkılmış ve tekrar tekrar inşa edilmiştir. Roma-Bizans dönemi ile Osmanlı dönemlerinde gelişmesini sürdürmüş ve Cumhuriyet döneminde de bugünkü halini almıştır.

A- ANTİK ÇAĞ

Gemlik, Antik çağda, bir Yunan kavmi olan Argonatlar tarafından kurulmuş ve bu çağda Kios adıyla anılmıştır²¹(M.Ö.1390). M.Ö.1300-800 yılları arasında Balkanlar'da Dorlar'ın baskısından kaçarak Anadolu'ya gelen kavimlerden biri olan Frigler'in (Phryg) M.Ö. VIII. yy'da yönetimi altına giren Gemlik, bu ulusun daha çok çiftçilikle uğraşması ve denizciliğe pek önem vermemesi sonucu yeterince gelişmemiştir.

M.Ö. VII. yy'da Frigler, Kimmerler'in baskıları sonucu zayıflamaya başlamışlardı. Bu arada Anadolu'ya geldiklerinden beri Frigler'in idaresinde yaşayan Lidyalılar (Lydia) Friglerin zayıflaması ve kralları Giges'in (Gyges) Kimmerler'le yaptığı

²¹ Çeşitli kaynaklarda Gemlik'in adı Kios, Cius, Kiyos, Cios, Siyus olarak geçmektedir.

savaşlarda elde ettiği başarılarla bölgede nüfuzlarını arttırmışlardı. Lidyalılar hızla sınırlarını genişleterek Karadeniz kıyıları ile, Marmara Bölgesi'nde de İzmit, İznik ve Gemlik gibi kıyı şehirlerini idareleri altına aldılar. Ancak M.Ö.652 yılında Kimmerler yeniden güçlenerek Lidyalılar'la girdikleri savaşı kazandılar. Bu savaş sonucunda Batı Anadolu ile birlikte Gemlik de Kimmerler'in idaresine geçmiş oldu. İstilacı ve yağmacı bir ulus olan Kimmerler'in elinde, M.Ö. 633 yılına kadar kalan Gemlik, M.Ö. 561 yılında Lidya Kralı Krezus (Kroisos) tarafından tekrar Lidya topraklarına katıldı.²² Bu dönemde, Gemlik, birçok yolun kavşak noktasında olması nedeniyle dikkat çekmiş ve bir ticaret üssü olarak kısa zamanda gelişip zenginleşmiştir.

M.Ö. VI. yy ortalarında Perslerin egemenliği altına giren Gemlik, İznik, Mudanya ile birlikte Bursa ve çevresini valiliklere ayıran Persler tarafından 200 sene yönetilmiştir ²³. Diğer kıyı şehirleri gibi bu dönemde Gemlik de askeri üs olarak kullanılmıştır.

Gemlik, M.Ö.334-286 yılları arasında, doğudan gelen büyük Pers baskısına karşı koymak ve Yunanistan'daki kent devletleri üzerinde siyasi ve askeri hegemonya kurmayı amaçlayan Makedonyalılar'ın (İskender İmparatorluğu) yönetimine girmiştir.

İskenderin saldırıları sonucu zayıflayan Persler'in baskısından kurtulan Bitinyalılar (Bithynia), Askanya (Askania) bölgesinde kendi krallıklarını kurdular. Bu sırada Gemlik de Bitinya Krallığı'na bağlı bir Yunan sömürge şehri olarak varlığını sürdürmüştür.

M.Ö.VII. yy'da Trakya'dan (Thrakia) Küçük Asya'ya geçerek Sakarya Irmağı doğusuna ve Karadeniz'den Marmara Denizi'ne kadar uzanan topraklara yerleşen Trak kökenli bir toplum olan Bitinyalılar,²⁴ M.Ö.378-328 yılları arasında kralları Biyos zamanında, bütün Marmara sahillerindeki Yunan sitelerini himayesine alarak, krallığın nüfuz sahasını genişletmişlerdir. Bitinya krallarından I.Prusyas (Prusias) zamanında Bergama Krallığı ile Bitinyalılar arasında çıkan savaşta, bazı Yunan sitelerinin Bergama Krallığı'nın yanında yer almasıyla I.Prusyas, Makedonya Kralı V. Filip'le (Philip)

²² Yurt Ansiklopedisi, Bursa Maddesi, s: 1672

²³ Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi

²⁴ Strabon, "Coğrafya", C. 12 s: 543.

anlaşmak zorunda kaldı. Marmara kıyılarında bulunan Gemlik'le birlikte pek çok Yunan sitesini ele geçiren V.Filip'in, krallığı için bir tehlike oluşturduğuna inanan I.Prusyas, Makedonya Kralı ile dostluğunu devam ettirmek için Filip'in kızı ile evlenir. V.Filip, memnuniyetinin bir ifadesi olarak Kios (Gemlik) ve Myrria'yı (Mudanya) I.Prusyas'a hediye olarak geri verir.

Prusyas, harabe şeklindeki iki şehri de imar ettirerek Gemlik'e kendi adını, Mudanya'ya da karısının ismini (Apemeia) verdi ²⁵. O güne kadar Kios diye anılan Gemlik'in ismi Prusias oldu ve Olimpos (Uludağ) Dağı eteklerindeki Prusias (Bursa) şehrinde ayırt emek için de Prusias Ad Mare (Deniz Üzerindeki Prusias) denildi. Bitinyalılar'dan sonra, M.Ö.75 yılında Roma İmparatorluğu'nun eline geçen Marmara ve Ege kıyılarıyla birlikte Gemlik de Romalılar'ın idaresi altına girmiştir.

Daha önce bahsettiğimiz gibi Antik çağda Kumla yolu ve çevresinde kurulan Gemlik'de, mermer mezarevi haricinde, bu çağa ait bir diğer buluntu da, Bursa Müzesi'nde 19/10498/1983 envanter nolu, M.Ö. 4-3. yy/ İonia/ Miletus/ Bithynia/ Cius sikkesidir (Foto 7) (Harita 6). Ön yüzünde sağdan Apollo Baş, arka yüzünde "ΜΙΑΗΤΟΣ" yazısı ve gemi pruvası bulunan gümüş sikke A.M. Mansell'in verdiği bilgileri doğrulamakla beraber, müze yetkililerinden alınan bilgiye göre de tipik bir Kios parasıdır.

B- ROMA-BİZANS DÖNEMİ

M.Ö.75 yılında Anadolu'ya hakim olan Romalılar, Küçük Asya'yı vilayetlere ayırarak herbirinin başına yetkili yöneticiler tayin etmişti. Bitinya şehirleri Romalılar'ca gönderilen valiler tarafından bu şekilde idare olunmaya başlandı. Bu dönemde Bursa ve çevresinin valiliğini önce Trioniyus üstlenmiştir. Pelin zamanında çok önem kazanan Marmara kıyılarına, İmparator Valerian devrinde İskitler tarafından büyük akınlar düzenlenmişti. İznik'den Toroslar'a kadar uzanan bu yerleri tahrip eden İskitler, Bursa ve Gemlik'i de aynı akibete uğrattı ²⁶. İskit istilasından sonra yıkılan Bitinya şehirleri

²⁵ Strabon, a.g.e. C 12, s: 564.

²⁶ V. Orkun a.g.e. s: 82

kısa zamanda yeniden imar edildi. Aynı zamanda Romalılar Bursa'ya vermiş oldukları önem sonucunda, bu merkeze bağlı Gemlik, Mudanya, Bandırma gibi kıyı şehirlerinin ticari önemlerini arttırmış ve adı geçen bu şehirleri kendilerine dinlenme yerleri yapmışlardır.

Romalılar döneminde önemli yol güzergahları üzerinde bulunan (Kadıköy'ü -Calchedon- Batı Anadolu kıyılarına bağlayan) Gemlik'de Roma dönemine ait eserlere rastlanmaktadır. Bunların çoğu Bursa Müzesi'ne nakledilmiştir. Halen Gemlik'de bazı binaların temel kazılarında Roma dönemine ait eserler çıkmaktadır. M.Ö. I. yüzyılın ortalarından Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılışına kadar geçen sürede, Bitinya ülkesi 400 yıla yakın Roma İmparatorluğu'nun idaresinde kaldı. Bir yandan Hristiyanlığın ortaya çıkması ile çalkalanmaya başlayan Roma İmparatorluğu, diğer yandan çeşitli ulusların devamlı akınlarına maruz kalması sonucu, M.S: 395 yılında Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olmak üzere ikiye ayrıldı. Doğu Roma'nın payına Anadolu, Balkan Yarımadası, Suriye Mısır ve Doğu Akdeniz adaları düşmüştü. Anadolu'nun Bizans'ın payına düşmesiyle Gemlik'de de yeni bir dönem başladı. Bizans İmparatorluğu Yunanistan ve adalarında yaşayan Rumları, Ege ve Marmara kıyılarına getirerek burada iskan ettirdiler. Denizi, güzel manzarası, kaplıcası ile Bizanslılar'ın dikkatini çeken Gemlik'de bu dönemde mabed ve manastırlar inşa edildi ²⁷. M.S. 600 tarihlerinde Piskoposluklar arasında adı geçen Gemlik (Harita 7), İmparator Justinien'in emriyle Bursa-İzmit arasında yapılan yol güzergahının buradan geçirilmesiyle sahip olduğu önemi korumuştur.

İpekçilik ve zeytincilik alanında büyük ilerleme kaydeden Gemlik'de Bizans devrinden kalma birçok eser mevcuttur. Bunlardan en önemlisi bugün Kayhan Mahallesi Kalealtı Sokak'da, Gemlik Kalesi'ne ait olduğu söylenen surdur (Foto 8). Bundan başka Askerlik Şubesi'nin arka kısmından başlayan bir diğer sur, sırtı takip ederek zeytinliklere doğru uzanır. Günümüzde Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde yer alan Yanıkmanastır harabelerinin de Bizans dönemine ait olduğu söylenmektedir. Gemlik Ovası'nda Ilıcaksu mevkinde bulunan mermer banyo teknesi yine Bizans

²⁷ V. Orkun, a.g.e. s:85

dönemine ait eserlerdendir ²⁸ (Foto 9). Ayrıca Kayhan Mahallesi Dutlu Sokak'da eski bir binanın duvarında yer alan yazıt da bu döneme aittir (Foto 10). Bu yazıt, 1982 yılında Münih Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Sencer Şahin tarafından okunmuştur, yazıtın bir mezartaşı olduğu ve üzerinde "Burada Kios'lu Heraklides obası başkanı ile karısı yatmaktadır. Buraya bizden başka kim gömülürse 200 dinar para cezası ödesin " yazmaktadır ²⁹.

Gemlik'deki bu kalıntılara ek olarak Bizans dönemine ait pek çok eser de Bursa Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (Foto 11-12). Kayhan, Balıkpazarı, Halitpaşa mahallelerinin ızgara şekilli yerleşim planı da bu dönemden kalmıştır (Harita 6). M.S. 622 yılında Sasaniler'in, 668-675 yılları arasında Emeviler'in saldırılarına maruz kalan Gemlik, bu dönemde yakılıp yıkılmıştır. 716-718 yılları arasında II. Emevi-Bizans savaşlarında ise Gemlik, iki yıl süresince Araplar'ın istilasına uğramıştır.

1071 yılında Malazgirt Meydan savaşı'ndan sonra Anadolu'da üstünlük elde eden Selçuklular, Alpaslan'ın ölümüyle tahta Melikşah'ı geçirmişlerdir. Bu dönemde Melikşah'ı tanımayarak Anadolu'ya gelen Kutalmışoğlu Süleymanşah, beş yıl gibi kısa bir sürede bütün Ege ve Marmara kıyılarının Türklerin eline geçmesini sağlamıştır. Gemlik ve İznik'in de Türkler'in eline geçtiği bu dönemde, Süleymanşah'ın komutanlarından Ebul Kasım tarafından Gemlik Körfezi'nde bir tersane kuruldu. Deniz kuvvetleri açısından güçsüz durumda bulunan Anadolu Selçuklularının bu açığı kapatmak için kurduğu bu tersanede kısa sürede ufak çapta gemiler yaptırıldı ³⁰.

Gün geçtikçe güç kazanan Anadolu Selçuklu Devleti'nden çekinen Bizans İmparatoru, Avrupalılar'dan yardım isteyerek Haçlı Seferleri'ni başlattı. Gemlik tüm Haçlı Seferleri boyunca Hristiyanlarca askeri üs olarak kullanıldı ve kanlı savaşlara sahne oldu.

Gemlik, Roma-Bizans, hatta Antik çağ boyunca kalıntılarına rastlanan surlardan da anlaşılacağı üzere bir kale kenti ve iç bölgelere giden yolları koruyan stratejik öneme sahip bir yerleşme olmuştur.

²⁸ V. Orkun a.g.e. s: 85

²⁹ A. Aksoy "Gemlik Yazıtları", Gemlik Körfezi Gazetesi, 7-2-1982.

³⁰ A. Aksoy "Gemlik Yazıtları", 30-11-1982

C) OSMANLI DÖNEMİ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla 1299'da Söğüt ve çevresinde kurulan Osmanlı Beyliği, kısa sürede Marmara Bölgesi'nde gücünü gösterir. Önemli merkezlerden biri olan Bursa'yı kuşatan Orhan Bey, Bizans İmparatorluğu'nun Mudanya üzerinden deniz yoluyla yardım göndermesi sonucu, şehri ele geçiremez. Bunun üzerine, denizden gelecek Bizans yardımlarını önlemek amacıyla İznik'den sonra, kıyıda yer alan şehirleri de almak üzere kumandanları Akçakoca ve Kara Timurtaş Bey'i Gemlik Kalesi'ni fethetmek üzere gönderir. Kış boyunca kuşatma altında tutulan Gemlik Kalesi, ilkbaharda Orhan Bey'e teslim edilir^{31 32} (1334).

Osmanlılar'ın fethinden sonra Antik çağda Kios olan şehrin adı, burada bulunan gemi imalathanelerine izafeten "Gemlik" olarak değiştirildi. Gemlik, bu dönemde Bursa, Bilecik, Yenişehir ve İznik gibi ticaret ve ziraat bakımından gelişme gösteren yerleşim yerlerinden biridir. Bursa'nın başkent olmasıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen Türkler, Gemlik'in köylerine yerleştirildiler³³.

Osmanlılar döneminde Gemlik'e ve burada bulunan tersanelere I.Murat devrinde önem verilmeye başlanır. Rumeli'deki fetihleri desteklemek amacıyla Lala Şahin Paşa'ya deniz kuvvetlerini geliştirme emri verilir. Lala Şahin Paşa da bunun üzerine İzmit, Gemlik ve Gelibolu'da gemi yapımevleri kurdurur³⁴.

1402 yılında Ankara Meydan Savaşı'nda Yıldırım Bayezit'in Timur'a yenilmesi sonucu bütün Osmanlı ülkeleriyle birlikte Bursa ve Gemlik de geçici bir süre Timur'un kuvvetleri tarafından işgal edilir.

³¹ Müneccimbaşı Tarihi, C.I, s: 91-92

³² Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Gemlik Kalesi'nin vasıfları şöyle belirtilmektedir: Kale, deniz kıyısında, körfezin ağzında, yüksek bir tepeye inşa edilmiştir. Osmanlılar'ın fethi sırasında zarar görmesine rağmen, istenirse kolayca tamir edilebilir ve kale içinde fakir Rumlar oturur.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C 5-6, s:1625-1626.

³³ V. Orkun, a.g.e. s: 39

Küçük Kumla, Büyük Kumla, Armutlu, Karacaali, Narlı, Kapaktı, Umurbey, Fıstıklı, Engürücük, Gencali, Kurşunlu, Ericcek, Fındıkçak, Osmanlılar zamanında Türkler'in yerleştiği köylerdir

³⁴ V. Orkun, a.g.e. s: 112.

1453'de İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet, büyük deniz gücüne sahip Venedik ve Cenevizliler'le mücadele edebilmek için, I.Murat zamanında Gemlik ve diğer kıyı şehirlerinde tesis edilen tersaneleri genişletmiştir. Osmanlılar'ın yükselme devrinde bir tersane şehri olarak gelişen Gemlik, zeytincilik ve ipekböcekçiliği ile dikkat çeken bir merkez olmuştur ³⁵.

1534 yılında (941 Hicri) Kite kazasına bağlı Mudanya, Kurşunlu ve Gemlik, Seki, Direkli köylerinden ve İdincik kazasından Erdek köyünden toplanacak resmi şıra ve resmi cürüm ve cinayet ve bad-i hava adındaki vergilerin³⁶ alındığı ve bu gelirlerin Yıldırım Han evkafından aktarıldığı Bursa Şehriyye sicillerinden öğrenilmektedir.

Hicri 974 yılında ise (1564 Miladi) Gemlik yine Kite kazasına bağlı bir köydür. 21 hane (evli), 14 mücerret (bekar) olmak üzere toplam 35 Müslim nüfusa sahip Gemlik'de bu dönemde 7 mahalle bulunmakta ve 265 hane, 258 mücerret olmak üzere 523 vergi nüfus yaşamaktadır ³⁷. Hicri 1020 (Miladi 1611) yılına ait kaynaklarda Gemlik kaza olarak geçmekte ve Medine-i Münevvere vakıf edildiğini öğreniyoruz ³⁸.

Duraklama ve Gerileme dönemlerinde ihmal edilen Gemlik'de, 1789 yılında III.Selim zamanında Fransa'dan getirilen mühendisler sayesinde tersaneler yeniden işletilmeye başlanmıştır ³⁹.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında yeni fethedilen yerlere Anadolu'dan getirilerek yerleştirilen Türkler'in bir kısmı da Gemlik ve civarına yerleştirilerek azınlık halinde köylerde yaşamaya başladılar. Ancak Gemlik ilçe merkezinde Rum ve Ermeni ahali çok olduğundan Türkler şehir merkezinde barınamazlar. Türkler'in Gemlik şehir merkezine yerleşmesi ancak 18. yy'dan sonra olmuştur ve Türkler, Osmaniye, Hamidiye ve Demirsubaşı mahallelerini kurmuşlardır (Harita 6).

1831 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan ilk nüfus sayımında Gemlik'de 2999 İslam nüfusun yaşadığı ve yabancı nüfusun olmadığı bildirilmektedir.1890 yılında, Fransız araştırmacı V. Cuinet ise Bursa Sancağı'na bağlı Gemlik kazası merkez

³⁵ V. Orkun, a.g.e. s:106.

³⁶ M. Akdağ, "Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi" C II, s: 276-277.

³⁷ Devter-i Evkaf-ı Salatin, Defter no: T.K.A. 570.

³⁸ Evkef-i Medine-i Münevvere der Vilayet-i Anadolu, Defter no: 87.

³⁹ V. Orkun, a.g.e., s: 107.

nüfusunun daha çok yabancılardan oluştuğunu savunmaktadır (Harita 8). Cuinet'e göre Türk: 242, Rum: 4620, Ermeni: 107, Muhtelif Unsur: 178'dir ki bu rakamlar Cuinet tarafından abartılmış olmalıdır. Zira asker nüfusu tesbit için yapılan 1831 sayımı resmi bir nitelik taşır. 1831'den 1890'a kadar geçen sürede Müslüman nüfusun ortadan neredeyse kalkması ve özellikle Rumlar'ın büyük ekseriyeti oluşturması da düşündürücüdür.

Aynı yıllarda Türk nüfus köylerde oturmaktadır. 1850 sonrasında Balkanlar'dan göç edenler Şahinyurdu, Cihatlı ve Kurtul köylerini kurarken, 93 harbinde Kafkasya ve Gürcistan'dan gelenler ise sonu "ye" hecesiyle biten, Adliye, Haydariye, Hamidiye, Fevziye, Şükriye, Mecidiye, Hayriye köyleriyle Selimiye, Sultaniye ve İhsaniye çiftliklerine yerleştirilmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ihmal edilen Gemlik, I. Dünya Savaşı'nın sonunda 6 Temmuz 1920'de İngilizler'ce işgal edilmiş, 13 Temmuz 1920' de ise İngilizler tarafından Yunanlılar'a bırakılmıştır. Yunan işgaline karşı Kurtuluş Savaşı'nda gösterilen başarılı mücadele sonucunda 11 Eylül 1922'de Gemlik işgalden kurtulmuştur. 19. yy.'da idari yönden Bursa Sancağına bağlı olan Gemlik kazasında bulunan Gemlik Rum Rüştüyesi'nde 331 öğrenci eğitim görmektedir ⁴⁰. Yine bu yüzyılda Gemlik, Mudanya'yla birlikte Bursa'nın iskelesidir.

Cuinet'e göre, 19 yy.'da Bursa Merkez Sancağı'nın Gemlik Limanı vasıtasıyla yaptığı dış satım 3.796.000 Fr., dış alım ise 138.000 Fr.'dir. 1907 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'ne göre Bursa'da üretilen ipekböceği kozası ve ipek, Gemlik Limanı vasıtasıyla dünyanın çeşitli ülkelerine gönderilmekteydi.

Gemlik, Roma-Bizans devrinde savunma nedeniyle içine sıkıştığı kaleden Osmanlı döneminde dışarı taşmış ve bu fonksiyonu yerini, gemi yapım ve ticaret fonksiyonlarına bırakmıştır. Zeytin ve zeytinyağı ticareti de bu dönemde gelişmiştir. Özellikle gayrimüslimlerin ilgi duyduğu ipekböcekçiliğinde de önemli gelişmeler bu döneme aittir. Osmanlı döneminin kesintisiz asırlar boyu sürmesi, insanları korunmaktan ve korumaktan huzur içinde diğer işlerle uğraşmaya itmiştir.

⁴⁰ Yurt Ansiklopedisi, Bursa Maddesi 1648-1649.

D) CUMHURİYET'İN İLANINDAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEM

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Bursa vilayetine bağlı bir kaza merkezi olan Gemlik, Cumhuriyet döneminde büyük bir gelişme göstermiştir (Harita 9). Nüfusu hızla artan Gemlik'in yayılış alanı da genişlemiştir. Karsak Deresi'nin oluşturduğu ovada modern tarım metodlarının kullanılması, su baskınlarına neden olan dere yatağının ıslahı ve sulama imkanlarının geliştirilmesi sonucu, Gemlik Ovası'ndaki bahçelerden daha fazla ürün alınmaya başlanmıştır. Şehri çevreleyen yamaçlarda 250 m. yüksekliğe kadar çıkan zeytinliklerde sürdürülen zirai mücadele ve bakım işlemleri neticesinde zeytin üretiminin arttığı Gemlik, müsait ulaşım şartlarına sahip olması sonucu nüfus çeken bir merkez durumuna gelmiştir. 1938 yılında M.Kemal Atatürk tarafından "Sümerbank Sungipek ve Viskoz Mamülleri Sanayi Müessesesi"nin hizmete açılmasıyla Gemlik nüfusu artmaya başlamıştır ⁴¹. Çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirildiği Gemlik'in, modern bir sanayi tesisine sahip olması ve Gemlik Körfezi'nin turizm potansiyeli yüksek güzel kıyıları, şehir nüfusunun daha hızlı artmasına neden olmuştur.

İlçe merkezinde oturan nüfusu esas alarak Gemlik'in nüfus özellikleri, sayım yıllarına ait toplam, erkek ve kadın nüfus miktarlarının verilerine dayandırılarak çizilen şekiller ve nüfus artış, azalış oranlarının verildiği tablo yardımıyla açıklanmaya çalışılacaktır (Tablo 3-4) (Şekil 4).

Cumhuriyet'in ilanından sonra ilk defa 1927'de yapılan nüfus sayımında, Gemlik'in toplam nüfusu 6050 kişidir. Bu yıllarda 3011 erkek, 3039 kadın nüfusa sahip Gemlik'de nüfus 1935 yılında 5910'a düşmüştür. ‰ -3 olan bu dönemdeki nüfus artış oranının kadın ve erkek nüfusa bölünüşüne baktığımızda ‰ 3.1 ile erkek nüfusun daha fazla azaldığı gözlenmektedir. Bu dönemde, nüfus azalış oranının erkek nüfusunda,

⁴¹ Bu müessese halk arasında Sunilpek Fabrikası olarak adlandırılmaktadır.

kadın nüfusundan daha fazla olması, Kurtuluş Savaşı sonrasındaki ekonomik krizi atlatabilmek için erkek nüfusun çalışmaya Gemlik dışına gitmesiyle açıklanabilir.

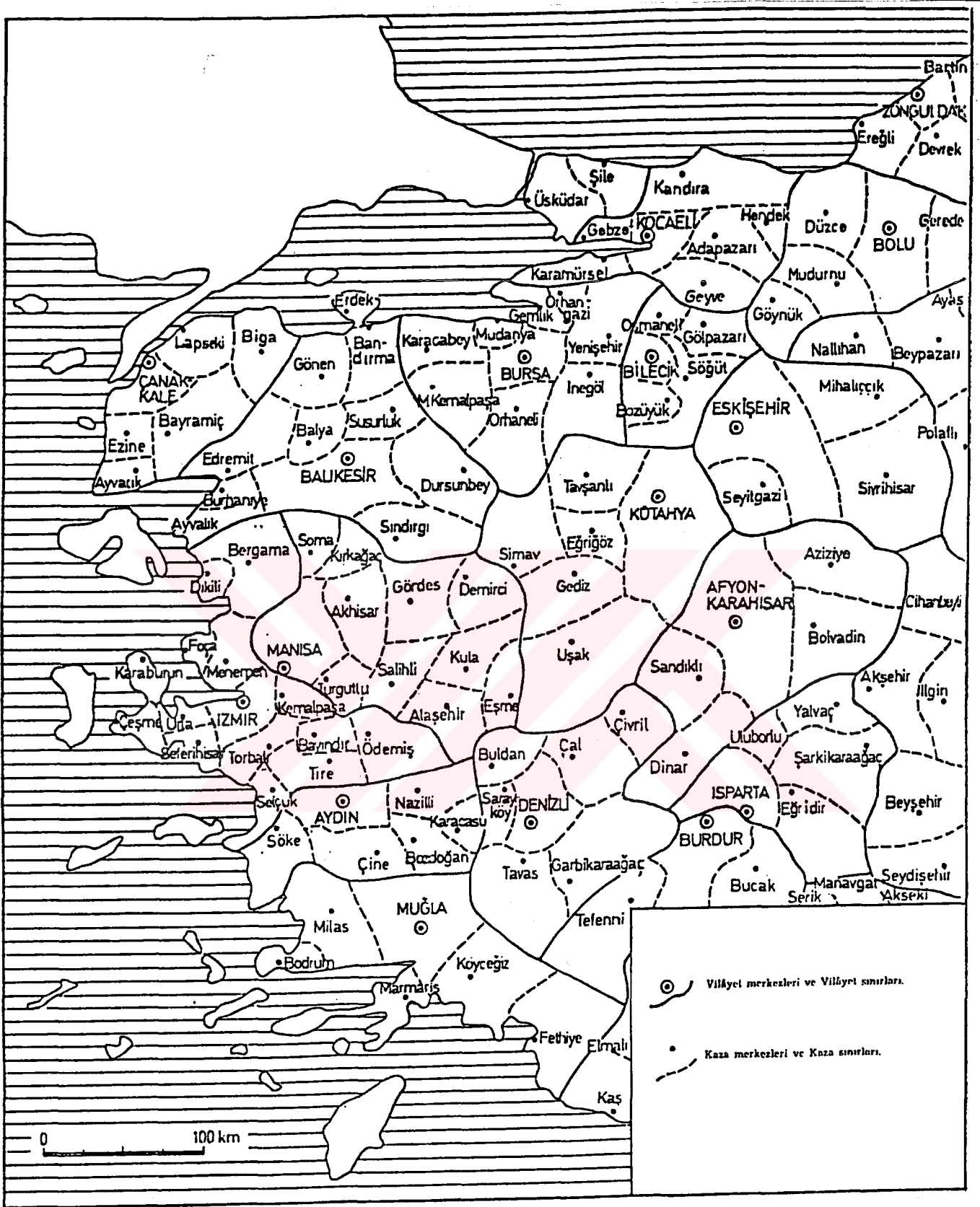
1935-1940 yılları arasında %35.3'lük bir nüfus artış oranına sahip Gemlik'in nüfusu 7030'a ulaşmıştır. Bir önceki döneme göre erkek nüfusun kadın nüfusa oranla daha fazla arttığı görülmektedir (Tablo 3-4)(Şekil 4). Erkek nüfusundaki bu artışı, 1938 yılında Gemlik'de açılan Sümerbank Suniipek Fabrikası'na işçi olarak dışarıdan gelenler oluşturmaktadır.

1945 sayım döneminde 7104 olan toplam nüfusun 3551'i erkek, 3553'ü kadınlardan oluşmaktadır. Erkek nüfustaki % -2.2 oranındaki azalış, II. Dünya Savaşı sırasında askere alınan erkeklerin henüz geri dönmemesinin bir sonucudur. Bu sayım döneminde nüfus artış oranı %2.1 olarak gerçekleşmiştir.

1950'de nüfus 1439 kişi artarak 8543'e ulaşmıştır. Nüfus artış oranının %37.6 oranında gerçekleştiği 1950 yılında, Gemlik'de yeni iş sahalarının açılması sonucu şehir, dışarıdan göç kabul etmeye başlamıştır.

1955 nüfus sayım yılında %37 oranında artan nüfus, Cumhuriyet döneminde ilk defa 10000 üzerine çıkmıştır. Daha önceki sayım sonuçlarında 1940 yılı hariç kadın nüfusu, erkek nüfusundan fazla değere sahipken, 1955 yılından itibaren erkek-kadın nüfusu arasındaki bu oran erkeklerin lehine değişmiştir. Bu yıla kadar çevre köylerden ve yurdun çeşitli bölgelerinden nüfus kabul eden Gemlik, 1950 sonrasında Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin yerleştirildiği merkezlerden biri olmuştur.

1960 senesinde nüfus 2396 kişi artarak 12640'a ulaşmış ve bu dönemde nüfus artış oranı %42.9'dur. Bir önceki sayım yılına göre 1965 yılında nüfus, 3076 artmış ve nüfus artış oranı da %44.5 olarak gerçekleşmiştir. Hem doğal yoldan, hem de aldığı göçlerle hızla artan nüfus; şehrin konut alanlarının genişlemesine neden olmaktadır. Körfezin kuzeyinde, Kumla yolu üzerinde gelişen Cumhuriyet mahallesi bu dönemde kurulmuştur. 1963 yılında Bursa-Yalova Karayolu'nun bugünkü güzergahtan geçirilmesi sonucu ulaşım imkanları daha da iyileşen Gemlik'de 1970 yılı hariç tutulursa nüfus artış oranları ve miktarları sürekli yükselmektedir. 1970 yılında nüfusun % artış oranı 14.8 olarak gerçekleşmiştir. Nüfus artış oranındaki düşüşün hem erkek, hem de.

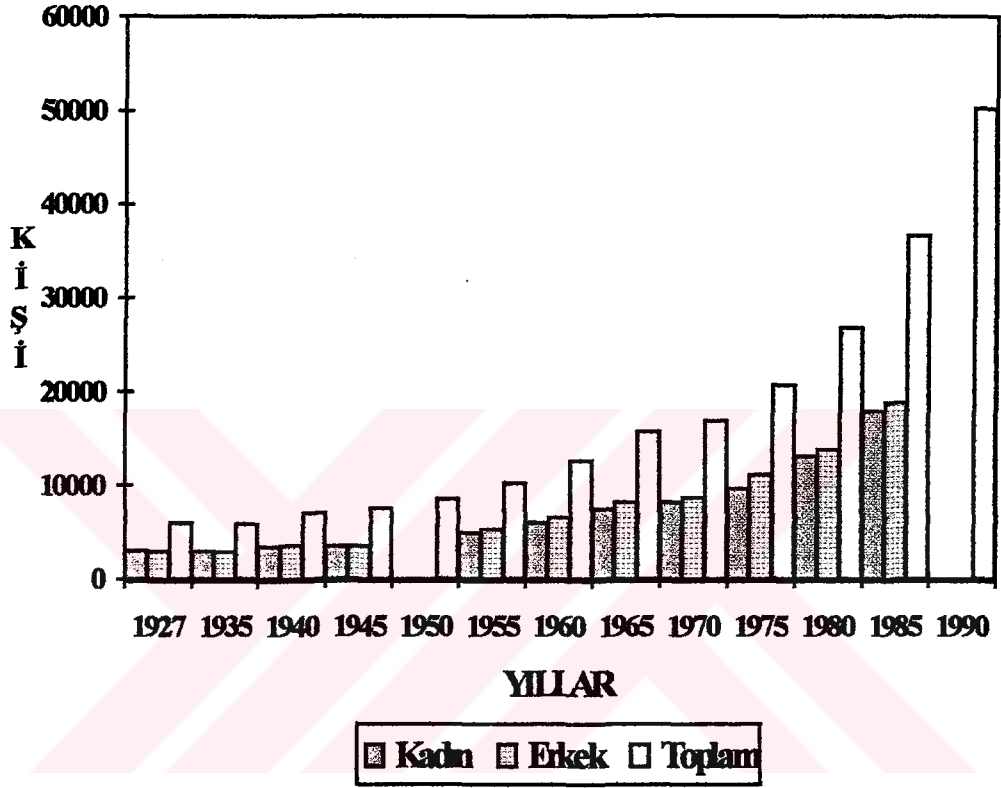

HARİTA 9: BATI ANADOLU'NUN İDARİ TAKSİMATI 1927
(T.C. İskan. Um. Md. 1927-1929) (Stewig, R. 1968)

Tablo 3: SAYIM YILLARINA GÖRE GEMLİK' DE ERKEK, KADI TOPLAM NÜFUS MİKTARLARI (1927- 1990)

YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1927	3011	3039	6050
1935	2937	2973	5910
1940	3590	3440	7030
1945	3551	3553	7104
1950*	-	-	8543
1955	5293	4951	10244
1960	6544	6046	12640
1965	8238	7478	15716
1970	8675	8240	16915
1975	11099	9605	20704
1980	13753	13096	26849
1985	18822	17871	36693
1990*	-	-	50237

* Kadın-erkek nüfusu bölümlenmesi 1950 yılında yapılmamış, 1990 yılı sayım sonuçları ise henüz yayınlanmamıştır.

Şekil 4: GEMLİK'İN SAYIM YILLARINA GÖRE NÜFUSU (1927- 1990)

Tablo 4: SAYIM YILLARINA GÖRE GEMLİK'İN NÜFUSU VE NÜFUSUN ARTIŞ-AZALIŞ ORANLARI (%)

GEMLİK	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
TOPLAM	6050	5510	7030	7104	8543	10244	12640	15716	16515	20704	26849	36693	50237
ERKEK	3011	2397	3590	3551	-	5293	6544	8238	8675	11099	13753	18822	-
KADIN	3039	2973	3440	3553	-	4951	6046	7478	8240	9605	13096	17871	-
*ARTIŞ-AZALIŞ (%)	27-35	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65	65-70	70-75	75-80	80-85	85-90	-
TOPLAM	-3	35.3	2.1	37.6	37	42.9	44.5	14.8	41.3	53.4	64.5	64.8	-
ERKEK	-3.1	40.9	-2.2	-	-	44.9	45.5	10.4	50.5	43.8	64.7	-	-
KADIN	-2.7	29.6	6.5	-	-	40.8	43.4	19.6	31.3	64	64.1	-	-

* Artış-azalış % oranları yıllık ortalamadır.

kadın nüfusunda birlikte görülmesi, bu dönemde Gemlik'de mevcut herhangi bir şantiyenin kaldırılması ya da askeri birliğin taşınması düşüncesinden bizi uzaklaştırmaktadır. Ayrıca bu dönemde Gemlik'den dışarıya büyük bir göç hareketinin olmaması ve bu şehri etkileyen doğal bir afetin yaşanmaması da sayım neticelerinde bir hatanın olabileceği fikrini vermektedir.

Nüfus artış oranındaki söz konusu düşüşün nedeni araştırılırken, Gemlik'in çevre köylerinden Umurbey'in nüfusunun bu dönemde normal seyri haricinde bir gidiş gösterdiği tesbit edilmiştir. 1965-1970 döneminde Umurbey köy nüfusunun % 31'lik artış oranına sahip olduğu ve daha sonra da normal artış seyrine düştüğü gözlenmektedir. Bu da bizde, 1970 yılında Umurbey'de belediye teşkilatı kurabilmek amacıyla Gemlik'den nüfusun taşınmış olabileceği kanaatini uyandırmaktadır ⁴².

1975 nüfus sayımında 20704'e ulaşan toplam nüfusun % artış oranı 41.3 iken erkek nüfusun artış oranı % 50.5, kadınların nüfus artış oranı de % 31.3'dür. Bu dönemde Erkek nüfusun daha fazla artış oranına sahip oluşu 1974 yılında Azot Fabrikası'nın inşaatının başlamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Artış oranının % 55.4 olarak gerçekleştiği 1980 yılında Gemlik'de nüfus, 6145 kişilik bir artışla 26849'a ulaşmaktadır. Bu hızlı artışa, körfezin güneyinde yer alan fabrikaların bu dönemde açılmış olmasını gösterebiliriz.

1985'de 36693 kişi olan nüfusun, artış oranı % 64.5'e yükselmektedir. 18822 erkek, 17871 kadın nüfusun yaşadığı Gemlik'de, 1990'da nüfus 50237'ye çıkmıştır. Henüz kadın-erkek nüfusunun yayınlanmadığı 1990 yılında, toplam nüfusun artış oranı % 64.8'dir.

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen süre içerisinde Gemlik'de birbirinden farklı üç dönem tesbit edilmektedir:

a) 1938 öncesi dönem:

Bu dönem Cumhuriyetin ilanından başlayarak Sümerbank Suniipek Fabrikası'nın açılışına kadar geçen süreyi içine alır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, 1924

⁴² Umurbey 1955'de 2413, 1960'da 2535, 1965'de 2458 ve 1970'de 2865 nüfusa sahiptir. Bu dönemlerde gerçekleşen nüfus artış oranı ise 1960-1965 döneminde % 10.3, 1965-1970 döneminde % 31 ve 1970-75'de % 5.6'dır.

yılında imzalanan Lozan Antlaşması gereğince Anadolu'daki Rumlar'la Yunanistan'daki Türkler'in karşılıklı değişimi 1938 öncesi dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle anavatana gelen mübadil Türk ailelerine, Yunanistan'a göç eden Rumlar'dan boşalan yerler aynen verilmiştir. Çoğu Gemlik içinde iskan edilen Rumeli mübadillerinin geldikleri yerler Preveze, Vodina, Yanya, Drama, Girit, Serez ve Selanik'dir ⁴³.

Ayrıca yine bu dönemde Sivas, Erzincan ve Malatya'dan 15-20 ailenin Gemlik'e gelerek yerleştiği V.Orkun'un verdiği bilgiler arasındadır ⁴⁴.

İlçe merkezinin 7 mahalleye ayrıldığı bu dönemde Gemlik ve çevresinin zeytinlerinden zeytinyağı elde eden iki büyük zeytinyağı fabrikası (Kafaoğlu ve Alemdarlar) fabrikaları faaliyet göstermekteydi. Zeytinyağı üretiminin yanı sıra zeytin prinasından da sabun imal eden bu fabrikalardan başka sadece mahsül zamanında çalışan küçük yağhaneler de mevcuttur (Foto 13). Bu dönemde Romanya, Bulgaristan, Almanya ve İngiltere'ye zeytin ve zeytinyağı ihraç edilmekteydi⁴⁵. 1932 yılında açılan Rifat Minare'ye ait konserve fabrikasında ise ovada üretilen sebzeler ile körfezde avlanan balıklar değerlendirilmekteydi.

Bu dönemde dışarıya zeytin, zeytinyağı, sabun, taze balık ile konserve satan Gemlik, tahıl almaktadır.

b) 1938-1975 dönemi:

1938 yılında "Sümerbank ve Sungipek ve Viskoz Mamülleri Sanayi Müessesesi Tesisleri"nin Atatürk tarafından hizmete açılmasıyla başlayan bu dönem 1975 yılına kadar devam eder. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sanayi tesislerinden olan bu fabrikanın açılışı ve zeytinliklerde sürdürülen zirai mücadele, ipekböcekçiliğine büyük bir darbe vurmuştur.

Yeni iş yerlerinin açılması, tarım alanlarında modern metodların kullanılması sonucu üretim miktarı artan zirai ürünlerin pazarlanması, deniz ve karayolu ulaşım imkanlarının iyileşmesi, Gemlik'i nüfus çeken bir merkez haline getirmiştir. Bu dönemde Hamidiye, Osmaniye mahallelerinin alanları ovaya doğru genişlerken, şehrin

⁴³ V. Orkun a.g.e. s: 140

⁴⁴ V. Orkun a.g.e. s: 140

⁴⁵ V. Orkun a.g.e. s: 52-53

kuzeyinde 1964 yılında Yenimahalle ile, 1965 yılında da Cumhuriyet mahallesi muhtarlıkları kuruldu.

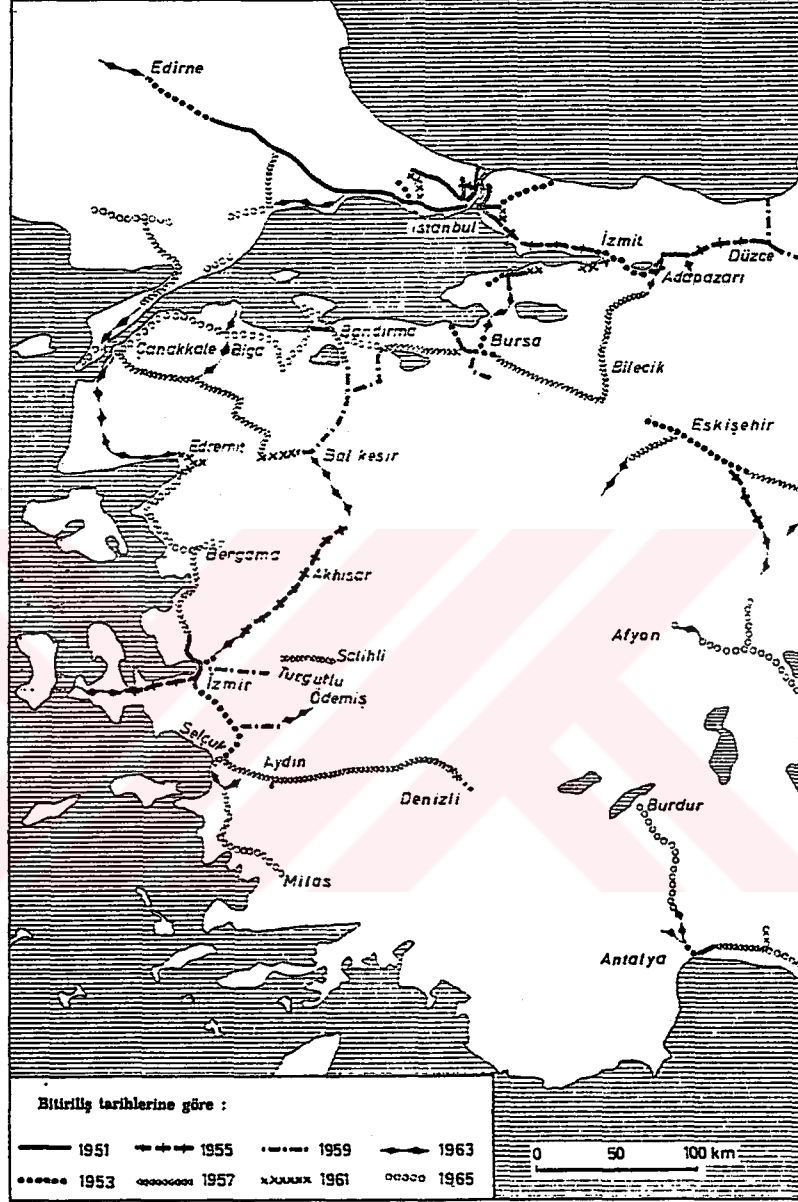
H.G.K'nın 1958'de hazırlamış olduğu harita bu dönemde Gemlik'in yayılış alanı hakkında bize bilgi vermektedir. Günümüzde konut alanlarıyla kaplı ovada sebze bahçeleri ve bağlar geniş alan kaplarken; bugünkü Bursa-Yalova Karayolu da henüz açılmadığı için iki şehir arasındaki bağlantıyı Orhangazi Caddesi sağlamaktaydı. İnşaatı 1963 yılında biten Bursa-Yalova Karayolu'nun, ulaşımına açılmasından kısa bir süre sonra da şehir, karayoluna doğru gelişmeye başladı (Harita 10-11) (Foto 14). Hisarteppe Mahallesi 1969 yılında Hamidiye Mahallesi'nden ayrılarak, bir muhtarlık oldu. Ayrıca bu dönemde özellikle 1970 sonrasında körfezin güneyindeki fabrikaların inşaatları başladığından, bu şantiyelerde çalışan işçiler de nüfusun artışında etkili oldu.

c) 1975'den günümüze kadar olan dönem:

Bu dönemde Gemlik, sahip olduğu iş sahalarının çeşitliliği, elverişli ulaşım şartlarının varlığı, Bursa-İstanbul gibi büyük şehirlere yakınlığı sayesinde dışarıdan çok fazla göç kabul eden bir merkez durumuna geldi. Nüfusunun hızlı artışına paralel olarak, oturma alanları da günden güne genişleyen Gemlik'de bu gelişme ovayı sınırlayan yamaçlarda yoğunluk kazanan zeytinlikler aleyhine gerçekleşmiştir (Foto 15). Aynı zamanda, ova kesimi de konutların istilasından payını aldı. Osmaniye ve Hamidiye mahallelerinin ovaya komşu olan kesimlerinde gün geçtikçe sayısı artan plansız konutlar verimli ovayı işgal etmeye başladı (Foto 16).

Şehrin kuzeyinde Cumhuriyet, güneyinde Hisarteppe mahallelerinde işçi ve memurların kurmuş oldukları yapı kooperatiflerinin inşa ettiği apartmanlar yükselirken, I. ve II. kordondaki 2-3 katlı evler yıkılarak yerine 5-6 katlı yüksek binalar yapıldı. Kısacası bu dönemde Gemlik, yatay yönde gerçekleşen büyümesine ek olarak, düşey doğrultuda da büyümeye başladı.

Körfezin güneyindeki sanayi tesislerinin 1977-1980 arasında faaliyete geçmesi, şehre olan nüfus akımının fazlalaşmasına yol açtı. Özellikle bu fabrikaların ham ve mamul maddelerinin deniz yoluyla taşınması Gemlik'e yeni bir görünüm kazandırmıştı.

**HARİTA 10: BATI ANADOLU'DA ASFALT YOL ŞEBEKESİNİN GELİŞMESİ
(TÜRKİYE KARAYOLLARI HARİTASI 1950-1965)
(Stewig, R., 1968)**

Heyelan tehlikesiyle karşı karşıya olan Fevziye Köyü halkı için, Suniipek fabrikasının güneybatısında, devlet tarafından 1981 yılından sonra kurulan Ata Mahallesi, Hisarteppe Mahallesi sınırları içinde yer alır ⁴⁶. Planlı bir şekilde kurulan mahalleye taşınmayı Fevziye Köyü halkının kabul etmemesi üzerine, Samsun'un Bafra ilçesinden 74 aile yerleştirilmiştir (Foto 19).

Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutularak Türkiye'ye 1989 yılında gelen 63 aile Gemlik ve köyelerine yerleştirilmişlerdir.

Cumhuriyet döneminde Gemlik, Osmanlı dönemindeki tersane olma vasfını yitirerek önceleri bir idari merkez ve küçük bir liman şehri, sonraki dönemlerde de hammaddesini deniz yoluyla taşıyan endüstrilerin kurulduğu bir şehir özelliği kazanmaya başlamıştır.

⁴⁶ Hisarteppe Mahallesi sınırları içinde yer alan Ata Mahallesi, ayrı bir muhtarlık olmamasına rağmen halk tarafından mahalle olarak adlandırılmıştır.

III. BUGÜNKÜ GEMLİK ve FONKSİYON ALANLARI

III. BUGÜNKÜ GEMLİK ve FONKSİYON ALANLARI

Kuruluşunu ve kuruluşundan günümüze kadar geçirmiş olduğu dönemlerini incelediğimiz Gemlik'in, bugün coğrafi anlamda nasıl bir yerleşme birimi olduğunu ortaya koyabilmemiz için önce, faal nüfusunun özellikleri üzerinde durmamız icap etmektedir.

1985 yılı Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre ilçe merkezinde 36653 kişi olan toplam nüfusun 9726'sı ekonomik bakımdan faal durumdadır.⁴⁷ (Tablo 5). Ekonomik yönden faal nüfus, toplam nüfusun %26.5'ini oluşturur. Ekonomik yönden faal nüfusun %36'sı da tarımla uğraşmaktadır. Sofralık zeytinleriyle ünlü Gemlik'de tarımla uğraşan nüfus 3400 kişidir. Başka bir işe sahip oldukları halde, tarımla ikinci bir faaliyet olarak ilgilenenler, sayılarının fazlalığına rağmen bu orana dahil edilmemektedir. Ancak bu kişilerin düzenli gelir elde ettikleri birinci işlerini beyan etmeleri nedeniyle, sayım sonuçlarına doğru olarak yansımamaktadır.

Faal nüfusun %27'sinin çalıştığı imalat sektöründe çalışan kişi sayısı 2655'dir. Gemlik'de elverişli ulaşım şartlarının, yer seçiminde etkili olduğu fabrika tipi sanayi dışında, daha çok tarım ürünlerinin değerlendirildiği atelye tipi sanayi, faal nüfusun çalıştığı ikinci önemli sektördür (Tablo 5) (Şekil 5).

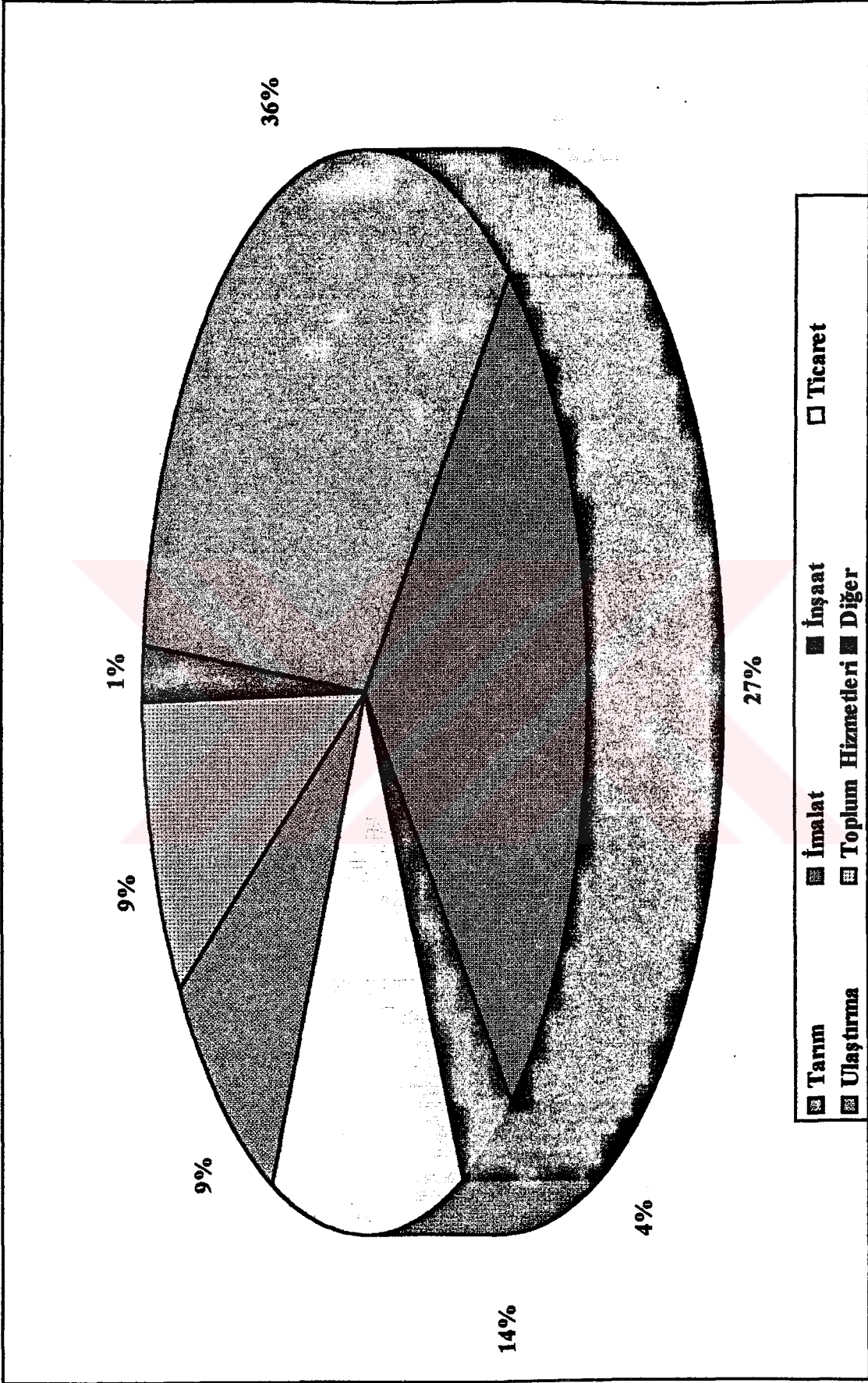
Hareketli bir ticaret hayatına sahip olan Gemlik'de, nüfusun %14'ü ticaretle uğraşmaktadır. Zeytinin perakende ve toptan satışının şehre kazandırdığı büyük kazanç, bu sektörde çalışan 414 kişi tarafından Gemlik'e kanalize edilmektedir.

Gemlik'de ulaştırma ve benzeri işlerde çalışan 844 kişinin faal nüfusa oranı %9'dur. Toplum hizmetlerinde görev yapan 861 kişinin faal nüfusa oranı yine %9'dur. İnşaat kolunda çalışanlar ise 414 kişiyle faal nüfusun %4'lük bölümünü oluşturur. Mali kurumlar, sigorta ve taşınmaz mallara ait işler ile, tanımlanmamış faaliyetlerde bulunan 142 kişi faal nüfusun yalnızca %1'ini oluşturur.

⁴⁷Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Bursa, 1990, henüz yayınlanmadığından 1985 verileri kullanılmıştır.

Tablo 5 : GEMLİK' DE 1985 YILI FAAL NÜFUSUN FAALİYET KOLLARINA GÖRE MİKTARLARI VE % ORANLARI

	Faal Nüfus (kişi)	%
Tarım	3400	36
İmalat	2655	27
İnşaat	414	4
Ticaret	1370	14
Ulaştırma	884	9
Toplum Hizmetleri	861	9
Diğer	142	1
Toplam	9726	100

Şekil 5: 1985 SAYIM SONUÇLARINA GÖRE GEMLİK'DE FAAL NÜFUSUN SEKTÖRLERE DAĞILIŞI

Gelişme safhaları bölümünde değindiğimiz gibi Gemlik'in nüfusunda yıllar itibarıyla çok hızlı bir gelişme temposu izlenmektedir. 1940 ve 1965 yıllarında nüfus artış oranında bir düşüş söz konusu ise de bu iki sayım yılı haricinde nüfus artış oranı %37'nin altına düşmemiştir⁴⁸. Nüfusun devamlı arttığı Gemlik'de 1985 ve 1990 sayım dönemleri arasında ise bu oran %64.8'e çıkmıştır. Yaşam şartlarının iyileşmesi, sağlık koşullarının düzelmesi, çocuk ölümlerinin azalması ve yeni iş yerlerinin açılmasıyla birlikte Gemlik'e olan göçler, nüfusun hızlı artışına neden olmuştur.

1985 yılı istatistik verilerine göre Gemlik'de yaşayan nüfusun büyük bir çoğunluğunu çalışma yaşına gelmiş kişiler meydana getirir. Gemlik'de 0-29 yaş grubuna dahil 23088 kişi, toplam nüfusun %62'sini, 30-59 yaş arasında yer alan 11610 kişi %36'sını ve 60 yaşın üstündeki 2375 kişi de %6.4'ünü oluşturur (Tablo 6)(Şekil 6).

Nüfusunun çoğunluğunu çocuk ve gençlerin meydana getirdiği Gemlik'de 12-39 yaşları arasındaki nüfus, toplam faal nüfusun %76.2'sini oluşturur. Bu da Gemlik'e çalışmak için dışarıdan gelenlerle açıklanabilir (Tablo 7) (Şekil 6).

Gemlik'de 12 yaşın üzerinde ekonomik bakımdan faal olan nüfusun %90'ını oluşturan erkekler 9992 kişi, %10'unu oluşturan kadınlar ise 1111 kişidir (Tablo 7) (Şekil 6). Evkadınları, öğrenciler ve emeklilerin oluşturdukları ekonomik yönden faal olmayan nüfus, 25590 kişidir. Bunun %65.5'ini kadınlar, %34.5'ini ise erkekler oluşturur.

Bütün bunlar göz önüne alınarak, Gemlik'in, nüfus özellikleri, sahip olduğu fonksiyonlar ile nitelikleri bakımından ve coğrafi açıdan orta büyüklükte bir şehir olduğu söylenebilir.

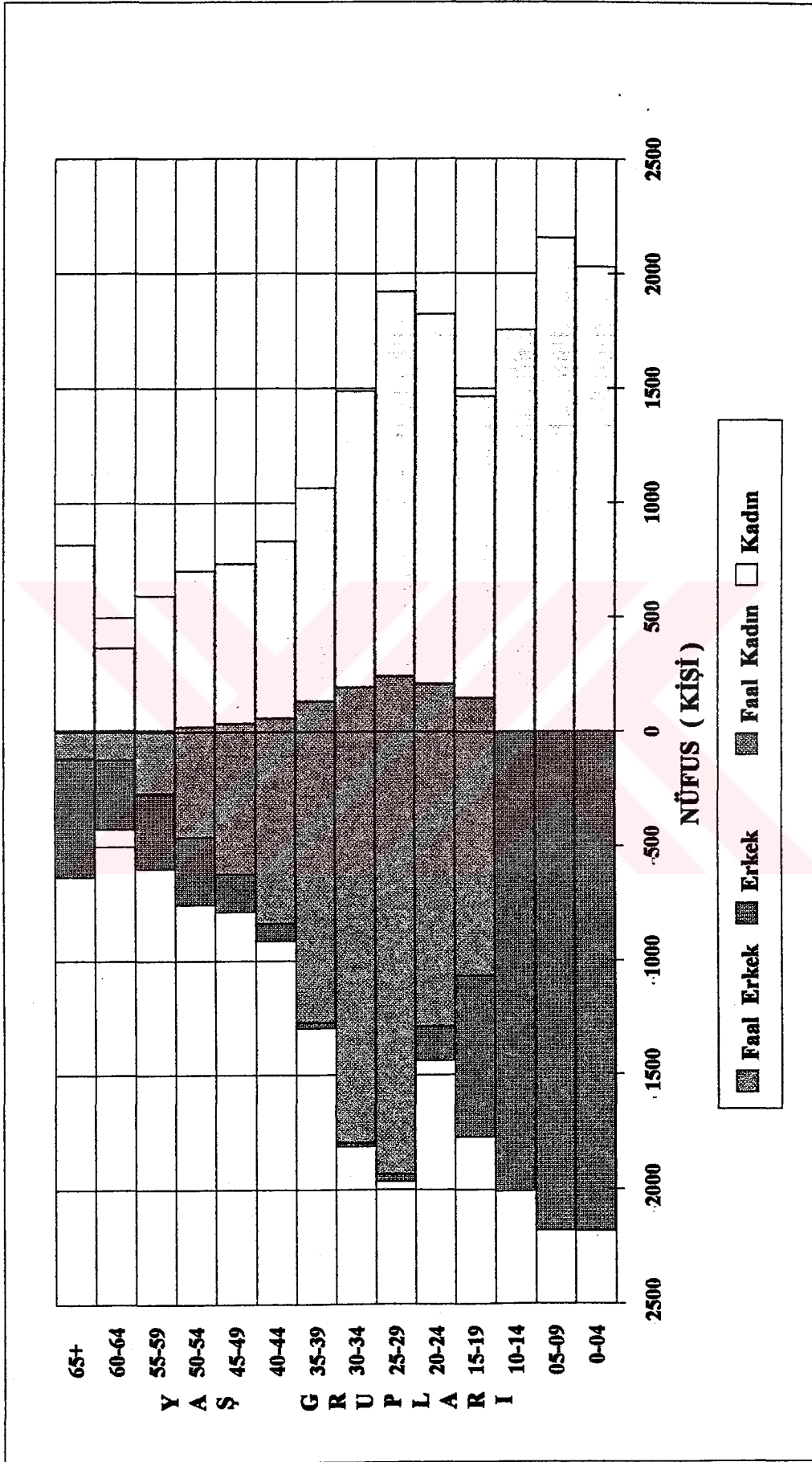
Ekonomik yönden faal nüfusun %36'sı tarımla uğraştığı Gemlik'de, ilçe merkezi yüzölçümünün %59.9'unu tarım alanları kaplar. 15056 dekar olan tarım alanları ovada ve yamaçlarda dağılış gösterir. Yerleşim alanlarının kapladığı alan ise 4800 dekardır. Bu değer toplam alanın %19.0'unu oluşturur (Tablo 8)(Şekil 7).⁴⁹

⁴⁸ 1940 yılında 2.1, 1965 yılında ise %14.8 olarak gerçekleşmiştir.

⁴⁹ Sanayi dışındaki diğer fonksiyon alanları, yerleşme alanları içinde hesaplanmamıştır.

Tablo 6:**GEMLİK ŞEHİRİ NÜFUSUNUN YAŞ GRUPLARI VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (1985 YILI)**

Yaş Grupları	Toplam	Erkek	Kadın
0-04	4217	2184	2033
05-09	4721	2181	2160
10-14	3766	2008	1758
15-19	3233	1763	1470
20-24	3262	1436	1826
25-29	3889	1965	1924
30-34	3303	1812	1491
35-39	2365	1296	1069
40-44	1749	912	837
45-49	1524	786	738
50-54	1462	754	708
55-59	1207	599	608
60-65	795	424	371
65+	1455	634	821
Belirsiz	125	68	57
TOPLAM	36693	18822	17871

Şekil 6: GEMLİK ŞEHİRİ NÜFUS PİRAMİDİ (1985)

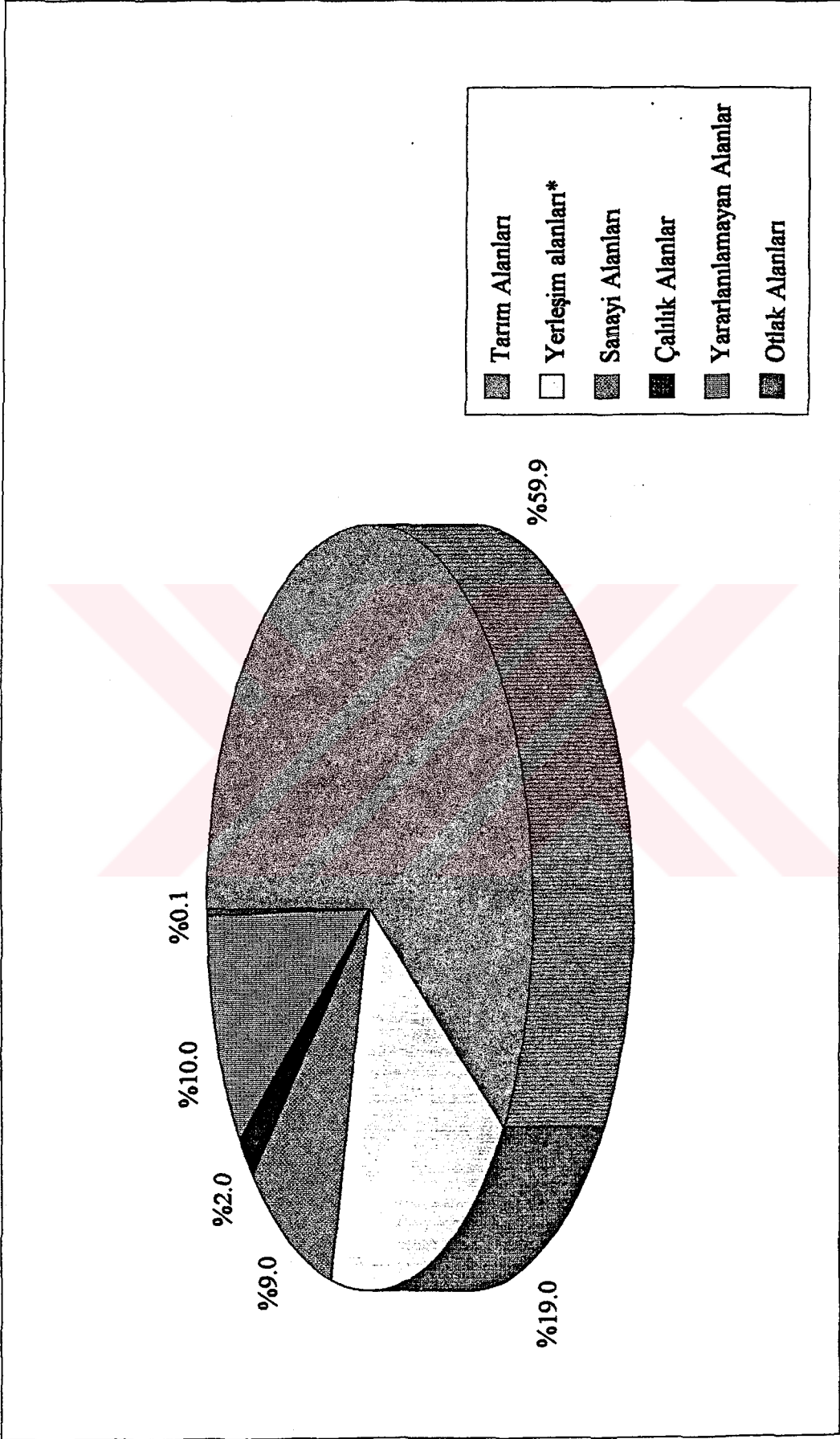
Tablo 7: GEMLİK ŞEHİRİ FAAL NÜFUSUNUN NÜFUS GRUPLARI VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (1985 YILI)

YAŞ GRUPLARI	FAAL NÜFUS		
	Erkek	Kadın	Toplam
0-11	-	-	-
12-14	172	20	192
15-19	1067	147	1214
20-24	1288	210	1498
25-29	1932	243	2175
30-34	1793	194	1987
35-39	1270	134	1404
40-44	837	61	898
45-49	621	39	660
50-54	460	22	482
55-59	269	17	286
60-64	119	7	126
65+	115	8	123
Belirsiz	49	9	58
Toplam	9992	1111	11103

TABLO 8 : GEMLİK' DE ARAZİDEN YARARLANMA DURUMU (1990)
'(1990)

	Alan (Dk.)	%
Tarım Alanları	15056	59.9
Yerleşim alanları*	4800	19.0
Sanayi Alanları	2241	9.0
Çahhk Alanlar	500	2.0
Yararlanılamayan Alanlar	2500	10.0
Otlak Alanları	19	0.1
TOPLAM	25116	100.0

* Sanayi dışındaki diğer fonksiyon alanlarını kapsar

Şekil 7: GEMLİK' DE ARAZİDEN YARARLANMA (1990)

Körfezin güneyi boyunca yoğunluk kazanan sanayi tesislerinin kapladığı alan 2241 dekadır ve sahip olduğu yüzde oranı 9.0'dır.

250 metreye kadar yayılış gösteren zeytinliklerin, üst sınırından başlayan çalılık alanlar 500 dekadır ve ilçe merkezi yüzölçümünün %2.0'sini oluşturur. Şehrin yüzölçümünün %10.0'unu yararlanılamayan alanlar, %0.1'ini ise otlak alanları oluşturur (Tablo 8) (Şekil 7) (Harita 12).

A- TARIM ALANLARI

Eskiden beri yeryüzünde, yerleşmelere sahne olan sahalardaki şehirlerin çoğunun ilk gelişmelerinde, fonksiyonel bakımdan bir zirai safha mevcuttur⁵⁰. Gemlik de, kuruluşundan bu yana, ziraat fonksiyonu ağır basan bir yerleşim yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Karsak Deresi'nin taşımış olduğu malzemelerin birikmesiyle oluşan verimli ovanın kuzeyindeki yamaçlar üzerinde kurulan Gemlik'de, oturma alanları gerek Antik çağda, gerekse Roma-Bizans dönemlerinde, tarım alanları aleyhine büyük bir yayılış göstermemiştir. Ancak Osmanlı döneminde şehir, tepelik alanlardan ovaya inmiş, bu dönemde gelişen mahalleler, ovada yer alan ziraat alanlarının yavaş yavaş binalarla dolmasına yolaçmıştır.

Gemlik'de tarım alanları, özellikle Cumhuriyet döneminde, şehir nüfusunun hızlı artışına paralel olarak genişleyen oturma alanlarınca işgal edilmiş ve Körfez'in güneyinde yer alan sanayi tesisleri de, yine şehrin verimli tarım alanları üzerine kurulmuştur. Bu da tarıma ayrılan sahaların giderek daralmasına neden olmuştur.

Zamanla Gemlik'de yeni iş sahalalarının açılması ve sanayi tesislerinin kurulması ile tarım dışı faaliyetlerde bir çeşitlenme görülmüştür. Bu çeşitlilik, günümüzde Gemlik'de tarıma ayrılan sahaların daralmasına neden olurken; tarımsal faaliyetler, halkın başlıca geçim kaynağını oluşturmaya devam etmiştir. 1985 nüfus sayımına göre ekonomik yönden faal nüfusun %36'sı tarımla uğraşmaktadır.

⁵⁰ E. Tümeretin, "Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel fonksiyonlar", İ.Ü. Coğ. Ens. Yay., No:22, İst., 1969

Tarım alanları, Gemlik'in oturma ve sanayi alanlarını bir kuşak gibi çevrelemektedir (Harita 12). Şehrin kuzey ve güneyinde yer alan zeytinlikler yamaçlarda 250-300 metreye kadar çıkmaktadır. Ovada yer alan meyve ve sebze bahçeleri gözardı edilirse zeytinlikler neredeyse bir monokültür manzarası meydana getirecek şekilde yayılmaktadır.⁵¹

Gemlik'in en önemli tarım ürünü zeytindir. Özellikle sofralık zeytin çeşitleriyle haklı bir üne sahip olan Gemlik'de zeytinliklerin alanı 11167 dekadır.⁵² Ovayı çevreleyen yamaçlar boyunca yoğunluk kazanan zeytinlikler, kuzeyde oturma alanlarının, güneyde ise sanayi tesislerinin tehditi altındadır. Gemlik ilçesinde zeytin üretimi yıllara göre şu şekilde gerçekleşmiştir:

1982	16.250 ton
1983	14.662 ton
1984	16.632 ton
1985	2.062 ton
1986	11.822 ton
1988	5.735 ton
1989	20.884 ton
1990	31.878 ton ⁵³

Yıllar itibarıyla (1985-1987 yılları hariç), çok fazla değişiklik göstermeyen zeytin rekoltesi bu yıllarda olumsuz iklim şartlarından etkilenmiştir.

Ekonomik yönden büyük öneme sahip zeytin, Kasım-Şubat ayları arasında toplanmaktadır. Bu dönemde zeytinliği olmayan köylerden Gemlik'e işçi gelmektedir⁵⁴. Ayrıca resmi dairelerde görevli zeytinlik sahipleri de yıllık izinlerini bu dönemde alarak zeytin toplama işlerine katılmaktadırlar. Gemlik, Kayısı, Çelebi gibi farklı cinslerde zeytinin yetiştirildiği ilçe merkezinde Marmara Birlik ve tüccara satılan ürünün yanı sıra üreticilerin, evlerinin altında veya giriş katında kendi ihtiyaçları için ayırdıkları ham

⁵¹ T. Bilgin age, s: 87

⁵² Gemlik İlçe Tarım Müdürlüğü'nden alınmıştır.

⁵³ Veriler D.I.E'den alınmıştır. İlçe merkezine ait veri bulunamadığından, fikir vermek amacıyla tüm ilçenin zeytin üretim miktarı verilmiştir.

⁵⁴ Gemlik'e Haydariye, Mecidiye, Hayriye, Şükriye, Selimiye, Hamidiye ve Fevziye köylerinden zeytin toplamak amacıyla işçi gelmektedir.

zeytini işledikleri havuzlar yer almaktadır (Foto 17). Ağaçların altına dökülen zeytinler ise daha çok zeytinyağı üretimi için ayrılmakta ve şehirde bulunan yağcılar ile zeytinyağı fabrikalarında işlenmektedir. Yan ürünleri de sabun fabrikalarında değerlendirilmektedir.

1951 yılında zeytin üreticilerinin bir araya gelerek kurmuş oldukları "72 sayılı Gemlik Zeytin Tarım Satış Kooperatifi"nin 7340 ortağından 1056'sı ilçe merkezindedir. Mudanya, Orhangazi, İznik, Erdek, Edincik, Müreffé, Marmara Adası ve Gemlik'deki zeytin satış kooperatiflerinin birleşmesiyle, Marmara bölgesine özgü sofralık Gemlik zeytinlerinin, bölge kooperatifleri aracılığıyla satın alınması, korunması ve pazarlanması amacıyla Ticaret Bakanlığı'na bağlı bir kooperatif üst kuruluşu olarak, 1954 yılında Marmara Birlik (Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifleri Birliği) kuruldu.

Gemlik'de birliğe ait 9 adet zeytin deposunun kapasitesi 15520 tondur ⁵⁵ (Foto 18-19). Yörenin zeytin üreticilerinden satın aldığı ham zeytinleri, nitelikli sofralık zeytin haline getirebilmek için, bunları ortalama bir yıl işleme tabi tutmaktadır. İşlenen zeytinler çeşitli büyüklükteki cam ve teneke ambalajlarla yurt içine ve yurt dışına (Almanya, İsveç, Avusturya, Amerika, Romanya, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Belçika'ya) ihraç edilmektedir.

Marmara Birlik üreticileri haricindeki zeytin üreticileri ürünlerini tüccarlar vasıtasıyla pazarlamaktadırlar. Üreticinin bir kısmı ayağına gelen tüccarlara ürününü satmakta, diğer bir kısım üretici ise ürünlerini Hamidiye Mahallesi'nde bulunan Gemlik Zeytin Hali'nde değerlendirmektedir. Pazartesi günleri faaliyet gösteren zeytin halinde zeytin toptancıları ile, toplanan zeytinlerin konduğu küfelerin imalatçıları bir arada yer alır (Foto 20-21). Mevcut zeytin hali artık ihtiyaca cevap veremediğinden, Orhangazi Caddesi'nin üzerinde 100 ortaklı yeni bir zeytin hali yapımına başlanmıştır.

50 metre izohipsiyle sınırlanan, sulama imkanlarına sahip Gemlik Ovası'nda sebze ve meyve bahçeleri yer almaktadır. Oturma alanlarının ovaya doğru genişlemesi ve buradaki bahçelerin arsa olarak değer kazanması sonucu, bu kesimde yer alan tarım alanları gün geçtikçe daralmaktadır. Şeftali, elma, armut ve incirden oluşan meyva

⁵⁵ Veriler, Marmara Birlik'den alınmıştır.

ağaçlarıyla, yetiştirilen çeşitli sebzeler ilçe merkezindeki turşu ve konserve imalathanelerinde değerlendirilmektedir. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde sözünü ettiği nar ağaçlarına günümüzde rastlanmamaktadır. Zeytin karşısında rekabet edemeyen ipek böcekçiliği açısından önem taşıyan dutluklar sökülerek yerine sebze bahçeleri tesis edilmiştir.

İlçe Tarım Müdürlüğü'nden aldığımız bilgiye göre, hayvancılık sadece Gemlik'e göç ederek, ovada yer alan gecekondularda oturan bir kaç aile tarafından yapılmaktadır ve ekonomik değere haiz değildir. İlçe merkezinde bulunan çalılık alanlar daha çok maki formasyonuna ait kermez meşesi (*Quercus coccifera*), pırnal meşesi (*Quercus ilex*), defne (*Laurus nobilis*) ve süpürge çalısı'ndan (*Calluna vulgaris*) oluşmaktadır⁵⁶.

B- SANAYİ ALANLARI

Ekonomik yönden faal nüfusun %27'sinin çalıştığı imalat sektörü, tarımdan sonra Gemlik halkının ikinci önemli geçim kaynağını oluşturur. 2655 kişinin çalıştığı sanayi tesislerini, kabaca ikiye ayırabiliriz: Gemlik'in önemli tarım ürünlerinden olan zeytinin değerlendirildiği yağhaneler, zeytinyağı fabrikaları ve yan ürünlerin kullanıldığı sabun fabrikaları ile ovada ekimi yapılan sebzelerin işlendiği atölyeler, birinci grubu oluştururken, Gemlik'in sahip olduğu elverişli ulaşım şartları neticesinde daha çok körfezin güney kıyası boyunca dizilmiş fabrikalar ikinci grubu meydana getirirler.

Birinci grupta yer alan atelye ve fabrikalar, şehrin gelişme dönemleri boyunca oturma alanlarının hemen kenarında yer almıştır. Ancak şehrin gelişmesi sonucu konutların arasında kalan imalathanelerin bazıları, Yalova karayolu çevresine taşınmış, bir kısmı ise buldukları yerde kalmışlardır (Foto 22). İmalathanelerin Yalova karayolu çevresine taşınmasına neden olarak, şehir içinde işgal ettikleri alanların arsa değerlerinin çok yükselmesi ve konut alanı olarak daha fazla gelir getirmesi gösterilebilir. Bunların en güzel örneği 1925'de zeytinyağı ve sabun üretmek amacıyla

⁵⁶ T. Bilgin age s.65

açılan Kafaoglu Sabun Fabrikası'dır. II.kordonda yer alan eski fabrika yeri, çevredeki arazi fiyatlarının artışı ve ulaşım şartlarının elverişsizliği nedeniyle Yalova karayolu üzerine yaptırılan yeni tesislerine taşınmıştır (Foto 23).

İstiklal Caddesi üzerinde yer alan Alemdarlar Sabun Fabrikası, 1926'da açılmıştır. Fabrikada yıllık 700 ton sabunluk yağ, 250 ton kostik,15 ton beyazlatıcı, 5 ton koku ve ambalaj malzemesi kullanılarak sabun üretilmektedir.

Atelye tipindeki sanayi kuruluşlarını oluşturan turşu, yağ ve konserve, imalathaneleri Hamidiye Mahallesi'nde yoğunluk kazanır (Foto 24) Ilıca ve Orhangazi caddeleri boyunca toplanan bu imalathanelerde aynı zamanda mamüllerin satışı da yapılır. Bu kısımda sanayi ile iş ve ticaret alanları içiçedir. İmalathanelerin ikinci yoğunluk kazandığı alan, Bursa-Yalova karayolu üzerinde yer alır. Buradaki imalathanelerin bir kısmı Hisarteppe Mahallesi sınırları içinde yer alırken iken bir kısmı da Gemlik şehri sınırları dışında, Umurbey'e ait sanayi sitesinde bulunur (Harita 12). Elektrik, su ve diğer hizmetlerinin Umurbey Belediyesi'nce karşılanmasına rağmen Gemlik'le çok sıkı ilişkiye sahip sanayi sitesinde, gıda imalathaneleri (zeytinyağı, turşuhane) ve granitle mermer işleme atelyeleri de yer almaktadır.

Hisarteppe Mahallesi sınırları içinde yer alan sanayi tesisleri, körfezin güney kıyısı boyunca dizilmişlerdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Tuzla Çiftliği'nin bulunduğu bu kesimde bugün sanayi tesisleri toplanmıştır (Harita 12)(Foto 25).

Gemlik'de en eski sanayi tesisi "Sümerbank Suniipek ve Viskoz Mamülleri Sanayi Müessesesi"dir. 1935 yılında temeli atılan fabrika, 1938 yılında Cumhuriyetimizin kurucusu M. Kemal Atatürk tarafından işletmeye açılmıştır. Zamanla makinaların yıpranması ve sistemin demode olması sonucunda, 1973 yılında tesis yenilenmiştir. Yılda 8000 ton viskoz, 2700 ton karbon sülfür üretecek kapasiteye sahip tesiste, selofan üretimi de yapılmaktadır. 700 çalışanı bulunan fabrikanın işçileri Bursa, Gemlik ve köyleriyle Orhangazi'de oturmaktadırlar. Yer seçiminde Bursa ve İstanbul'daki ipekli mensucat sanayilerine yakınlığı ve nakliyatına müsait bir limanın bulunuşunun rol oynadığı fabrikaya, yılda 4-5 bin ton selüloz karayoluyla SEKA'nın Dalaman'daki fabrikasından, diğer kimyasal maddeler deniz yoluyla yurt dışından

gelmektedir. Kuruluş yıllarında kendi elektriğini üretebilen fabrika, Gemlik'in elektrik ihtiyacını 1972 yılına kadar karşılamıştır. Fabrika su ihtiyacını İznik Gölü ve Ilıcaksu ile deniz suyundan karşılar.

1977 yılında körfezin güneyinde "Borusan Gemlik Boru Tesisleri A.Ş." kurulmuştur. Ulaşım kolaylığının yer seçiminde rol oynadığı fabrikanın, rulo sac ihtiyacı K.Ereğli ve yurt dışından karşılanmakta, üretilen boru ve profil iç piyasanın yanı sıra ABD, Almanya, İngiltere, Belçika, Hollanda, Cezayir, Suriye ve bazı Orta doğu ülkelerine gönderilmektedir. "Marmara Kimya Sanayii A.Ş". tesisi 1979 yılında kurulmuş olup ihtiyacı olan kimyevi maddeleri, İtalya, Rusya, Suudi Arabistan'dan deniz yoluyla getirtmektedir.

Körfezin güney kıyısında en geniş alana yayılmış "Gemlik Gübre Sanayii", halk arasında Azot Fabrikası olarak adlandırılmaktadır. Trakya ve Marmara Bölgeleri'ndeki ekili alanların gübre ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan fabrikanın yer seçiminde etkili faktör, ulaşımdır. 1979'da faaliyete geçen fabrikada kullanılan hammaddeler deniz yolu ile getirilmekte, mamul maddeler ise yurt içinde Zirai Donatım, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Şeker Sanayine, yurt dışında Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine ihraç edilmektedir. 870 kişinin çalıştığı tesiste 116 lojman, bir anaokulu, bir ilkokul ve cami bulunmaktadır (Harita 12).

Çimtaş (Çelik İmalat Montaj ve Tesisat A.Ş.), 1979'da kurulmuştur. Yurt içinden ve dışından temin ettiği çelik, sac ve profil deniz yoluyla gelmektedir. Vinç, köprü, baraj, termik santral ve su arıtma tesisleri için çelik aksam ile basınçlı kaplar üretilen tesiste 600 kişi çalışmaktadır.

Teker teker ele aldığımız, sanayi tesisleri bazı ortak özelliklere sahiptir: Ham ve mamul maddelerin Gemlik Limanı vasıtasıyla nakledildiği bu tesislerin yer seçiminde Gemlik'in elverişli ulaşım şartlarına sahip olması başlıca etkindir. Bu tesislerin bir diğer ortak özelliği de çalışanlarının Gemlik, Orhangazi ve köyleriyle, Bursa'da ikamet etmeleridir. Bu merkezlerden Gemlik'deki sanayi tesislerine işçi geldiği gibi, Orhangazi ve Bursa'daki sanayi kuruluşlarına da Gemlik'den işçi gitmektedir. Bilindiği gibi körfez çevresinde yoğunlaşan sanayi tesisleri deniz kirliliğine neden olmaktadır. Ayrıca

Orhangazi ve İznik'deki fabrikaların da Karsak Deresi vasıtasıyla atıklarının körfeze dökülmesi deniz kirliliğinin boyutlarını büyütmektedir (Foto 26).

C- İŞ ve TİCARET ALANLARI

Gemlik'de iş ve ticaret alanları daha çok, Hamidiye, Demirsubaşı ve Osmaniye mahallelerinde toplanmıştır. Kayhan, Balıkpazarı ve Halitpaşa mahallelerinde ise kıyıya paralel olarak uzanan I ve II nolu caddeler boyunca yer alan iş ve ticaret alanları, Hisartepe Mahallesi'nde daha seyrek ve dağınık bir yayılış gösterir.

Karsak Deresi'nin denize ulaştığı iki kanal arasında yer alan Hamidiye Mahallesi'nde Gemlik'in iş ve ticaret alanları, İstiklal, Orhangazi, Ilıca ve Gazhane caddelerinde yoğunluk kazanmaktadır.

Gemlik'in giriş caddesi özelliğini taşıyan İstiklal Caddesi, kuzey-güney doğrultusunda ve kıyıya paralel olarak uzanır. Şehir merkezi ile Bursa-Yalova Karayolu'nu birbirine bağlayan bu cadde, aynı zamanda Armutlu Yarımadası'nda yer alan yerleşim birimlerine ulaşılan yolun başlangıcını da oluşturur. Perakende ticaret hanelerinin yoğunluk kazandığı İstiklal Caddesi'nde, iş yeri ve bina kiralari yüksek olup, cadde boyunca oteller, bankalar, sigorta acentaları, dayanıklı tüketim malları satıcıları, diş hekimi ve doktor muayenehanelerinin büyük bir çoğunluğu ile perakende zeytin satıcıları yer alır. İstiklal Caddesi'ndeki pasajlar, iş yeri, dükkan ve atelye sayılarının artmasına neden olmuştur. Bu da iş ve ticaret hayatına canlılık ve çeşitlilik kazandırmıştır (Foto 27).

Hamidiye Mahallesi'nin iş ve ticaret alanlarının yoğunluk kazandığı diğer önemli caddesi, doğu-batı doğrultusunda, ovaya doğru uzanan Orhangazi Caddesi'dir (Foto 28). Daha çok toptan ticaretin yoğunluk kazandığı bu caddeden şu anda kullanılan yeni yolun yapımından önce Bursa-Yalova Karayolu geçmekteydi (Harita 10). Gemlik ve köylerindeki zeytin üreticilerinin ürünlerini değerlendirdikleri Gemlik Zeytin Hali'nin de burada yer alması, Orhangazi Caddesi ve çevresinde yoğunlaşan toptan ticaretin devamlılığının sağlanması açısından önemlidir.

İstiklal ve Orhangazi caddeleri gün boyunca yoğun bir ticari trafiğe sahne olmaktadır. Perakende ve toptan ticarethanelerinin bu caddelerde yoğunluk kazanmasında, yükleme, boşaltma vb. işler için ulaşım şartlarının elverişliliği önemli rol oynamaktadır.

İstiklal ve Orhangazi caddelerinin yanı sıra, Ilıca ve Gazhane caddeleri de Hamidiye Mahallesi'ndeki iş yeri ve ticarethanelerin toplandığı alanlardır. Gemlik'de en fazla nüfusa sahip olan Hamidiye Mahallesi'nin nüfusu, bu caddeler üzerinde yoğunluk kazanmakta ve ovaya doğru gidildikçe, söz konusu olan bu yoğunluk azalmaktadır.

Hamidiye Mahallesi'nde toplanan iş ve ticaret alanlarının göstermiş olduğu diğer bir özellik de, genellikle bu alanların oturma alanlarıyla birlikte bulunmasıdır (Foto 29).

Gemlik'deki yönetimle ilgili binaların, otel ve eğlence alanlarının toplandığı, iş ve ticaret alanlarının da yoğunlaştığı Demirsubaşı Mahallesi'nde gece ve gündüz arasında bariz bir nüfus farkı mevcuttur. Bu mahallede gün geçtikçe pasaj ve iş yeri sayısının oturma alanları aleyhine artması sonucu, mahalle nüfusunda bir düşüş gözlenmektedir. 1980 nüfus sayımında 3005 kişi olan Demirsubaşı Mahallesi nüfusu 1990'da 1963 kişiye düşmüştür.

Gemlik'de çarşı ve pasajlarda toplanmış iş ve ticaret alanları gün boyunca büyük bir nüfus hareketliliğine sahne olmaktadır. Osmaniye Mahallesi'nin Demirsubaşı Mahallesi'ne komşu olduğu kesimleri de bu özelliği taşır. Ayrıca Osmaniye Mahallesi'nde iş yerleri ve ticarethaneler Pazar sokak ve Çarşı Deresi boyunca yoğunlaşmaktadır (Foto 30). Dere kenarında belediyece düzenlenen pazar yerinde salı günleri kurulan Gemlik pazarı, şehrin ticari hayatına canlılık katmakta, hareketlilik getirmektedir.

I ve II nolu caddeler, Gemlik'de iş ve ticaret alanlarının yoğunluk kazandığı bir diğer kesimdir. Kayhan, Balıkpazarı ve Halitpaşa mahalleleri sınırları içinde denize paralel uzanan bu caddeler boyunca, lokantaların, kafeteryaların, pastanelerin, birahanelerin ve kahvehanelerin yoğunluk kazandığı görülür. Gemlik'in Kumla ve Armutlu ile ulaşımında kullanılan bu caddelerde, konfeksiyon ve tuhafiyeye mağazaları ile gıda maddeleri satıcıları da yer alır.

Hisartepe Mahallesi'nde iş ve ticaret alanları diğer mahallelere göre daha dağınık bir şekilde bulunmaktadır. Suniipek Fabrikası ile kanal arasında ve Devlet Hastanesi çevresindeki alanda, oto tamircileri ve kaportacılarının çoğunluğunun bulunduğu küçük sanayi yer almaktadır (Foto 31). Bu alanlarda sürdürülen faaliyetler sanayi içine girmediği halde, halk arasında yanlış bir deyimle "sanayi" olarak adlandırılmaktadır. Düzensiz bir şekilde bulunan ve kötü şartlar altında hizmet veren bu iş yerlerini belli bir alanda toplamak amacıyla Bursa-Yalova karayolunun batısında, planlı bir çalışmanın ürünü olan Küçük Sanayi Sitesi inşa edilmektedir. Düzensiz ve dağınık iş yerleri ile ticarethanelerin bir araya toplanması amacıyla inşa edilen bu sitenin yer seçiminde, karayolu önemli bir etkidir (Foto 32).

Hisartepe Mahallesi'nde karayolu boyunca yer alan iş ve ticaret alanlarında özellikle İstanbul'a mal taşıyan nakliyecilerin ihtiyaçlarını karşılama amacıyla güden lokanta, otel, kahvehaneler yer almaktadır. 1963 yılında hizmete giren BP Dolum Tesisleri de Hisartepe Mahallesi'nde yer alan bir diğer iş ve ticaret alanıdır.

Şehir içinde dağılışı hakkında bilgi verdiğimiz iş ve ticaret alanlarının gösterdikleri özellikleri şöyle sıralayabiliriz;

1) Gemlik'de iş ve ticaret alanlarının hemen hepsinin şehrin ana caddeleri boyunca toplandığı göze çarpmaktadır. Ulaşım imkanlarının elverişliliği, iş ve ticaret alanlarının şehir içindeki dağılımında önemli rol oynamaktadır. Özellikle İstiklal ve Orhangazi caddelerinde (yükleme-boşaltma vb. işler için) ulaşım şartlarının elverişliliği, perakende ve toptan ticaretin bu kesimlerde yoğunlaşmasına neden olmuştur.

2) Perakende ticaretin yaygın olduğu İstiklal Caddesi, şehir merkezi, Pazar sokak ile I ve II nolu caddeler boyunca, iş yeri ve ticarethanelerde vitrin düzenlemelerinin ön plana çıktığı göze çarpmaktadır. Toptan ticaretin yoğunlaştığı Orhangazi Caddesi ve çevresinde ise bu özellik görülmez. Malların tanıtımı daha çok iş yeri ve ticarethanelerin önlerine konularak yapılır.

3) Büyük şehirlere özgü oturma alanları ile, iş ve ticaret alanlarının birbirinden bağımsız birimler halinde toplanması, daha çok Demirsubaşı ve Osmaniye mahallelerinde görülmektedir. Eski bir-iki katlı evlerin yıkılarak, yerine çok katlı pasaj

ve iş hanlarının yapılması sonucu özellikle bu iki mahallede oturma alanlarının daraldığı gözlenmektedir. Gün boyunca ticari canlılığa sahne olan bu mahallelerde, gece gündüz arasında büyük nüfus farkı vardır. Adı geçen mahalleler dışında kalan iş ve ticaret alanları, genellikle oturma alanlarıyla birlikte yer almaktadır. Bedriye Tolun Denker'in iş ve ticaret alanlarının şehir içi konumlarını göz önüne alarak yapmış olduğu tasnife göre, Gemlik, ikinci ve üçüncü safhalar arasında geçiş özelliği göstermektedir. Demirsubaşı Mahallesi ve Osmaniye Mahallesi'nin şehir merkezine komşu olan kısmı üçüncü safhaya dahil olurken, diğer iş ve ticaret alanları henüz ikinci safhada bulunmaktadır⁵⁷.

4) Gemlik'deki mevcut meslek dalları ve faaliyet kollarının genellikle biraraya toplanma eğiliminde olduğu göze çarpmaktadır. Zeytin toptancılarının Orhangazi Caddesi'nde ve Zeytin Hali'nde, perakende zeytin satıcılarının İstiklal Caddesi'nde, balık satıcılarının Demirsubaşı Mahallesi'nde yer alan balık halinde, oto tamircileri, elektrikçileri, kaporta ve boyacılarının Hisar-tepe Mahallesi'nde, çay bahçesi, lokanta, kafeterya, pastane gibi gıda maddelerinin pazarlandığı ticarethanelerin deniz kıyısı ile I ve II nolu caddeler boyunca toplandığı görülmektedir.

Şehir merkezinde yer alan pasajların alt katlarında çeşitli malların perakende satış dükkanları, üst katlarında ise avukat, mimar, mühendis ve muhasebe büroları bulunmaktadır. Yine bu kesimde yer alan Belediye Şehir Çarşısı'nda ayakkabı satıcıları, tuhafiyeler ve manifaturacılar ile, perakende gıda maddesi satıcıları ve konfeksiyon mağazaları yoğunluk kazanır (Foto 33). Gemlik'de hizmet veren banka şubeleri de şehrin bu kesimi ile İstiklal Caddesi'nde yer almaktadır.

Ticaret hayatının oldukça hareketli olduğu Gemlik'de en büyük gelir, ilçenin başlıca tarım ürünü olan zeytinin toptan ve perakende satışından elde edilmektedir.

⁵⁷ B. Tolun Denker, "Şehirçi Arazi Kullanılışı", s: 67

Ülkemizde, merkezi iş sahasının oluşumu ve gelişmesinde üç safha görülmektedir. İlk safhada yerleşim birimlerinin henüz gelişmekte olması nedeniyle binaların genellikle tek katlı olduğu ve gelenek, görenekler nedeniyle erkeklerin çalıştığı iş yerleri, aile hayatına uzak olması amacıyla yönelik olarak, konutlardan ayrı bir yerde kurulduğu için, iş ve ticaret alanı katışıksız durumdadır. İkinci safhada yerleşme birimi biraz daha büyüyüp gelişmiş, binaların kat adedi ikiye, üçe çıkmıştır. Buna dayalı olarak bina sahibi, altı iş yeri olarak kullanırken, üst katı da ikametgah olarak kullanmakta, böylece iş ve ticaret alanı, ikametgah sahası ile karışık bir hal almaktadır. Üçüncü ve son safhada ise Ankara ve İstanbul benzeri büyük şehirlerimizde görüldüğü gibi iş ve ticaret alanı dahilindeki konut sahaları boşalarak yerlerini iş yerlerine terketmekte, böylece son safhada merkezi iş sahası tamamen iş yerlerinden oluşmuş katışıksız; gündüz yoğun bir nüfus barındırdığı halde, geceleri iş saatleri dışında son derece tenha bir saha haline gelmektedir.

Gemlik'de iş ve ticaret yerlerinin sayılarına baktığımızda da zeytin satış dükkanlarının diğer iş ve ticaret yerlerine göre daha fazla sayıda olduğu hemen göze çarpmaktadır (Tablo 9). 1985 nüfus sayımı sonuçlarına göre ticaret sektöründe çalışanlar 1370 kişidir ve ekonomik yönden faal nüfusun %14'ünü oluşturmaktadır.

D- YÖNETİMLE İLGİLİ BİNALAR

Gemlik'de yönetimle ilgili binalar belli bir dağılım düzenine sahip değildir. Genel olarak orta büyüklükteki şehir yerleşmelerinin ortak özelliği olan bu durumda biraz tesadüflerin, biraz da şehrin gelişim durumunun etkisi vardır. Bünyesinde Kaymakamlık, Nüfus Müdürlüğü, Tapu ve Kadastro Müdürlüğü, Vergi Dairesi, Mal Müdürlüğü, İlçe Tarım Müdürlüğü, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Özel İdare ve Cumhuriyet Savcılığı bulunan Hükümet Konağı, Demirsubaşı Mahallesi'nde yer almaktadır. Bu mahallede yer alan diğer resmi binalar, PTT ve TEK'dir. TEK'in, Gemlik'le ulusal elektrik şebekesinin bağlantısını sağlayan trafosu körfezin güneyinde BP Dolu Tesisleri'nin yanında yer alır.

1989'da hizmete açılan Belediye Sarayı, Türk Hava Kurumu ve Kızılay Derneği, Osmaniye Mahallesi'nde; Müftülük, Kayhan Mahallesi Lise Caddesi'nde; Tekel, Zirai Donatım Kurumu, Marmara Birlik, Liman Başkanlığı, Gümrük Müdürlüğü, Gümrük Muhafaza Müdürlüğü, Gemlik Emniyet Müdürlüğü, Meteoroloji, Karsak Deresi kenarındaki Belediye'ye ait arıtma tesisleri, Hamidiye Mahallesinde bulunmaktadır. Orman Bölge İşletme Şefliği ise Bursa-Yalova Karayolu üzerinde, Hisartepe Mahallesi'ndedir (Harita 12).

Tablo 9: GEMLİK ŞEHİRİNDE İŞ VE TİCARET YERLERİNİN SAYILARI * (1988)

İşin Konusu	İşyeri sayısı	İşin Konusu	İşyeri sayısı
Akaryakıt Satıcıları	9	Kum, Çakıl Satış Deposu	3
Av Malzemesi Satışı	5	Küfeci	13
Avukat	15	Kuru Temizleme	3
Ayakkabı Satıcıları	20	Gazino (Çay Bahçesi)	6
Bakkaliye Toptancıları	6	Lokantalar	16
Bakkal	200	Manifaturacılar	7
Balık Satıcıları	11	Marangoz	16
Banka	10	Matbaa	7
Camcı	9	Mimar-Mühendislik	7
Çiçekçi	6	Muhasebeci	16
Çimento Bayii	1	Mobilya İmal	11
Demirci	17	Nakliye Ambarları ve Umumi Nakliyeciler	18
Deniz Vasıtaları İşletmecileri	6	Odun-Kömür Satıcıları	5
Diş Hekimi	10	Otel	7
Doktor	12	Oto Tamircisi	17
Eczane	11	Pastaneler	7
Emlakçı	2	Plak, Video Kaset Satıcıları	4
Elektrikli Ev Aletleri Satıcıları	10	Radyo, TV Tamircisi	8
Fırın ve Ekmek Fab.	10	Terzi	25
Fotoğrafhaneler	6	Torna Tesviye Atelyesi	7
Hırdavatçılar	6	Tüpgaz Satıcıları	2
Hububat ve Zahireci	18	Tekel Bayii	3
İnşaat Mütteahhitleri ve Şirketleri	30	Tabelacı	1
Kahvehaneler	93	Sinema	2
Kara Nakil İşletmeleri	8	Zirai Müc. İlaç. Satış	2
Kuyumcu	5	Zeytin Satıcıları	102

* Gemlik Muhtelif ve Küçük Sanatkarlar derneğinden alınmıştır.

Bu bölüm içerisinde inceleyeceğimiz askeri alanlar da, Gemlik'de fazla yer tutmamaktadır. Bu alanlar içinde en geniş alanı kaplayan Askerlik Şube Başkanlığı Yenimahalle'de yer almaktadır ve Gemlik ilçesinde askerlik çağına gelen vatandaşların askerlik işlemlerini yürütür.

İlçe Jandarma Bölük Komutanlığı, Hisartepe Mahallesi'nde, Suniipek Fabrikası güneyindeki Jandarma Karakolunda hizmet vermektedir. Bursa-Yalova Karayolu'nun kenarında zeytinlikler içinde yer alan karakol binası, konumuyla Gemlik şehrinin ve körfezinin görünümünü bozmakta ve estetik açıdan göze hiç de hoş gelmemektedir (Foto 1).

1953 yılından beri Gemlik Körfezi güneyinde Tuzla Çiftliği mevkinde çalışmalarını sürdüren "Hayvan Deposu Üretim ve Eğitim Merkezi" ile "Askeri Veteriner Okulu"nun, 1978 yılında birleştirilmesiyle kurulan "Askeri Veteriner Araştırma ve Eğitim Merkezi Komutanlığı"⁵⁸, Güneydoğu Anadolu'da görev yapan askeri birliklere, mayın arama ve iz sürmede yardımcı olmak amacıyla köpek, sınırlardaki elverişsiz arazilerde görev yapan komandolar için de at yetiştirmektedir. Gemlik şehri sınırları dışında yer almakla beraber tüm ihtiyaçlarını Gemlik'den karşılaması ve Gemlik'deki tüm askeri birliklerin Hara Komutanlığı'na bağlı olması açısından önemlidir.

Sonuç olarak, D.S.İ., Y.S.E. gibi kuruluşların bulunmadığı Gemlik'de, yönetimle ilgili alanlar geniş alan kaplamaz ve şehir içindeki dağılımlarında da bir düzen görülmez.

E- ULAŞIMLA İLGİLİ ALANLAR

Gemlik Körfezi'nin nihayetinde yer alan şehrin, gerek kuruluşunda, gerekse gelişmesinde denizin ve deniz ulaşımının rolü inkar edilemez. Deniz ulaşımı ile ilgili alanların başında gelen Gemlik Limanı, Demirsubaşı Mahallesi'nde yer almaktadır. 490 metre rıhtım uzunluğuna sahip olan limana yanaşan gemilerin yükleme ve boşaltma

⁵⁸ Halk arasında "Hara" olarak adlandırılmaktadır.

işlemleri, özel sektörece gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Gemlik'de gemilerin kumanya, kılavuz kaptan ihtiyaçlarını karşılayan 10 adet acenta vardır. Limana gelen gemilerin, ihtiyaçlarını Gemlik'den karşılamaları ve işlem gören malların nakliyesi ilçe merkezinin ticari hayatına canlılık kazandırmaktadır (Foto 34).

80'li yıllara kadar İstanbul-Gemlik arasında yolcu gemileri çalışırken, bugün karayolunun rekabeti karşısında bu hat önemini yitirmiş ve zamanla yolcu talebinin olmaması nedeniyle kaldırılmıştır (Foto 35). Ancak, yük taşımacılığı açısından Gemlik Limanı gün geçtikçe artan bir öneme sahiptir. Gemlik Limanı'ndan sadece ilçe merkezinde yer alan fabrika ve imalathanelerin değil, aynı zamanda Bursa, İznik ve Orhangazi'de bulunan birçok sanayi tesisinin de ithalatı ve ihracatı sağlanmaktadır.

I. sınıf gümrük kapısı olan Gemlik Limanı'ndan ayda ortalama 20-25 geminin gümrük işlemleri (ithalat-ihracat) yapılmaktadır. Burada işlem gören ithal malları, çelik profil, akrilik, elyaf, kirli yün, rulo saç, boya, yağ, iplik makinası, üre, metil alkol, kütük demir, amonyak, selüloz ve borudur. 1991 yılında İtalya, Rusya Federasyonu, Almanya, Fransa ve Hollanda başta olmak üzere 35 ülkeden 172.644.612 dolar değerinde Gemlik Limanı yoluyla ithalat gerçekleşmiştir. 1991 yılında 101.319.545 dolar olarak gerçekleşen ihracat ürünleri, elörgü ipliği, boru, zeytin, turşu, binek oto, çelik, gübre ve kalsine manyezittir. Limandan ihraç edilen ürünler, Almanya, Rusya Federasyonu başta olmak üzere 25 ülkeye gönderilmektedir.

1992 yılında körfezin güneyinde Koca Çukur mevkinde Türkiye'nin ilk özel limanı olan Gempport faaliyete geçmiştir (Harita 12). Gempport; Gemlik Limanı'nın bugüne kadar sahip olduğu Bursa ve ilçeleriyle sınırlı olan hinderlandı (etki alanı), Bilecik, Eskişehir, Kütahya ve Afyon illerine kadar genişletmiştir. Gemlik Limanı'nın gün geçtikçe etki alanı genişlemekte, limanda işlem gören ithal ve ihraç mal miktarı artmaktadır. Karayoluna oranla daha ucuz taşıma olanağı sağlayan demiryoluna olan ihtiyaç ise her geçen gün kendini biraz daha fazla duyurmaktadır.

Gemlik çevresinde modern yöntemlerle balıkçılık yapan büyük tekneler, Hisartep Mahallesi'nde Karsak Deresi'nin denize ulaştığı kanal ve Suniipek Fabrikası arasında kalan iskeleyi kullanmaktadır. Gemlik-Kumla arasında yolcu taşıyan motorlarla

sağlanan bağlantı, karayolu ile ulaşımın daha hızlı ve ekonomik oluşu nedeniyle önemini yitirmiştir. Günümüzde sadece yaz aylarında gerçekleştirilen seferlere Gemlik'e gelen turistler itibar etmektedir.

Gemlik'in Antik Çağdan günümüze kadar varlığını devam ettirmesi, ulaşım olanakları açısından elverişli konumunun bir sonucudur. Türkiye'nin ulaşım ağında önemli bir mevkide yer alan Gemlik, İstanbul'un (dolayısıyla Trakya şehirlerinin) Ege ve İç Batı Anadolu şehirleriyle bağlantısını sağlayan karayolu üzerindedir. Aynı zamanda, şehrin, kendi adıyla anılan körfezin bitiminde kurulmuş olması da deniz ulaşımı açısından elverişli olanaklar sağlar.

Ulaşım ile ilgili alanlar arasında Gemlik Otobüs Terminali'nin de önemli bir yeri vardır. 1979 yılında hizmete giren terminal, şehir merkezinde (Osmaniye Mahallesi sınırları içinde) yer almaktadır. Gemlik Terminali'nden 30 km uzaklığındaki Bursa'ya, 10-15 dakikada bir minibüsler kalkar. İstiklal Caddesi'ni takip ederek çift şeritli Bursa-Yalova Karayolu'na çıkar ve yaklaşık 30 dakikada Bursa'ya ulaşır. 93 minibüsün çalıştığı bu hatta, yazın günde 50-60 sefer gerçekleştirilirken, kışın bu rakam 20-25 civarında kalmaktadır.

Gemlik Terminali'nden hareket eden minibüslerle ulaşılabilen diğer bir yerleşim birimi Yalova'dır. İstanbul'a kara ve deniz yolu ile bağlantılı (Yalova-Kartal araba vapuru ile) olarak gidenlerin kullandıkları bu hatta, sadece yaz mevsiminde, günde 15 sefer düzenlenmektedir. Armutlu Yarımadası'nda yer alan yerleşim birimleriyle bağlantı, yine terminalden kalkan minibüslerle sağlanır. Şehir merkezinden kuzeye doğru I ve II nolu⁵⁹ caddeleri takiben Kumla yoluna çıkan toplu taşıma araçları, yazın 130, kışın ise 30 kadar sefer gerçekleştirir. Şehrin köylerle bağlantısı, Gemlik'in pazarı olan salı günü kurulmaktadır. Kumla, Karacaali ve Narlı'ya özellikle yaz aylarında günün her saatinde araç bulmak mümkündür.

Gemlik'in Ankara ve İstanbul ile bağlantısını sağlayan iki şehirlerarası otobüs işletmesinin de hizmet verdiği terminal, bu yoğun trafik nedeniyle ihtiyaca cevap verememektedir (Foto 36).

⁵⁹ Gemlik'den Kumla ve Armutlu'ya giderken II nolu, dönerken I nolu cadde kullanılır.

Gemlik Belediyesi'ne ait sekiz otobüs her 15 dakikada bir, Gemlik-Bursa arasında sefer yapmaktadır. Kütüphane ile Atatürk Parkı arasında yer alan Belediye Otobüs Durağı, aynı zamanda çevre belediyelere ait otobüslerce de kullanılmaktadır (Armutlu, K.Kumla ve Umurbey Belediye otobüslerince).

Ayrıca Ege ve İç Batı Anadolu Bölgeleri'nden gelerek İstanbul'a devam eden şehirlerarası otobüsler de Gemlikliler'e ulaşım imkanı açısından farklı seçenekler sunmaktadır. Hisartep Mahallesi'nde, halk tarafından yolağızı veya kavşak olarak adlandırılan kesimde yolcu alan şehirlerarası otobüsler, Gemlik'in Trakya, Ege ve İç Batı Anadolu şehirleriyle bağlantısını sağlamaktadır. Şehir içi ulaşımı sağlayan belediye otobüsleri ise 1975-1976 yılları arasında sefere konulmuştur ve şehir merkezinden başlayan ring seferler yapmaktadır. Hemen her mahalleye dağılmış taksi duraklarında 40 taksi, şehir içi ulaşımın sağlanmasında halka hizmet vermektedir.

F- SAĞLIK, EĞİTİM ve KÜLTÜR ALANLARI

Terme Oteli (Kaplıca Oteli) Belediye ve halkın katkıları sağlanarak, Sağlık Bakanlığınca hazırlanan projeye uygun olarak, 50 yatak kapasiteli Gemlik Devlet Hastanesi'ne dönüştürülmüştür. 1990 yılında hizmete giren bu hastane, şehirdeki sağlık tesisleri arasında ilk sırayı almaktadır. Yalova yolu üzerinde Hisartep Mahallesi sınırları içinde yer alan; iki ameliyathaneye sahip ve 120 yardımcı personelin çalıştığı hastane, Gemlik ve köylerinin yanı sıra İznik ve Orhangazi ilçelerine de hizmet vermektedir (Foto 37)(Harita 12) ⁶⁰.

Genel cerrahi, ortopedi, kadın doğum, dahiliye, kulak burun boğaz, göz ihtisas dallarında 12 uzman hekimin çalıştığı Devlet Hastanesi'nde cildiye, psikiyatri ve anestezi branşlarında doktora ihtiyaç duyulmaktadır.

Bursa ve İstanbul gibi büyük merkezlere yakın olmasının getirdiği avantajla, Gemlik Devlet Hastanesi'nde tedavi imkanı bulunamayan vakalar adı geçen

⁶⁰ Orhangazi Devlet Hastanesi tamamlanmış ancak hizmete personel yetersizliği nedeniyle açılmamıştır.

merkezlerdeki üniversite hastanelerine gönderilmektedir. Eksik uzmanlık dallarında personelin atanması, bazı tıbbi araç gereç eksikliklerinin giderilmesi sonucunda yöre halkına daha iyi hizmet verilmesi sağlanacaktır.

Gemlik, Bursa ve İstanbul gibi büyük merkezlere yakınlığına rağmen, çevresinin sağlık merkezi durumuna gelmiştir. Ayrıca son imar planında şehrin kuzeyinde yer alması planlanan 100 yataklı Devlet Hastanesi'nin yapımı, personel ve tıbbi araç gereç açısından desteklenmesi sonucu, Gemlik, bu özelliğini koruyacaktır.

1921 yılında "Mühacirin Dispanseri" ismiyle açılan, 1926 yılından, "Muayene ve Tedavi Evi" namıyla ⁶¹ faaliyetine devam ederek, günümüze kadar hizmet veren Gemlik Sağlık Ocağı, 1979 yılında kurulmuş Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Grup Başkanlığı'na bağlı olarak hizmet vermektedir ⁶² (Foto 38). 5 pratisyen hekim, 3 hemşire, 16 ebe, 2 eczacı, 1 diş hekimi, 1 laboratuvar teknisyeni, 2 sağlık memuru, 2 sıtma savaş memuru ve 5 yardımcı hizmetlinin görev yaptığı Gemlik Merkez Sağlık Ocağı, ilçe merkezinin yanı sıra Şahinyurdu ve Cihatlı köylerine de hizmet vermektedir. Gemlik Sağlık Ocağı, İstiklal Caddesi üzerinde Karsak Deresi'nin kuzeyinde Hamidiye Mahalle sınırları içinde yer almaktadır (Harita 12).

Verem Savaş Dispanseri ise 1969 yılından beri hizmet vermektedir. 1 uzman hekim, 1 pratisyen hekim, 5 hemşire ve 10 yardımcı personelin görev yaptığı bu dispanserden Gemlik ve köylerinin yanı sıra, Orhangazi ve köyleri de yararlanmaktadır. Tedavi için gelen hastalardan gerekli görülenler, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Balıkesir Göğüs Hastalıkları Hastanesi'ne sevk edilmektedir.

S.S.K. Gemlik Dispanseri, önceleri Suniipek Fabrikası'na tahsis edilen bir odada S.S.K. Sağlık İstasyonu olarak görev yapmaktaydı. 1980 yılında İstiklal Caddesi üzerinde, Sağlık Ocağı'nın yanında, kendi binasında hizmet vermeye başlayan dispanserde 3 doktor, 2 hemşire, 1 ebe, 1 eczacı ve 24 yardımcı personel görev yapmaktadır. Gemlik, Armutlu ve çevre köylerinden başka İznik ve Orhangazi

⁶¹ Hüdavendigar Salnamesi

⁶² Uludağ Ü. Tıp Fak. Sağlık Grup Bşk.lığı, sağlık ocaklarının, bina, laboratuvar, araç gereç ihtiyaçlarını karşılamakta ve personele eğitim vermektedir.

ilçelerindeki S.S.K. mensuplarına da hizmet verilmektedir. Yataklı tedaviye ihtiyacı olan hastalar, Bursa veya İstanbul'daki S.S.K. Hastaneleri'ne sevkedilmektedir.

1926'da kurulan Sıtma Savaş Derneği ise 15 gün veya ayda bir köylerde ilaçlama ve tarama yapmaktadır.

İlçe merkezinde 11 eczane bulunmaktadır. Serbest çalışan 3 içhastalıkları, 2 genel cerrahi, 1 Kulak Burun Boğaz ve 1 çocuk doktoru, 5 pratisyen hekim, 10 diş hekimi, 5 hemşire, 2 ebe, 7 sağlık memuru, sağlık hizmeti vermektedir.

Görüldüğü gibi Gemlik'de bulunan sağlık tesisleri Gemlik ve köylerinin yanı sıra Armutlu, İznik, Orhangazi ve köyelerine de hizmet vermektedir.

Gemlik'de eğitim ve kültür kurumları belli alanlarda yoğunlaşmamıştır. Özellikle ilkokullar Cumhuriyet Mahallesi haricinde diğer mahallelere dağılmıştır. Gemlik'de 7 ilkokul, 2 ilköğretim okulu bulunmaktadır. İlkokulların 3'ü tek, 4'ü ikili öğretim yaparken, ilköğretim okullarında da ikili öğretim uygulanmaktadır. 1987-88 öğretim yılında 5456 ilkokul öğrencisinin eğitim gördüğü okullarda 150 öğretmen görev yapmaktadır. Ayrıca 3'ü, Atatürk İlkokulu'nda olmak üzere, Kız Meslek Lisesi, 100. Yıl⁶³ ve Şükrü Şenal ilkokullarında 165 öğrencinin devam ettiği 4 tane anaokulunun toplam 6 şubesinde 12 öğretmen görev yapmaktadır.

Gemlik'deki mevcut orta öğretim kurumlarını, orta ve lise eğitimi veren kurumları olarak iki ayrı başlıkta incelersek mesleki ve teknik okulların orta kısımlarında (Kız Sanat Ortaokulu ve İmam Hatip Lisesi Orta Kısım) 70'i erkek ve 75'i kız öğrenci olmak üzere 145 öğrenci eğitim görmektedir. İlköğretim okullarının orta kısımlarında ise (2 tane) 70 öğretmen görev yapmakta ve 547 öğrenci bulunmaktadır. Lise düzeyinde eğitim veren öğretim kurumlarının durumları da şöyle izah edilebilir; ilçe merkezinde halen mesleki eğitim veren Ticaret Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi ve Kız Meslek Lisesi vardır. Bunlara normal eğitim veren lise de katılırsa Gemlik'de 5 tane lise bulunmaktadır. Adı geçen okullarda 983 öğrenci öğrenim görmekte ve 155 öğretmen görev yapmaktadır.

⁶³ Gemlik Gübre Sanayi Sosyal Tesisleri bünyesinde yer almaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Gemlik'de ilkokullar Cumhuriyet Mahallesi hariç her mahalleye dağılmışlardır. Birçok kooperatifin bulunduğu bu mahallede ilk ve ortaokul çağına gelmiş öğrenciler, şehir merkezindeki okullara ulaşabilmek için uzun mesafeler katetmek zorunda kalmaktadır. Gün geçtikçe nüfusu artan Cumhuriyet Mahallesi'nin okul ihtiyacı, burada açılacak ilköğretim okulu ile çözüme kavuşturulabilir.

Borusan Fabrikası'nın katkılarıyla Hisar-tepe Mahallesi'nde açılan ilkokul, bu mahallenin ihtiyacını karşılamakta; ancak burada ortaokulun bulunmaması problem yaratmaktadır. Zira ortaokul ve lise öğrencileri, okullarına Bursa-Yalova Karayolu'nu geçerek gitmek zorundadırlar. Çok işlek bu karayolu üzerinde, trafik ışıklarının da muntazam çalışmaması sonucu kazalar meydana gelmektedir.

Gemlik Lisesi, Lise Caddesi'nde, Kız Meslek ve Ticaret Lisesi Kayhan Mahallesi'nde, Gemlik Ortaokulu da Yenimahalle'de bulunmaktadır. Şehir içindeki ilkokullara ek olarak da, Gemlik Gübre Sanayi Sosyal Tesisleri'nde bir ilkokul ve anaokulu yer almaktadır.

Gemlik'e bağlı tüm köylerde ilkokul mevcut iken, ortaokul sadece Armutlu ile Umurbey köyünde bulunmaktadır. Orta ve Lise düzeyinde öğretim kurumuna sahip olmayan yerleşim birimlerinden, Gemlik'deki okullara öğrenci akımı (hareketi) söz konusudur. Bu öğrenci akımı, yakın yerleşim birimlerinden Gemlik'e günlük gidiş-dönüş şeklinde cereyan etmektedir. Nisbeten daha uzak (Armutlu ve köyleri) yerleşim yerlerinden, günü birlik gidiş-dönüşlerin zor olması nedeniyle, ailelerin, Gemlik'de ev tutarak çocuklarına, orta öğretim kurumlarına devam etme imkanı sağladıkları görülür.

Çevre yerleşim birimlerinden Gemlik'e okumak için gelen öğrencilere karşın, Gemlik'den Bursa'ya da bir öğrenci akımı söz konusudur. Daha iyi bir okulda öğrenim görmek gayesiyle, Gemlik'den Bursa'daki okullara giden öğrencilerin ulaşmaları, ailelerin birleşerek tuttıkları servisler veya Gemlik-Bursa arasında hizmet veren nakil araçlarıyla sağlanmaktadır.

Ticaret Lisesi ile aynı binada hizmet veren Halk Eğitim Merkezi, her yıl yetişkinlere yönelik bilgi ve beceri kazandırıcı kurslar açmaktadır. 1987-88 öğretim

yılında, Gemlik'de açılan 18 kursta, toplam 373 kursiyer, daktilo, kalorifer ateşçiliği, makina ve el nakışı, el sanatları ile çiçek dallarında sertifika almıştır. 6 öğretmen, 17 usta öğretici ve bir eğitim-öğretim hizmet uzmanının görev yaptığı Halk Eğitim Merkezi'nin, eğitici filmlerin gösterilmesi, kermes, sergi, defile ve toplantılar düzenleme gibi sosyal ve kültürel etkinlikleri de bulunmaktadır.

1956 yılında hizmete açılan Gemlik Halk Kütüphanesi, Demirsubaşı Mahallesi'nde, Hükümet Konağı'nın yanında yer almaktadır. Yetişkinler bölümünde 12455, çocuk bölümünde 2552 ve nadir eserler bölümünde 153 kitabın bulunduğu kütüphaneden 1987 yılında faydalanan okuyucu sayısı 18612 kişidir. Okuyucu sayısı yaz aylarında Küçük Kumla'daki yazlık site sakinlerinin gelişiyile artış göstermektedir. Bunlara ek olarak haftada 3-4 gün Gemlik'e bağlı köyleri ziyaret eden Gezici Kütüphane bünyesinde 344 kitap bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı'nın gönderdiği kitaplara ek olarak, halkın ve ilçedeki fabrikaların kitap bağışlarıyla zenginleştirilen kütüphanenin fiziki şartları (ışık, ısınma) iyi değildir. 5 memur ve 2 yardımcı personelin hizmet verdiği Gemlik Halk Kütüphanesi salonunda toplantılar düzenlenmekte ve çeşitli sergiler açılmaktadır.

İlçe merkezinde bir müze olmaması ve Bursa Arkeoloji Müzesi'nin de gerekli ilgiyi göstermemesi sonucu, Gemlik ve köylerinden çıkartılmış Bizans ve Roma dönemine ait arkeolojik buluntular, Gemlik Halk Kütüphanesi'nin önünde kendi kaderlerine terk edilmişlerdir (Foto 39).

Gemlik'de bulunan 12 caminin 3'ü sanayi tesislerinin bünyesinde yer almakta, geri kalanlar ise şehir içinde mahallelere dağılmış bir şekilde bulunmaktadır ⁶⁴.

Ayrıca Gemlik'de, biri Demirsubaşı Mahallesi'nde olmak üzere 2 sinema salonu ve Hamidiye Mahallesi'nde bayram kutlamaları ile spor karşılaşmalarının yapıldığı bir stadyum bulunmaktadır.

⁶⁴ Suniipek Fabrikası, Gemlik Gübre Sanayi ve Marmara Kimya'nın tesisleri bünyesindeki camiler.

G- TURİZM ve EĞLENCE ALANLARI

Gemlik'de yeşil alanlar ve parkların kapladığı alan oldukça küçüktür. Eski mahallelerin bir plan dahilinde gelişmiş olmamaları sonucu buralarda yeşil alanlar pek yer almaz. Ancak yapılan planlarda, özellikle yeni gelişen mahallelerde (Cumhuriyet, Hisartepe) yeşil alan ve parklara geniş yer verilmiştir.

Gemlik'de 1940'lı yıllardan bugüne kadar varlığını koruyan yeşil alan, Kütüphane Binası'nın önündeki Atatürk Parkı'dır (Foto 40). Günün her saatinde Gemlikliler tarafından kullanılan parkın hemen yanında, denize paralel uzanan çay bahçeleri de özellikle sıcak yaz aylarında halkın uğradığı yerlerdendir (Foto 41). Sadece Gemliklilere hizmet vermeye kalmayan çay bahçeleri ve kordon boyuna, Bursa'dan da konuklar gelir. Bursa'ya yakınlığı ve denizin varlığı Gemlik'i bu yönden çekici kılmaktadır. Sabahın erken saatlerinde daha çok yaşlıları ve emeklileri konuk eden çay bahçeleri, nişan, düğün gibi olaylara da mekan olmaktadır. Kumla yolu üzerinde bulunan Manastır Kır Gazinosu da halkın rağbet ettiği bir diğer dinlenme yeridir.

Harita 11'e baktığımızda I.ve II. kordon boyunca yeşil alanlar yer almaktadır. Bunlara Gemlik'i Karsak Deresi'nin su baskınlarından korumak amacıyla D.S.İ. tarafından yapılmış kanalların her iki yanı, yeşil alan olarak belediyece düzenlenmiş alanlar eklenebilir.

Gemlik'in hızlı nüfus artışı karşısında konut alanlarının darlığı, eski mahallelerde yeşil alan ve parklara yer ayrılmasını önlediği gibi, varolanların da daha değişik amaçlarla kullanılmasına yol açmıştır. Çocuklar için oyun alanı ihtiyacını daha çok, mahallelere dağılmış olan okul bahçeleri üstlenmiştir.

Gemlik'de turizm belgeli iki otel bulunmaktadır. Bunlardan biri olan 56 yatak kapasiteli Tibel Otel, Hükümet Konağı'nın karşısında, çay bahçelerinin hemen yanında yer almaktadır (Foto 42). 110 yatak kapasiteli Atamar Tesisleri ise Cumhuriyet Mahallesi sınırları içinde, Kumla Yolu üzerindedir (Foto 43). Bu iki büyük tesis dışında 6 otelin bulunduğu Gemlik'de, 1990 öncesinde bir de Terme (Kaplıca) Oteli vardı ki, bugün bu otel tadilat yapılarak Devlet Hastanesi'ne dönüştürülmüştür. Ayrıca Suniipek,

Azot fabrikalarının (Gemlik Gübre Sanayi) sosyal tesisleri, gerek bu müesseselerin çalışanlarına gerekse resmi görevle Gemlik'e gelenlere hizmet vermektedir.

Körfezin kıyısında Gemlik Gübre Tesisleri'nin batısında yer alan Gemsas, imar planlarında ikinci konut alanı olarak görülmektedir (Foto 44). Şehrin gürültüsünden ve karmaşasından kaçmak isteyenler için planlanan Gemsas'da, gerek kooperatiflerce, gerekse arsa sahipleri tarafından yapılmış konutlar yer almaktadır. Ancak hemen yanı başında bulunan sanayi tesislerinin neden olduğu deniz kirliliği sonucu denizden faydalanım oldukça kısıtlanmıştır. İkinci konut alanı olarak düzenlenmesi düşünülen bir diğer saha da, Suniipek Fabrikası ile BP Dolum Tesisleri arasında kalan yamaçlar üzerindedir.

Çalışma alanımızın dışında olmasına rağmen Gemlik'e bağlı Umurbey'de bulunan Celal Bayar Evi ve Müzesi ile, körfezin görülebilecek en güzel noktalarından biri olan Aytepe Gazinosu da halkın tercih ettiği mesire yerlerindedir. Gemlik'in önemli turizm merkezi olan Kumla'da bulunan yazlıklar ve resmi dairelere ait kamplar, özellikle yaz aylarında nüfusun birkaç misli artmasına neden olmaktadır.

Gemlik, denizi, gölü, kaplıcaları, tarihi ve doğal güzellikleri bir arada görmek isteyenler için ideal bir konuma sahiptir.

H- OTURMA ALANLARI

1990 nüfus sayımına göre 50237 kişinin yaşadığı Gemlik şehri, toplam 10 mahalleye ayrılmaktadır. İş ve ticaret alanlarının yoğunlaştığı Demirsubaşı Mahallesi ile sanayi tesislerinin geniş alanlar kapladığı Hisartepe Mahallesi haricinde kalan mahallelerde, oturma alanları hakim fonksiyonu oluşturmaktadır. Gerek yerleşme dokusu, gerekse konut tipleri ve nüfus yoğunlukları açısından birbirinden farklı özellikler gösteren mahalleler aynı zamanda Gemlik'in gelişim dönemlerine ışık tutmaktadır.

Gemlik'in eski mahalleleri olan Halitpaşa, Balıkpazarı ve Kayhan mahallelerinin sahip oldukları antik kentlere özgü ızgaralı yerleşim planı dikkat çekicidir (Harita 12).

Cumhuriyetten önce gayrimüslimlerin oturdukları bu mahallelerde, birbirine paralel, denize dikey inen sokakları, kıyıya paralel iki ana cadde kesmektedir. Denizin tesirinin şehrin iç kısımlarına kadar sokulabilmesini, denize dik inen bu sokaklar sağlamaktadır. Tamamı yapılaşmış bu ızgara örüntü üzerindeki parseller mülkiyet yolu ile çok fazla bölünmüştür. Bu bölünme sonucu birbirine bitişik olarak kıyı boyunca 3-4 metre cepheli iki üç katlı evler, Balıkpazarı, Kayhan, Halitpaşa mahallelerinde yoğunluk kazanmıştır. Buradaki konutlarda kullanılan yapı malzemesi çeşitlilik arz etmekle beraber, taş ve ahşap malzeme ağırlık kazanmaktadır. Sahiplerinin mali durumuna göre, evlerin içlerinde ağaç oyma tavan süsleri yer almaktadır. Balıkpazarı Mahallesi'nde Rumlardan kalan kilise bu dönemin özelliklerini yansıtır. Günümüzde cami olarak kullanılan bu kilisenin iç bezemeleri, badana ile kapatılmıştır.

Deniz kenarının doldurulmasıyla düzenlenen I.kordon boyunca dizilen ve kıyıya ayrı bir güzellik katan bu evler ekonomik koşullara yenik düşmektedir. Gemlik'de arsa birim fiyatlarının en yüksek olduğu kesim içinde bulunan evler, yerlerini altı yedi katlı ve yine 3-4 m. cepheli apartmanlara bırakmaktadır ⁶⁵. Böylesine dar cepheli, ufalmış mülkiyet birimleri üzerine yükselen apartmanlar, deniz ile Gemlik'in iç kesimleri arasında çirkin bir duvar oluşturmaktadır (Foto 45).

İç kesimlerde ovaya doğru yer alan mahallelerde, kıyı mahallelerinde görülen yerleşim planını görmek mümkün değildir (Harita 12). Bu durum basit bir rastlantı olmayıp nedeni, Osmanlı-Türk geleneğinde yerleşik kent yaşamının yeterince gelişmemiş veya gecikmiş olmasında aranabilir. Bu plansız yerleşim, Cumhuriyet döneminde dahi giderilmemiştir ⁶⁶.

Osmanlılar döneminde Türk nüfusun yerleştiği Osmaniye, Hamidiye, Demirsubaşı mahallelerinde taş ve ahşap malzeme ile yapılmış cumbalı evler, parketaşı döşeli dar sokaklar boyunca birbirine bitişik olarak dizilmektedir(Foto 46-47). Gerek Rumlar, gerekse Osmanlılar döneminde gelişen mahallelerde mesken yoğunluğu çok fazladır ve evler, bahçelerden yoksundur.

⁶⁵ S. Göksu, "Gemlik'88" s:77.

⁶⁶ A. Aksoy, a.g.e., 7-12-1982.

İş ve ticaret alanlarının toplandığı Demirsubaşı ve Osmaniye mahallelerinin şehir merkezi çevresinde kalan kısımları haricinde, oturma alanları ile iş ve ticaret alanları birliktelik gösterir. Genellikle binaların alt katları iş yeri, üst katları ise mesken olarak kullanılmaktadır.

Cumhuriyet döneminde nüfusun hızlı artışı karşısında oturma alanları üç yönde gelişme göstermektedir;

Harita Genel Komutanlığı tarafından 1958 ve 1976 yıllarında yapılan haritalar karşılaştırıldığında, oturma alanlarının ovaya doğru yayılma eğiliminde olduğu gözlenmiştir (Harita. 12, 2). Bugün, oturma alanı olarak karşımıza çıkan kesimler, 50'li yıllarda sebze-meyve bahçesi, dutluk veya bağ olarak kullanılıyordu.

Karsak Deresi'nin suladığı verimli Gemlik Ovası, günümüzde özellikle Karadeniz Bölgesi'nden (Giresun'dan) gelenler tarafından yapılmış, altyapı hizmetlerinden yoksun gecekonduyla dolmaktadır. Su ihtiyacını artezyen kuyularından sağlayan ovanın yeni sakinleri, Gemlik'e yabancılık çekmelerinin yanı sıra, verimli tarım alanlarının oturma alanı olarak kullanılmasına, dolayısıyla da tahribine yol açmaktadırlar

67.

1964 yılında muhtarlık olan Yenimahalle'nin kuzey kesimleri de, Gemlik'de plansız gelişmenin görüldüğü bir diğer kesimdir. Yamaçta kurulan bu mahallede, gecekondu, dik ve dar, çıkmaz sokakların çevresinde toplanmıştır. Oldukça sağlıksız koşullara sahip bu kesimdeki evlerin belli bir planı olduğu söylenemez (Foto 48). Bu gecekondu alanlarının komşu olduğu zeytinlikler aleyhine gelişmesi de bir başka problemi oluşturmaktadır.

Kumla'ya doğru uzanan yol kenarında daha çok kooperatiflerin yaygın olduğu Cumhuriyet Mahallesi de oturma alanlarının gelişme gösterdiği bir diğer alandır. Orhaniye Mahallesi'nden 1965 yılında ayrılarak muhtarlık olan Cumhuriyet Mahallesi'nde, S.S.K. ve öğretmen kooperatiflerinin yanı sıra çeşitli memur kooperatifleri tarafından yapılmış 6-7 katlı apartmanlar bulunur. Betonarme olarak inşa edilen evlerin planları, zevke ve ihtiyaca göre değişir (Foto 49)(Harita 12).

⁶⁷ A.Aksoy, "Gemlik Yazıları", 25-5-1983..

1963 yılında açılan Bursa-Yalova Karayolu'nun güneyinde oturma alanları yoğunlaşan Hisarteppe Mahallesi 1969 yılında Hamidiye Mahallesi'nden ayrılmıştır. Oturma alanlarının bu yönde gelişmesinde karayolu önemli rol oynamıştır. Sanayi tesislerinin geniş alan kapladığı mahalle sınırları içinde, tek katlı konutların yanı sıra kooperatifler tarafından yapılmış siteler de yer almaktadır. Aynı mahalle sınırları içinde yer alan Ata Mahallesi'ni, devletin yaptırmış olduğu afet konutları meydana getirmektedir. Tek katlı, bahçe içinde, betonarme olarak inşa edilmiş meskenler, imar planına uygun bir şekilde düzenlenmiştir.

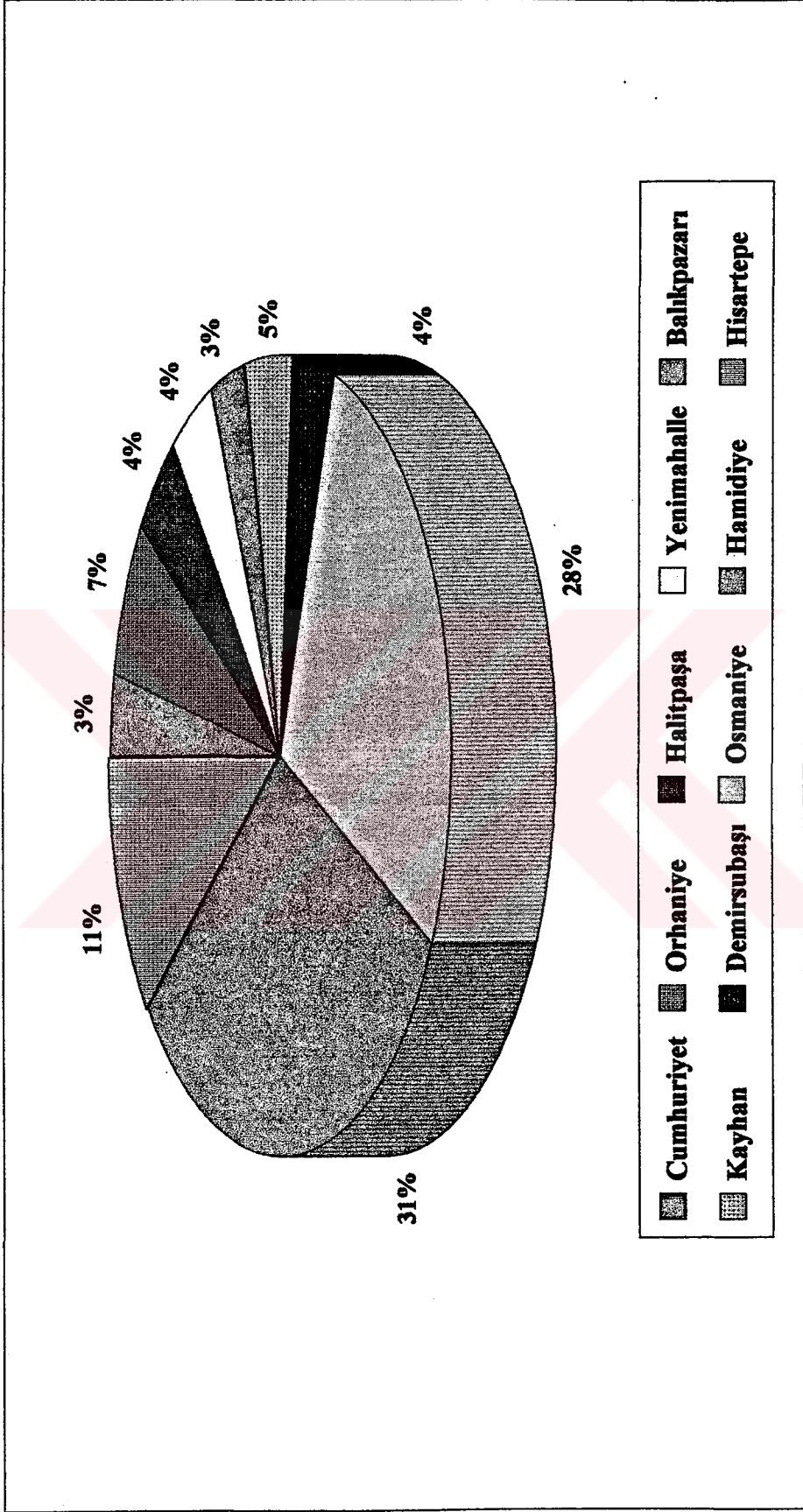
Gemlik'de, İstiklal Caddesi ile I nolu caddeyi birleştiren hattın batısında yer alan konutların çok katlılığı dikkati çeker. Hamidiye Mahallesi'nin kıyı kesimini oluşturan II. kordon ve Kayhan, Balıkpazarı, Halitpaşa mahalleleri boyunca uzanan I. kordon ile Orhaniye Mahallesi'nin denize komşu olduğu kesimlerde konutlar genellikle 6-7 katlıdır (Foto 50-51). Kat yoğunluklarının artmasına, hem deniz manzarasından daha fazla yararlanabilmek arzusu, hem de bu kesimlerde arsa fiyatlarının yüksekliği neden olmaktadır. Bu mahallelerde oturma alanlarında bir yoğunluk söz konusuysen kenar mahallelere ve ovaya doğru gidildikçe bu konut yoğunluğu azalmaktadır.

Gemlik'de oturma alanlarının değişik yoğunluklar ve özellikler gösterdiği mahallelerin nüfus yoğunlukları ve bu nüfusun dağılımı farklılıklar arzeder.

Gemlik'in eski mahallelerinden Halitpaşa ve Demirsubaşı mahallelerinde nüfus yoğunluğu hektara 400 kişiden fazladır (Tablo 10). Gemlik'de toplam nüfusun %7'sinin yaşadığı bu mahalleler, yüzölçümü bakımından en küçük mahallelerdir (Tablo 10) (Şekil 8). Mahalle nüfusları baz alınarak çizilen haritada da görüldüğü gibi bu mahalleler iki farklı nüfus grubuna dahil olmaktadır (Harita 13). 1980 ve 1990 mahalle nüfuslarını karşılaştırdığımızda, Demirsubaşı Mahallesi'nin nüfusu 3005'den 1963'e düşerken, Halitpaşa Mahallesi nüfusu 321'den 2243'e yükselmiştir (Tablo 11)(Şekil 9). Bu sonuca göre hızlı bir nüfus artışına sahne olan Gemlik'de nüfus kaybeden tek mahallenin Demirsubaşı Mahallesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Daha önce şehrin çeşitli.

Tablo 10: GEMLİK' DE MAHALLELERİN ALANLARI, NÜFUS MİKTARLARI VE YOĞUNLUKLARI (1985)

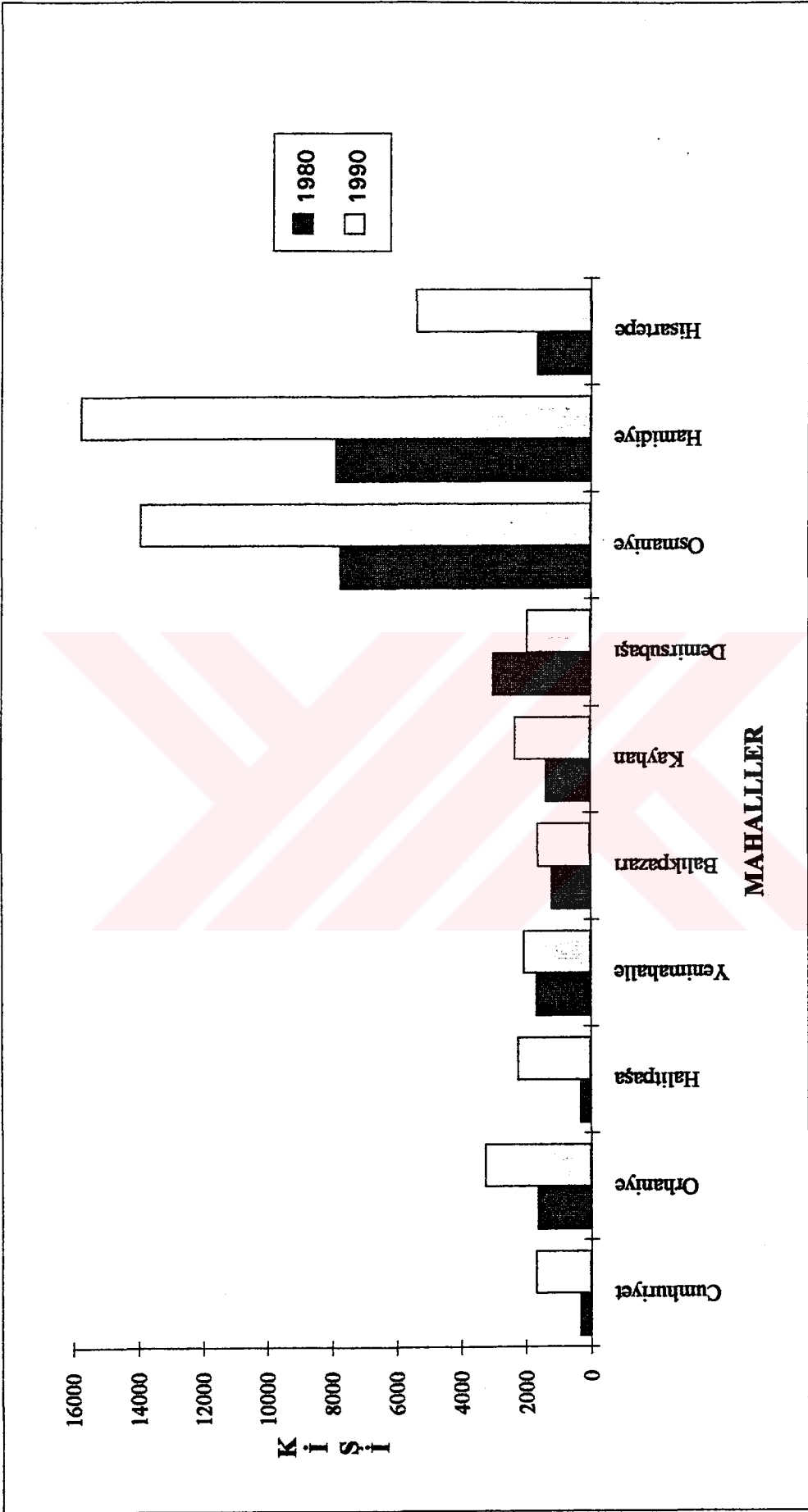
	Alan (Ha)	Nüfus	Yoğunluk
Cumhuriyet	118.75	1695	14.2
Orhaniye	28.1	3265	116.3
Halitpaşa	3.75	2243	598.1
Yenimahalle	21.8	2064	94.3
Balıkpazarı	5.504	1634	296.8
Kayhan	9.542	2322	243.3
Demirsubaşı	4.447	1963	441.4
Osmaniye	131.25	13921	1.6.6
Hamidiye	156.25	15372	100.6
Hisartepe	631.25	5394	8.54

Şekil 8: 1990 YILI NÜFUS SAYIMINA GÖRE GEMLİK' DE NÜFUSUN MAHALLERE DAĞILIMI

Tablo 11: 1980 ve 1990 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE GEMLİK' DE MAHALLELERİN NÜFUS MİKTARLARI

MAHALLELER	1980	1990	Artış Miktarı (kişi)
Cumhuriyet	345	1695	1350
Orhaniye	1639	3269	1630
Halitpaşa	321	2243	1922
Yenimahalle	1680	2064	384
Balıkpazarı	1210	1634	424
Kayhan	1361	2322	961
Demirsubaşı	3005	1963	-1042
Osmaniye	7735	13921	6186
Hamidiye	7890	15732	7842
Hisartepe	1663	5394	3731
TOPLAM	26849	50237	23388

Şekil 9: 1980 ve 1990 NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE GEMLİK DE MAHALLE NÜFUSLARI

yerlerinde olan yönetim ile ilgili binalar ile iş ve ticaret, turizm ve eğlence alanlarının bu mahalle sınırları içinde yoğunlaşmış olması, nüfus azalışının başlıca nedenidir.

Kayhan ve Balıkpazarı mahallelerinin nüfus yoğunlukları, hektara 200 kişiden fazladır (Harita 14). Yüzölçümleri 10 hektarın altında olan Kayhan ve Balıkpazarı mahallelerinin 1990 nüfusları, sırasıyla 2322 ve 1634 kişidir. Bu mahallelerin nüfusları 1980'den 1990'a artış göstermektedir. Bu dönemde Kayhan Mahallesi nüfusu 961, Balıkpazarı 424 kişi artmıştır. Kayhan Mahallesi'nde Gemlik nüfusunun %5'i, Balıkpazarı Mahallesi'nde ise %3'ü yaşamaktadır (Şekil 8).

Hektara 100-200 kişi nüfus yoğunluğuna sahip mahalleler grubunda Osmaniye, Orhaniye ve Hamidiye mahalleleri bulunur. Orhaniye Mahallesi haricinde, aynı mahalle nüfusları grubundaki Osmaniye ve Hamidiye mahalleleri, Gemlik nüfusunun %59'unu oluşturmaktadırlar. Nüfusları 7735 ve 7890'dan (1980 Nüfus Sayımı), 13921 ve 15732'ye (1990 Nüfus Sayımı'na göre) çıkan Osmaniye ve Hamidiye mahallelerinde nüfus, ova kesiminde seyrek bir dağılım gösterirken, denize doğru yoğunluk kazanır .

Hektara 1 ila 100 kişi oranında nüfusun düştüğü mahalleler, Gemlik'in gelişme yönleri ile aynı doğrultuda yer alırlar. Kooperatiflerin yoğunluk kazandığı Cumhuriyet Mahallesi, daha çok gecekonduların bulunduğu Yenimahalle ve sanayi tesislerinin geniş alanlar kapladığı Hisartepe Mahallesi bu grupta yer alır. Mahalle nüfusları açısından konuya bakıldığında ise üç mahallenin de değişik nüfus gruplarında bulunduğu gözlenir. Ancak her üç mahallenin de nüfuslarında 1980-1990 yılları arasında artış gözlenmektedir.

Gemlik Belediyesi'nden alınan bilgi ve mahalle muhtarlarına uygulanan anketler sonucu belirlediğimiz mahalle sınırları, özellikle şehrin gelişme yönlerinde yer alan mahallelerde iyi netice vermemiştir. Mahalle sınırı olarak imar planı sınırını kabul ettiğimiz Cumhuriyet ve Hisartepe mahalleleri ile Hamidiye ve Osmaniye mahallelerinin ova kesimlerinde oturma alanları ile tarım alanlarının sınırları konusunda güçlüklerle karşılaşmıştır.

Bir yerleşmenin coğrafi anlamda gerçek bir şehir sayılabilmesi için tarım dışı faaliyetlerle uğraşanların sayısının, toplam nüfusun %50'sinden fazla olması ve şehre ait

bazı fonksiyonları bünyesinde toplaması gerekmektedir. Buradan hareketle Gemlik'in fonksiyonel sınıflandırmadaki yerini saptamak için faal nüfus oranlarına baktığımızda tarım dışı faaliyetlerin %64'lük bir paya sahip olduğunu görürüz. Bu duruma bakarak Gemlik'i tarım ve imalat sektörü ağırlıklı bir hizmet şehri olarak tanımlayabiliriz.

SONUÇ

SONUÇ

Araştırma konumuz olan Gemlik Şehri, yurdumuzun kuzeybatısındaki Marmara Bölgesinin Güney Marmara Bölümünde yer alır. İdari bakımdan Bursa' ya bağlı olan Gemlik, Pleistosen'de şekillenmiş Gemlik Körfezi-İznik Gölü-Pamukova depresyonunun içinde, kendi adıyla anılan körfezin nihayetinde kurulmuştur.

Elverişli deniz ve karayolu ulaşım imkanlarına sahip savunmaya müsait, suyun kolay temin edildiği ve yanbaşında verimli bir ovanın yer aldığı Gemlik, Antik çağdan beri insanlar tarafından yerleşme yeri olarak seçilmiştir. İznik ve Bursa gibi iki önemli merkeze yakın ve deniz kıyısında olmanın avantajlarını yaşamıştır.

Antik çağda ilk kuruluş yeri olan Kumla Yolu ve çevresinde gelişen şehir, çok çeşitli ulusların yönetimi altına girmiş, istila ve saldırılara uğramış ve her defasında yeniden inşa edilmiştir. Roma- Bizans döneminde, kalıntılara rastlanan surlardan da anlaşılacağı üzere iç bölgelere giden yolları koruyan stratejik öneme sahip bir kale kenti olmuştur. Osmanlı döneminde ise Roma-Bizans döneminde savunma nedeniyle içine sıkıştığı kaleden dışarı taşmış ve bu fonksiyonu, yerini gemi yapım ve ticaret fonksiyonlarına bırakmıştır. Zeytin ve zeytinyağı ticareti de bu dönemde gelişmiş, ipekböcekçiliğinde de önemli mesafeler katedilmiştir. Kesintisiz olarak asırlar süren Osmanlı döneminden sonra, Cumhuriyet döneminde Gemlik Osmanlı döneminde sahip olduğu tersane şehri niteliğini yitirerek önceleri idari bir merkez ve küçük liman şehri, sonraki dönemlerde de hammadesini deniz yoluyla taşıyan endüstrilerin kurulduğu bir şehir olma özelliğini kazanmıştır.

Sahip olduğu fonksiyonlar ve nüfusun özelliklerine göre bugün Gemlik tarım ve ona bağlı endüstrilerin geliştiği, ulaşım imkanlarından da yararlanarak çevresine hizmet sunan bir şehirdir.

Cumhuriyet döneminde nüfusu hızla artan Gemlik' de oturma alanları da aynı ölçüde büyümüştür. Oturma alanları doğuda ovada bulunan sebze bahçeleri, kuzeyde ve güneyde zeytinlikler aleyhine genişlemektedir. Nüfusun %36 sının tarımsal

faaliyetlerle geçimini sağladığı Gemlik' de en kısa zamanda bu duruma bir çözüm getirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Gemlik'in sembolü zeytin ve zeytinlikler ortadan kalkacak, ovadaki sebze bahçeleri de plansız yapılan gecekonduarca işgal edilecektir.

Gemlik'in eski mahalleleri olan Kayhan, Balıkpazarı ve Halitpaşa mahallerinde miras yoluyla aşırı bölünen mülkiyet birimlerinin toplulaştırılması yoluna gidilmesi hem görünüm, hem de ülke ekonomisi açısından yararlı olacaktır.

Hergün biraz daha büyüyen Gemlik'in yakın bir gelecekte çevresindeki köylerle birleşme olasılığı mevcuttur. Bu gözönüne alınarak plansız bir gelişmeye meydan vermemek için şimdiden çevre köylerin imar planlarının yaptırılması, ileride karşılaşılabilecek sorunların çözümüne yardımcı olacaktır.

Armutlu yarımadasındaki yerleşmelere ulaşım Gemlik üzerinden mümkün olmaktadır. Şehrin cadde ve sokaklarını kullanan vasıtalar hem şehir içinde gürültüye hem de trafik sorunlarına yol açmaktadır. Özellikle yazın yoğunlaşan trafik Gemlik'de hava kirliliği açısından da problem yaratmaktadır. Ulaşım problemlerini çözmek amacıyla son imar planında yer verilen Çevre yolunun geçtiği güzergahta kamulaştırma çalışmalarına başlanmıştır. En kısa zamanda bitirilerek ulaşımın açılması şehir içi ulaşımı büyük ölçüde ferahlatacaktır.

Gemlik ve köyleri ile Orhangazi, İznik ilçelerine hizmet veren 50 yataklı Gemlik Devlet Hastanesinin kısa bir süre sonra, hızla artan nüfusa hizmet veremeyeceği muhakkaktır; bunun için imar planında şehrin kuzeyinde yapımı planlanan 100 yataklı hastanenin inşa edilmesi uygun olacaktır.

Cumhuriyet ve Hisarteppe mahallelerinin okul probleminin en kısa zamanda çözümlenerek öğrencilerin okula gitmek için uzun mesafeler katetmeleri önlenmelidir. Ayrıca Gemlik Halk Kütüphanesinin fiziki şartları iyileştirilerek, kitap sayısının artırılması halka okuma alışkanlığı kazandırılmasını sağlayacaktır. Gemlik ve çevresinden çıkan arkeolojik eserlerin sergilenebilmesi için bir müze binası veya teşhir bahçesinin düzenlenmesi tarihi eserlerin sonraki nesillere intikali açısından faydalı olacaktır.

1992' de açılan Gempört, Gemlik limanı etki alanını Bilecik, Bursa, Eskişehir, Afyon, Kütahya'ya kadar genişleteceğinden iş hacmi de büyük olacaktır. İthal ve ihraç edilen malların depolanması, yükleme boşaltma işlemleri ile gelen gemilerin ihtiyaçlarının karşılanması konularında gelecek talepleri karşılayabilmek için alt yapı eksikliklerinin giderilmesi uygun olacaktır.

Gemlik körfezi; gerek evsel, gerekse endüstriyel atıkların körfeze direkt olarak verilmesinden dolayı büyük ölçüde kirletilmektedir. Doğrudan doğruya veya dere ve kanallar yolu ile insan katı ve sıvı atıklarının denize verilmesi, yazın canlanan turizm ile artan nüfus ve yetersiz altyapı nedeniyle oluşan biyolojik kirlenme ile Gemlik merkez veya komşu ilçelerdeki sanayi kuruluşlarının atıklarını arıtmadan denize boşaltmaları sonucunda oluşan kimyasal kirlenme, körfezi büyük ölçüde etkilemektedir.

Körfezde oluşan kirliliğin önlenmesi için en ideal çözüm, kanalizasyon sistemi ile toplanan atık suların arıtılarak zararsız hale getirildikten sonra denize deşarj edilmesidir.

Gemlik ilçesi kanalizasyon sistemi 1988 yılı başından itibaren tamamlanarak hizmete girmiştir. Toplanan atık sular ön arıtmadan sonra derin denize deşarj yapılmaktadır. Bu sistem 1988 yılından sonra imar verilen yeni mahalleler hariç tüm Gemlik'e hizmet vermektedir.

Ayrıca bu bölgede bulunan sanayi tesislerinin körfez kirliliğini nasıl etkiledikleri saptanmalı, mevcut tesislerin "Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği" 'nde verilen kriterleri sağlayacak arıtma tesislerini yaptırdıktan sonra atıklarını deşarj etmeleri sağlanmalıdır.

Ancak yöredeki sanayi kuruluşları kendi atıklarını mevcut kanalizasyon sistemine vermeyip kendileri arıtmaktadırlar. Tesislerin %80 inde arıtma tesisi olmasına rağmen, bu endüstri kuruluşlarının mevcut arıtma tesislerini ne kadar verimli çalıştırdıkları veya çalıştırıp çalıştıramadıkları hususunda bazı şüpheler mevcuttur. Bu kuruluşların kendi arıtma tesislerini kurup, atıksularını arıttıktan sonra denize deşarj etmeleri bir an önce sağlanıp sürekli kontrol altında tutulmalıdır.

"Sürdürülebilir kalkınma" düşüncesi paralelinde sanayi kuruluşlarının çok fazla yayılmasının önlenmesi yerinde olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Akarca, A. :Şehir ve Savunması, Ankara, 1972.
- Akçura, T. :Ankara: T.C.'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma O. D.T.Ü. Yay. No: 16, Ankara, 1971.
- Akçura, T. :"Türkiye'de Şehirleşme ve Bazı Şehir Örnekleri". Türkiye; Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, s:187-225, Ankara, 1971.
- Akdağ, M. :Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi C. II, Ankara, 1971.
- Aksoy, A. :"Gemlik Yazıları", Gemlik Körfez Gazetesi, Gemlik, 1982-1983
- Ardel, A. :"Marmara Bölgesi'nin Güneydoğu Havzalarının Morfolojik Karakterleri". Türk Coğ. Der. Sayı: 2, s:160-173, Ankara, 1943.
- Ardel, A. :"Armutlu Yarımadası", Türk Coğ. Der. Sayı 11-12, s:35-78 Ankara, 1949.
- Ardel, A. :"İzmit Depresyonu ve Gölü", İ.Ü. Coğ. Ens. Der. C: 2, Sayı: 5-6, s:225-229, İstanbul, 1953-1954.
- Ardel, A. :"Marmara Bölgesi'nin Yapı ve Reliefi", Türk Coğ. Der. Sayı: 20, s:1-22, Ankara, 1960.
- Ardel, A. - İnandık, H. : "Marmara Denizi'nin Teşekkül ve Tekamülü", Türk Coğ. Der. Sayı: 17, s:1-19, İstanbul, 1957.
- Ardel, A. - Kurter, A. : "Marmara Denizi (Fiziki Etüd)", İ.Ü. Coğ. Ens. Der. C: 10, Sayı: 18-19, s:57-70 İstanbul, 1973.
- Atalay, İ. :Türkiye Jeomorfolojisine Giriş, Ege Ü. Sos. Bil. Fak. Yay. No: 9, İzmir, 1982.
- Atalay, İ. :Türkiye Coğrafyası, Ankara, 1989.
- Aybar, C. : "Türkiye'de Zeytincilik", Türk Coğ. Der. Sayı: 5-6, s: 153-165 Ankara, 1944.
- Benedict, P. : "Türkiye'de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar", Türkiye; Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, s: 147-186, Ankara, 1971.

- Berry, B. J. L. :City Classification, New York, 1972.
- Bilgin, T. :Samanlı Dağları İ.Ü.Coğ. Ens. Yay. No: 50, İstanbul, 1967.
- Breese, G. :Urbanization in Newly Developing Countries, London, 1966.
- Carter, H. :The Study of Urban Geography, London, 1974.
- Chaput, E. :Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfolojik Tetkik Seyahatleri, (Türkçesi: A. Tanoğlu), İ.Ü.Coğ. Ens. Yay. No: 11, İstanbul, 1947.
- Clark, J. :"The Growth of Ankara 1961-1971", Review of Geog. Ins. of Univ.of İst., Sayı: 13, İstanbul, 1970-1971.
- Cuinett, V. :La Turquie d'Asie Geographie Administrative Statistique Dercriptive Et Raisonnée De Chaque Province De L'Asie Mineure, Paris, 1892.
- Çezik, A. - Dülger, M. :Kentleşme, D.P.T.S.P.D Yay., Ankara, 1973.
- Darkot, B. :"Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler". Türk Coğ. Der. Sayı: 21, s: 1-14 İstanbul, 1961.
- Darkot, B. :"Şehir Ayrımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri". İ.Ü.Coğ. Ens. Der. C: 8, Sayı: 16; s: 3-8, İstanbul, 1967.
- Darkot, B. :Türkiye İktisadi Coğrafyası. İ.Ü.Coğ. Ens. Yay. No: 51, İstanbul, 1972.
- Darkot, B.- Tuncel, M. :Marmara Bölgesi Coğrafyası, İ.Ü.Coğ. Ens. Yay. No: 118, İstanbul, 1981.
- Denker, B. :"Bursa'da İpekböcekçiliği Hakkında", İ.Ü.Coğ. Ens. Der. C: 6, Sayı: 11, İstanbul, 1960.
- Denker, B. :"Edirne Şehrinin Farklı Kullanış Alanları". İ.Ü.Coğ. Ens. Der. Sayı: 20-21, İstanbul, 1960.
- Denker, B. :Şehiriçi Arazi Kullanılışı, İ.Ü.Edb. Fak. Yay. No: 83, İstanbul, 1986.
- Doğanay, H. :Erzurum Şehir Coğrafyası, Erzurum, 1979.
- Dyos, H. J. :The Study of Urban History, London, 1971.
- Egli, A. E. :Şehirciliğin ve Memleket Planlamasının Esasları, T. O. D. A. İ. Ens. Yay, Ankara, 1957.

- Emirođlu, M. : "Bartın'da Nüfus ve Ekonomik Faaliyetler", A.Ü.D.T.C.F. Der. C:XXIII, s:135-170, Ankara, 1965.
- Emirođlu, M. : "Akçakoca'da Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, A.Ü.D.T.C.F. Yay., No: 192, Ankara, 1970.
- Emirođlu, M. : "Türkiye'de Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus". A.Ü.D.T.C.F.Coğ. Araş. Der.Sayı: 7, s: 125-157, Ankara, 1975.
- Erhat, A. : Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- Erinç, S. : "Türkiye: İnsan ve Ortam", İ.Ü.Coğ. Ens. Der.C: 10, Sayı: 18-19, s:1-35, İstanbul, 1973.
- Erk, A. S. : "Bursa ve Gemlik Arasındaki Mıntıkanın Jeolojik Etüdü, M.T.A.E. Seri: B. 9, Ankara, 1942.
- Geray, C. : "Urbanization in Turkey". A.Ü.S.B.F. Der. C:XXIV, No: 157-174, Ankara, 1969.
- Göksu, S. : "Gemlik: 88", Genel Kültür Dergisi Şehir, Sayı: 19 Gelişim Yay, İstanbul 1988.
- Göney, S. : "Şehir Coğrafyası I. İ.Ü.Ed. Fak. Yay. No: 2274, Coğ. Ens. Yay. No: 31, s: 77-79, İstanbul, 1977.
- Gözenç, S. : "Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tetkiki". İ.Ü.Coğ. Ens. Der, No: 20-21, İstanbul, 1971.
- Güngördü, M. : "Güney Marmara Bölümü (Doğu Kesimi) Bitki Örtüsünün Coğrafi Şartları". İ.Ü.Coğ. Der. Sayı: 1, s: 77-94, İstanbul, 1985.
- Gürsoy, C. R. : "Türkiye'nin Coğrafi Taksimatında Yapılması İcap Eden Bazı Tashihler", A.Ü.D.T.C.F. Der. C: XV, Sayı:1-2, Ankara, 1957.
- Gürsoy, C. R. : "Ankara Şehri", Coğrafya Haberleri, Sayı: 2, s: 6-14, Ankara, 1959.
- Güven, T. : "Şehir Planlamaları. İmar ve İskan Bak. Yay. Kom. Raporu, No: 3, Ankara, 1962.
- Hammer, J. V. : "Osmanlı Tarihi, C I-II, M.E.B. Yay, İstanbul, 1991.
- Harris, C. A. : "A Functional Classification of Cities of the United States". Geographical Rew, New York, 1943.
- İnandık, H. : "Türkiye Kıyılarına Genel Bakış", İ.Ü.Coğ. Ens. Der. Sayı: 9, s: 50-72, İstanbul, 1958.

- İsbir, E. G. :Şehirleşme ve Meseleleri, Ankara, 1986.
- Kalelioğlu, E. :Şehir Coğrafyası Açısından Van, Doçentlik Tezi, Ankara, 1980 (Basılmamıştır).
- Karaboran, H. :İslahiye ve Hassa'nın Kuruluş ve Gelişmesi,Doçentlik Tezi, Elazığ, 1982.
- Karaboran, H. :"Bölge Planlaması Açısından Şehir ve Türkiye Coğrafyasında Gösterdiği Değişiklikler". Fırat Ü. Ed. Fak. Der. C: I, Sayı: 2, Elazığ, 1982.
- Keleş, R. :Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri, A.Ü.S.B.F. Yay, Ankara, 1961.
- Keleş, R. :Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, A.Ü.S.B.F.Yay. No: 332, Ankara, 1972.
- Kıray, M. :Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İletişim Yay, Ankara, 1964.
- Köksal, A. :"Marmara Bölgesinin Tarım ve Hayvancılığı Hakkında". A.Ü.D.T.C.F. Coğ. Araş. Der., Sayı: 7, s: 109-123 Ankara, 1975.
- Köksal, A. :Türkiye'nin Genel ve Turizm Coğrafyası. T.C. Kült. ve Tur. Bak., Ankara, 1982.
- Magic, D. :Roman Rule in Asia Minor, Vol. I-II, New Jersey, 1950.
- Mansel, A.M. :Ege ve Yunan Tarihi, T.T.K. Yay., Ankara, 1971.
- Mansel A. M. :"Gemlik Tümülüs Mezarı", Belleten, T.T.K. C: XXXVIII, s: 181-208, Ankara, 1974.
- Orkun, V. :Gemlik - Tarih ve Coğrafyası, Aysan Basımevi, Bursa, 1947.
- Özgüç, N. :Turizm Coğrafyası, İ.Ü. Yay. No: 3267., Ed. Fak. Yay., No: 3203, İstanbul, 1984.
- Ramsay, W. M. :Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası (Türkçesi: Mihri Pektaş), İstanbul, 1961.
- Selen, H. S. :Türkiye Coğrafyasının Ana Hatları, Ankara, 1954.
- Stewig, R. :Batı Anadolu Bölgesi'nin Kültürel Gelişmesini Gösteren Kartografik Bilgiler (Çeviren: R. Turan), Matbaa Sanat Enstitüsü, İstanbul, 1968.
- Strabon :Coğrafya-Anadolu (Türkçesi :Prof.Dr. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 1991.

- Şahin, S. :İzmit Müzesi Antik Yazıtlar Kataloğu. Museum İzmit (Nikaia), Rudolf Habelt Verlag, G.M.B.H, Bonn, 1979.
- Şakiroğlu, M. : "Bursa Bibliyografyası", Türk Kültürü 162 XIV' den ayrı basım.
- Tanoğlu, A.- Erinç, S. : "Garsak Boğazı ve Eski Sakarya". İ.Ü.Coğ. Ens. Der. No: 7, s: 17-31, İstanbul, 1956.
- Tanoğlu, A. : Beşeri Coğrafya - Nüfus ve Yerleşme, İ.Ü.Coğ. Ens. Yay., No: 1183., Coğ. Ens. Yay. No: 45, İstanbul, 1966.
- Tolun, B. : "Silivri'de Gelişen Şehirsel Fonksiyonlar Hakkında". İ.Ü. Coğ. Ens. Der., No: 17, s: 93-102, İstanbul, 1970.
- Tolun, B. : "Tekirdağ Şehir Nüfusu". İ.Ü.Coğ. Ens. Der. C: 10, Sayı: 18-19, s: 151-166, İstanbul, 1973.
- Tolun, B. : Şehiriçi Arazi Kullanılışı. İ.Ü Ed. Fak. Yay. No: 2054. Coğ. Ens. Yay., No: 83, İstanbul, 1976.
- Tolun, B. : "Edirne Şehrinin Kullanılış Alanları". İ.Ü Coğ. Ens. Der., No: 20-21, s: 79-117, İstanbul, 1974-1977.
- Tuncel, M. : "İzmit Şehri ve Yayılış Sahası". İ.Ü.Coğ. Ens. Der.C:10, No: 18-19, s: 167-188, İstanbul, 1973.
- Tuncel, M. : "Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit", İ.Ü.Coğ. Der. Sayı: 22, İstanbul, 1977.
- Tunçdilek, N. : Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İ.Ü.Yay. No: 3367, Deniz Bil. ve Coğ. Ens. Yay., No: 4, İstanbul, 1986.
- Tunçdilek, N-Tümertekin, E : Türkiye Nüfusu. İ.Ü.Coğ. Ens. Yay. No: 30, İstanbul, 1961.
- Tümertekin, E. : Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması, İ.Ü.Coğ. Ens. Yay., No: 43, İstanbul, 1963.
- Tümertekin, E. : "İstanbulun Merkezi İş Sahaları". İ.Ü.Coğ. Ens. Der. Sayı: 16., s: 18-37, İstanbul, 1967.
- Tümertekin, E. : Sanayi Coğrafyası, İ.Ü.Coğ. Ens. Yay. No: 22, İstanbul, 1969.
- Tümertekin, E. : Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar, İ.Ü.Coğ. Ens. Yay., No: 72, İstanbul, 1973.
- Yalçınlar, İ. : "Türkiye'deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmesinde Jeomorfolojik Temeller". İ.Ü.Coğ. Ens. Der. Sayı: 16, İstanbul, 1967.

- Yücel, T. : "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler", Türk Coğ. Der. Sayı. 20, s: 23-25, Ankara, 1960.
- Yücel, T. : "Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Ankara", Türk Coğ. Der. Sayı. 21, s: 31-44, Ankara, 1961.
- Yücel, T. : "Türkiye Coğrafyası". Türk Kültürü Araş. Ens. Yay. No: 68, Ankara, 1987.

RAPORLAR, BÜLTENLER ve DİĞERLERİ

- Ana Britannica - Gemlik Maddesi, C: 9
- Barbaros Hayrettin Paşa'nın Hatıraları. Tercüman 1001 Temel Eser, C: 1.
- Bursa Ansiklopedisi - Akbank Kültür Hizmeti.
- Bursa İl Yıllığı - 1973.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi (Türkçeleştiren: Zuhuri Danışman) İstanbul, 1970.
- Gemlik Deniz Deşarjı - Kriton Curi - Boğaziçi Çevre Bilimleri Ens, 1982.
- Gemlik (Bursa) Gübre Tesisleri İhtiyacı İçin Kireçtaşı Zuhurlarının Jeolojik Etüd Raporu - Adem Kamalı, M:T:A: Ens. 1974.
- Gemlik İmar Planı Araştırmaları - Fahri Yetman, 1981.
- Genel Nüfus Sayımı Sonuçları (1935-1990). T.C. Başbakanlık D.İ. E. Yay.
- Genel Nüfus Sayımı (1980) - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri - Bursa T.C. Başbakanlık D.İ. E. Yay.
- Genel Nüfus Sayımı (1985) - Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri - Bursa T.C. Başbakanlık D.İ. E. Yay.
- 2000'li Yıllara Doğru Çevre. T.C. Çevre Bakanlığı Yay. Ankara, 1991.
- Marmara Bölgesi Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Düzeni - İmar ve İskan Bakanlığı. Ankara, 1970.
- Ortalama ve Ekstrem Kıymetler Meteoroloji Bülteni. Başbakanlık D. M. İ. G.Müd. Yay. Ankara, 1980.
- Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık ve Yağış Değerleri Bülteni (Günlük-Aylık). Devlet Meteoroloji İşleri Gn.Md. Yay. Ankara, 1984.
- Türk Ansiklopedisi - Gemlik Maddesi C: 17.
- Türkiye'nin Çevre Sorunları'89 - Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yay. Ankara, 1989.
- Yurt Ansiklopedisi - Bursa Maddesi. Cilt 3

Foto: 1 Gemlik'in Genel Görünüü (Güneybatıdan)

- a) Jandarma Karakolu
- b) Suniipek Fabrikası
- c) Cumhuriyet Mahallesi
- d) Samanlı Dağları
- e) Umurbey Köyü

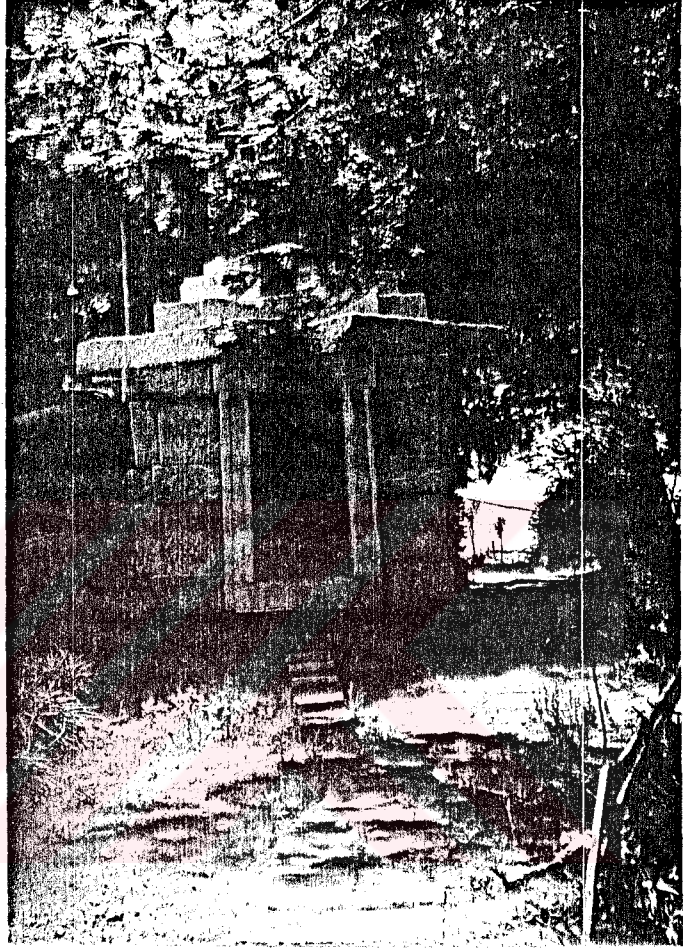

Foto 2: Gemlik'in güneyinde bulunan B. P. tesislerinin yapımı esnasında ortaya çıkarılan mermer mezar evi (M. Ö. VII. y.y.).

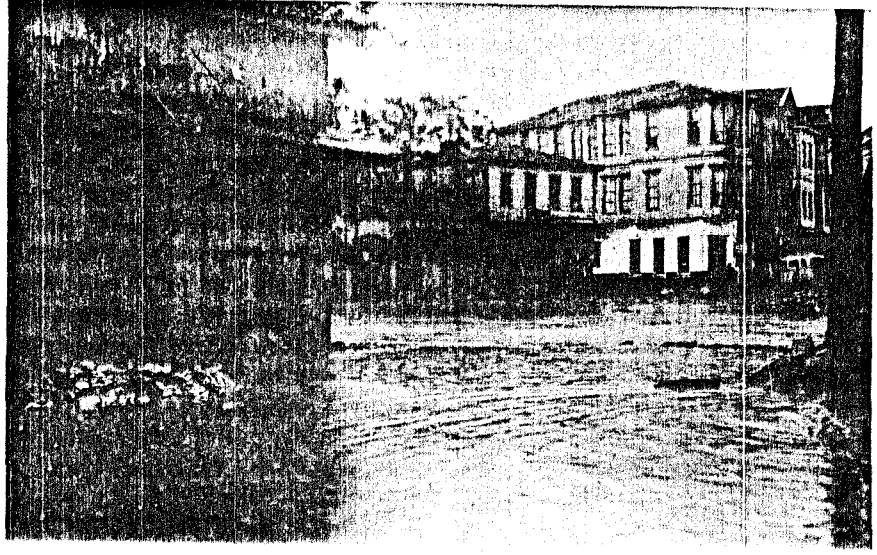

Foto 3: 1949'da Karsak deresinin neden olduğu sel felaketi Gemlik'de büyük maddi kayıplara yol açmıştır.

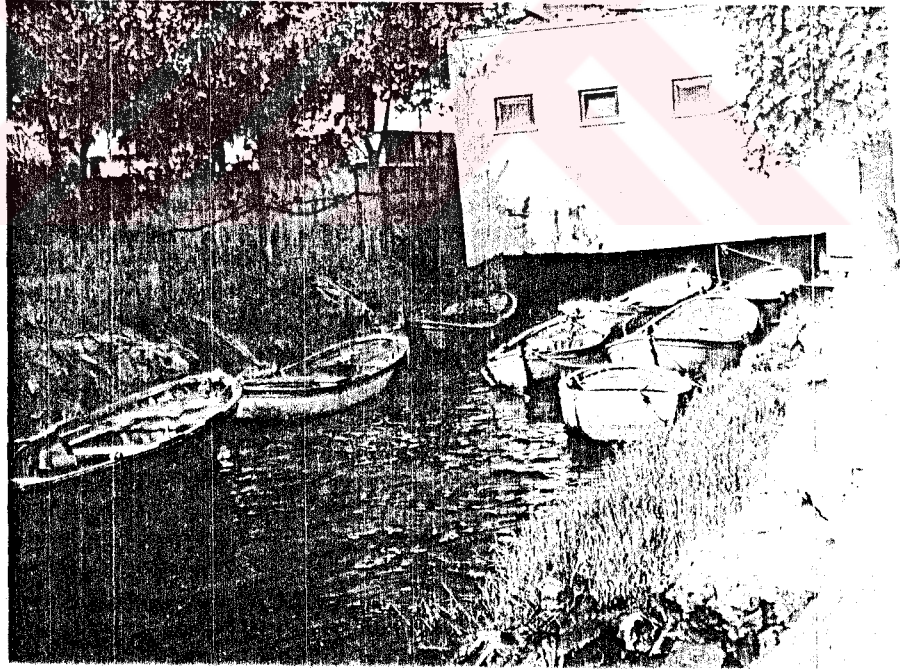

Foto 4: Yaşanan sel felaketinden sonra 1950 yılında D.S.İ. tarafından Karsak Deresi kanallara alınarak denize ulaştırılmaktadır.

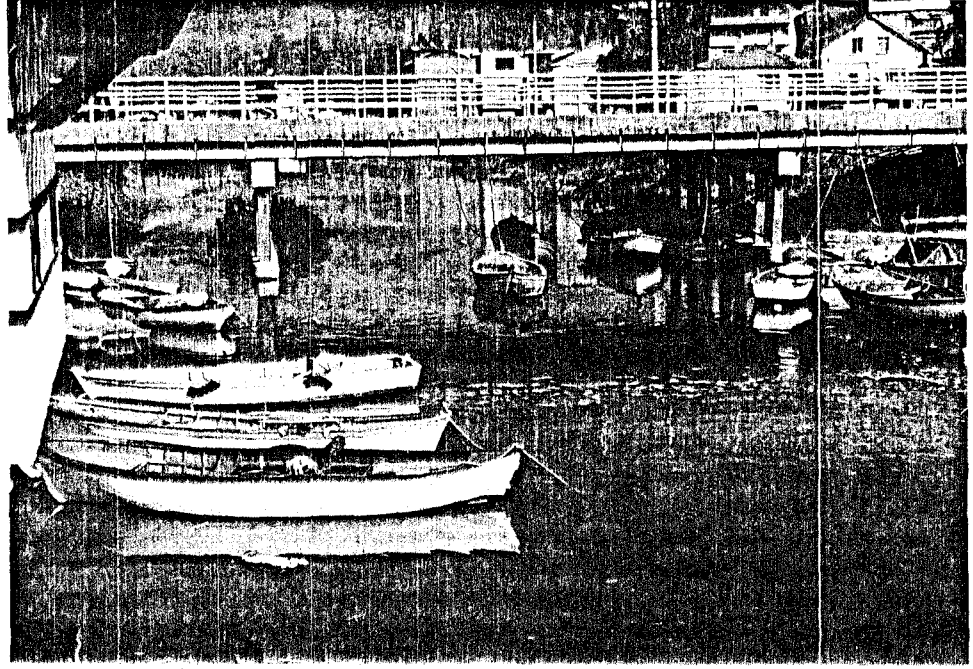

Foto 5: D.S.İ. meydana gelebilecek taşkınlara karşı kanala alarak denize ulaştırdığı Karsak Deresi aynı zamanda çevre sağlığı açısından da bir tehdit unsurudur.

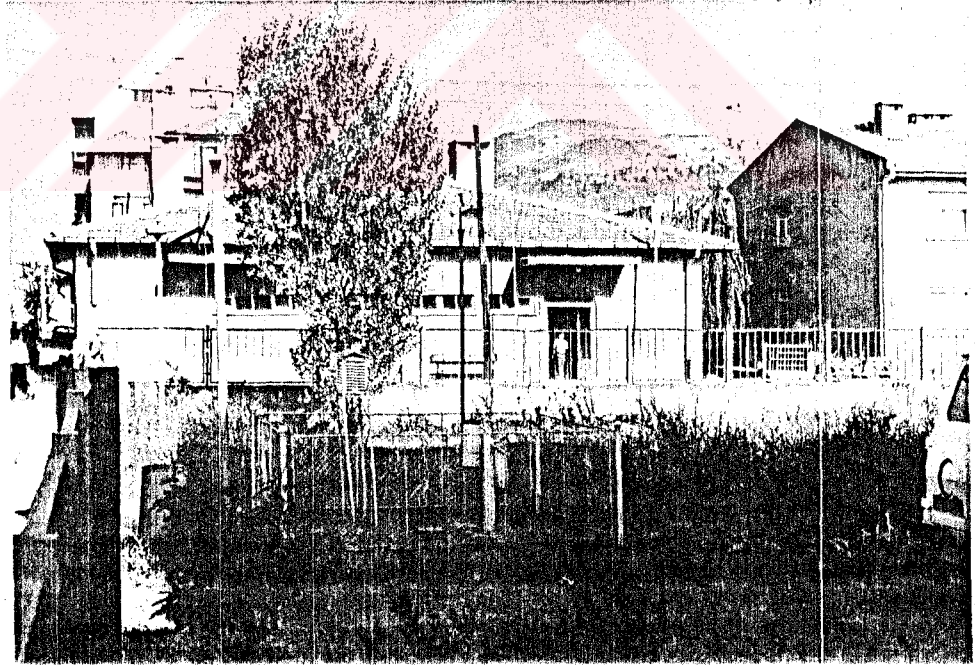
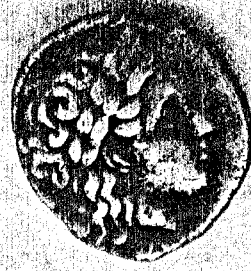

Foto 6: Gemlik Sağlık Ocağı ve binaların arasında kalan meteoroloji parkı.

a)

b)

Foto 7: Bithynia / Cius Sikkesi (M.Ö 321-300)

a) Ön yüzü

b) Arka yüzü

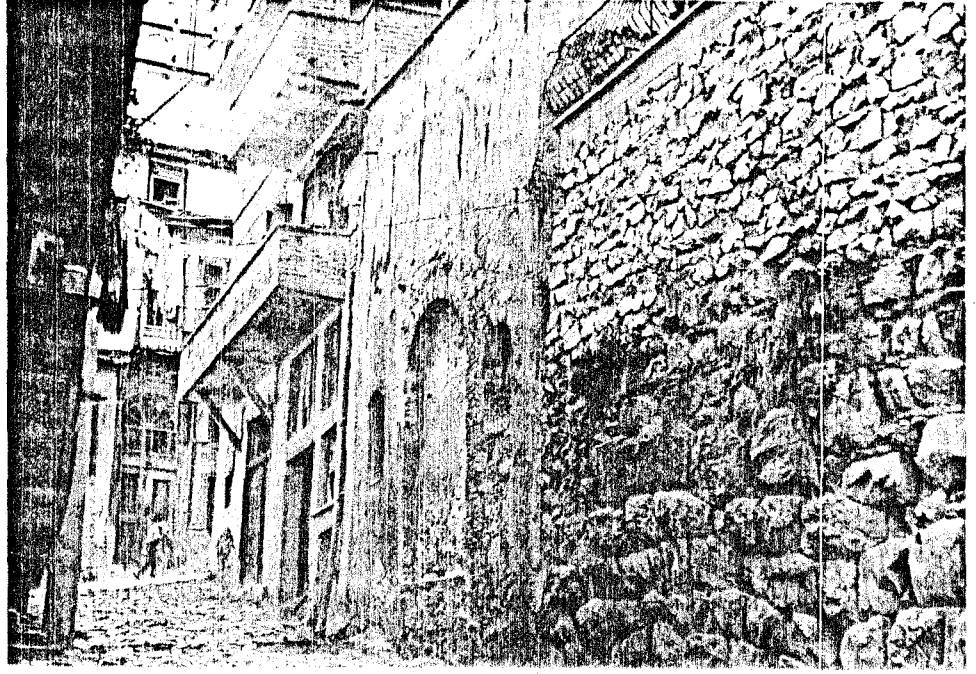

Foto 8: Kayhan Mahallesinde Gemlik Kalesine ait olduğu söylenen kale duvarı.

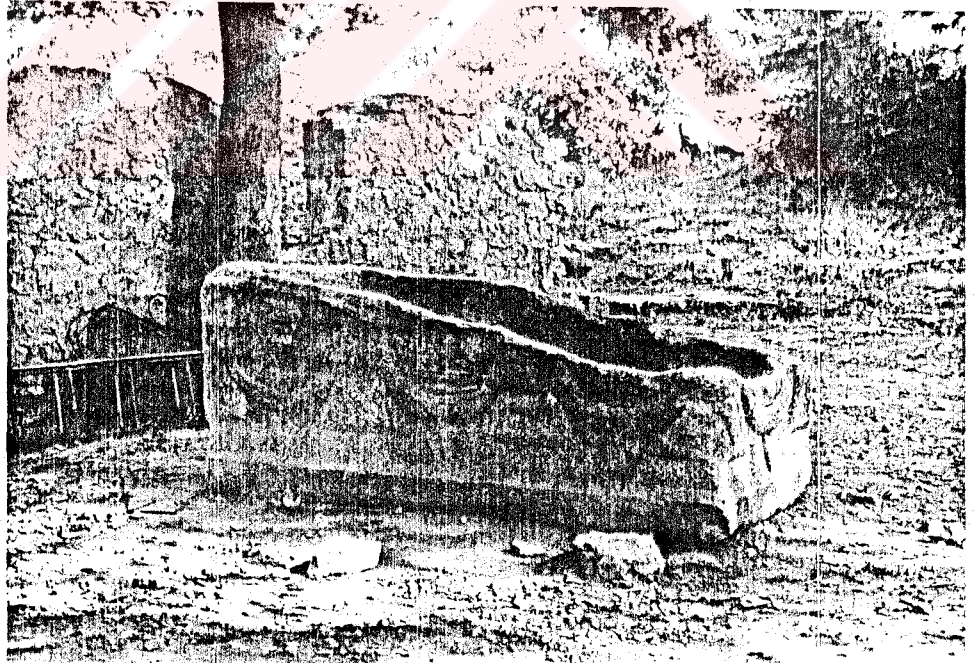

Foto 9: Mermer banyo küveti (Ilcaksu Mevkii)

Foto 10: Kayhan Mahallesi Dutlu Sokakta eski bir yağhanenin duvarında yer alan antik çağa ait bir yazıt.

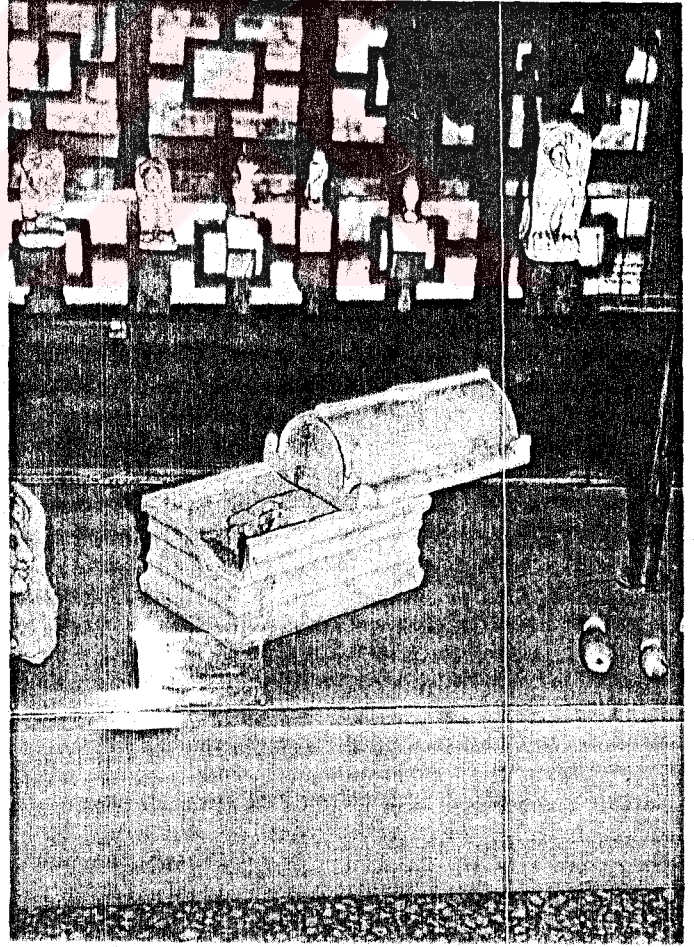

Foto 11: Gemsas'da bulunarak Bursa Arkeoloji Müzesinde sergilenen Külkabrı..

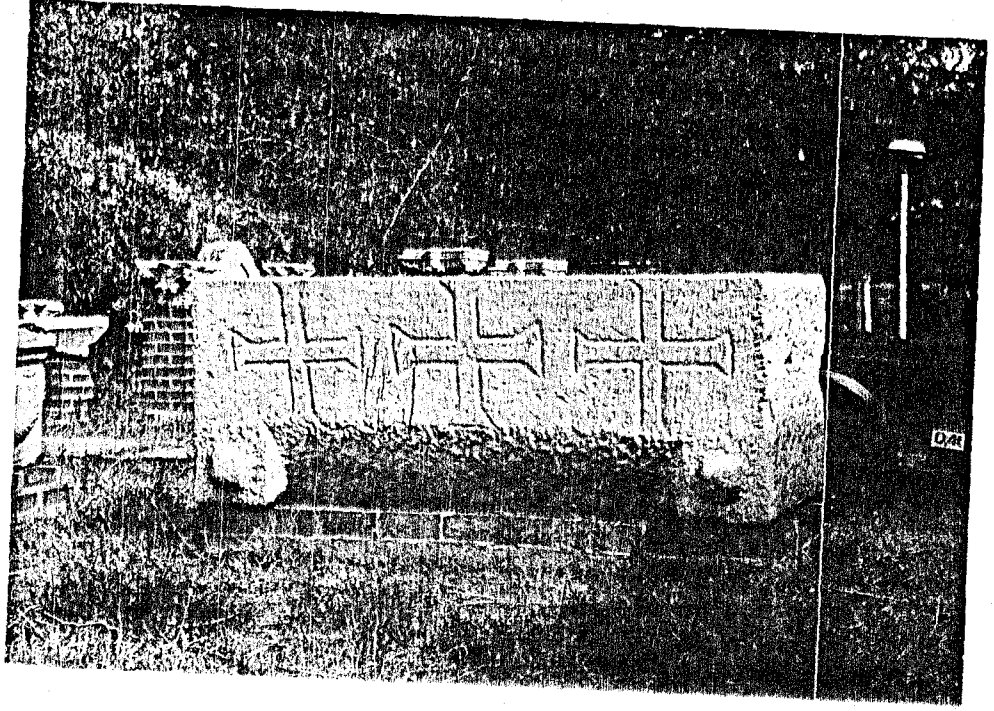

Foto 12: Pazar Sokak'ta bulunan Bizans Dönemine ait Mermer Lahit (Bursa Arkeoloji Müzesi)..

Foto 13: Kayhan Mahallesi'nde eski bir yağhane..

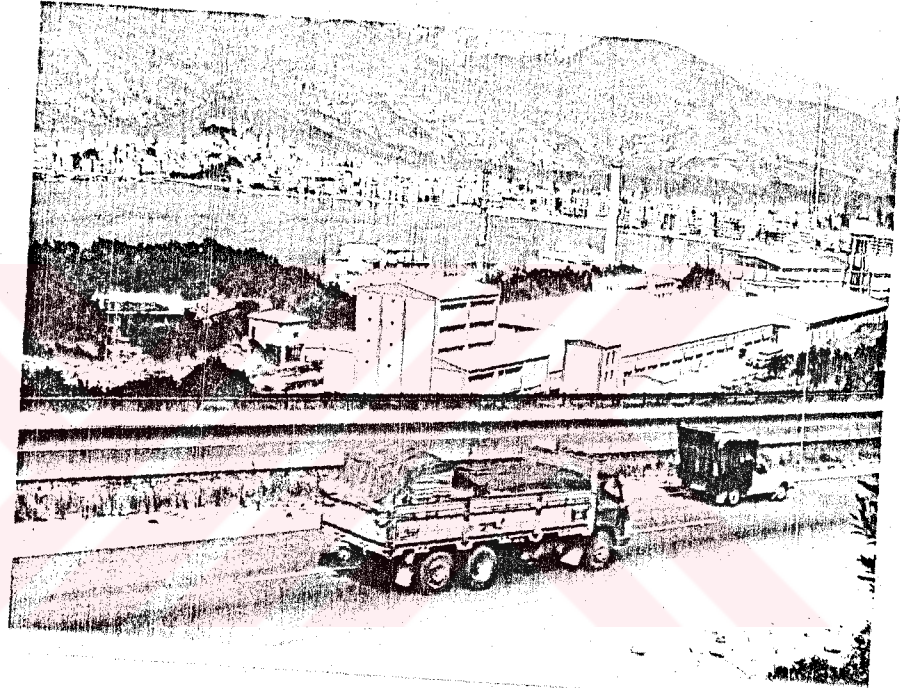

Foto 14: 1963 yılında ulaşıma açılan Bursa- Yalova karayolunun ve Suniipek Fabrikasının 1983 yılında görünümü.

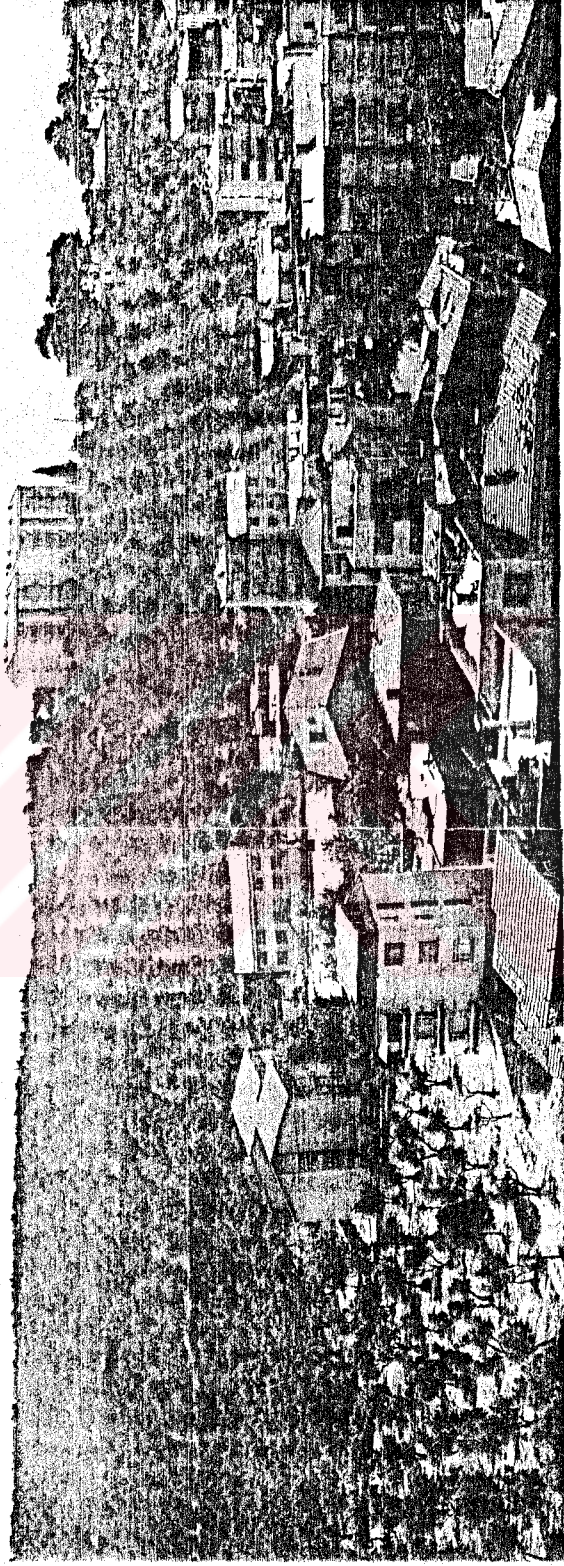

Foto: 15 Tarım ve oturma sahalarının içiçe girdiği Gemlik'in kenar mahallelerinde mesken alanları, zeytinlikler aleyhine genişlemiştir.

Foto 16: Karsak Deresinin meydana getirdiği Gemlik Ovasının verimli tarım alanları güngeçtikçe sayısı artan konutların tehdidi altındadır.

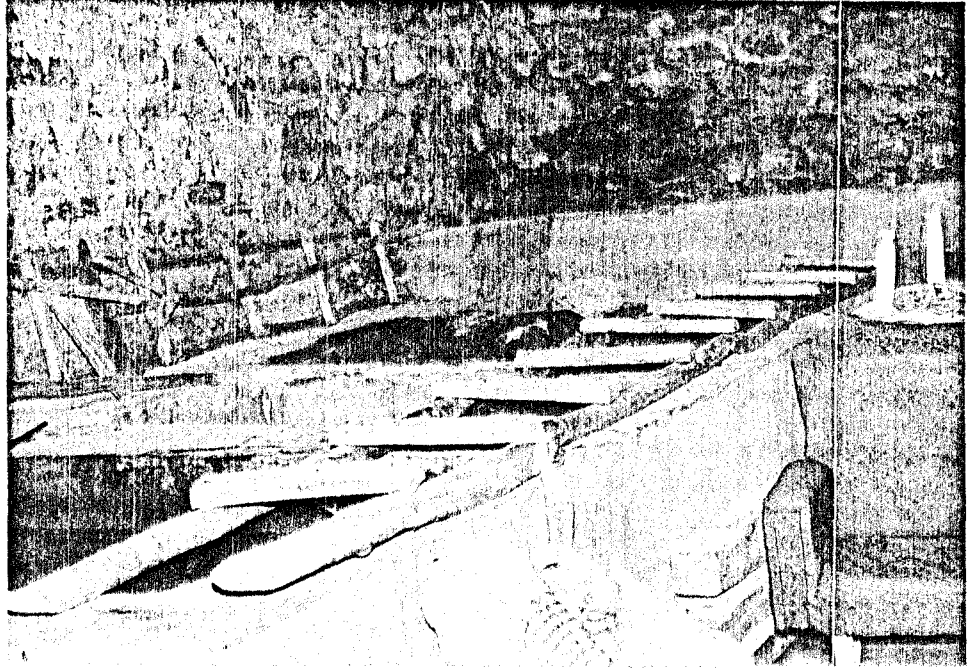

Foto 17: Gemlik'de bazı evlerin bodrum veya zemin katlarında ailenin ihtiyacını karşılamaya yönelik zeytin havuzları yer almaktadır.

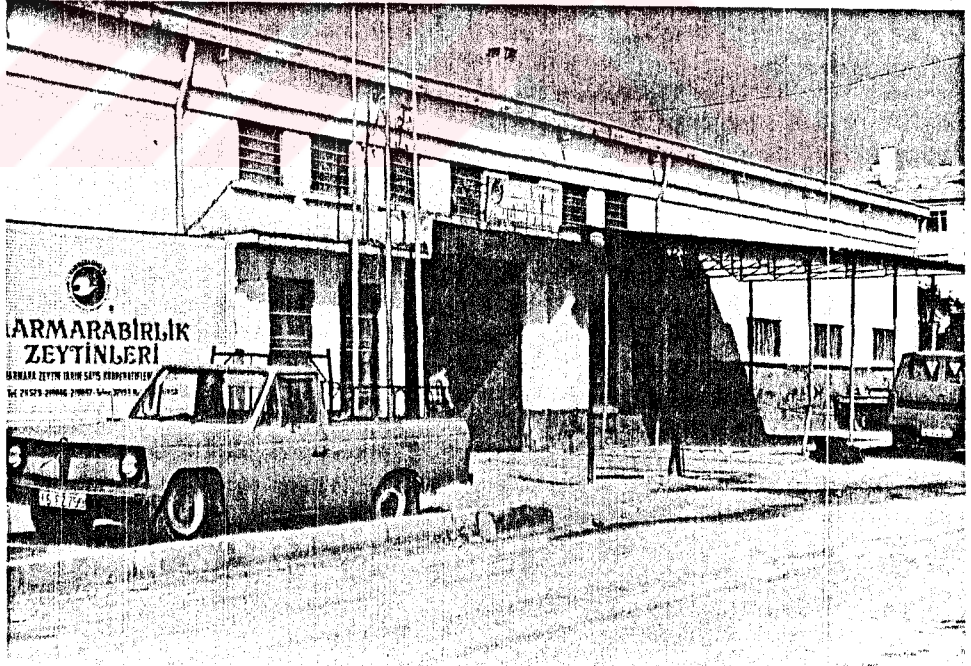

Foto 18: Marmara Birlik'e ait zeytin deposu Orhangazi Caddesi üzerinde yer almaktadır..

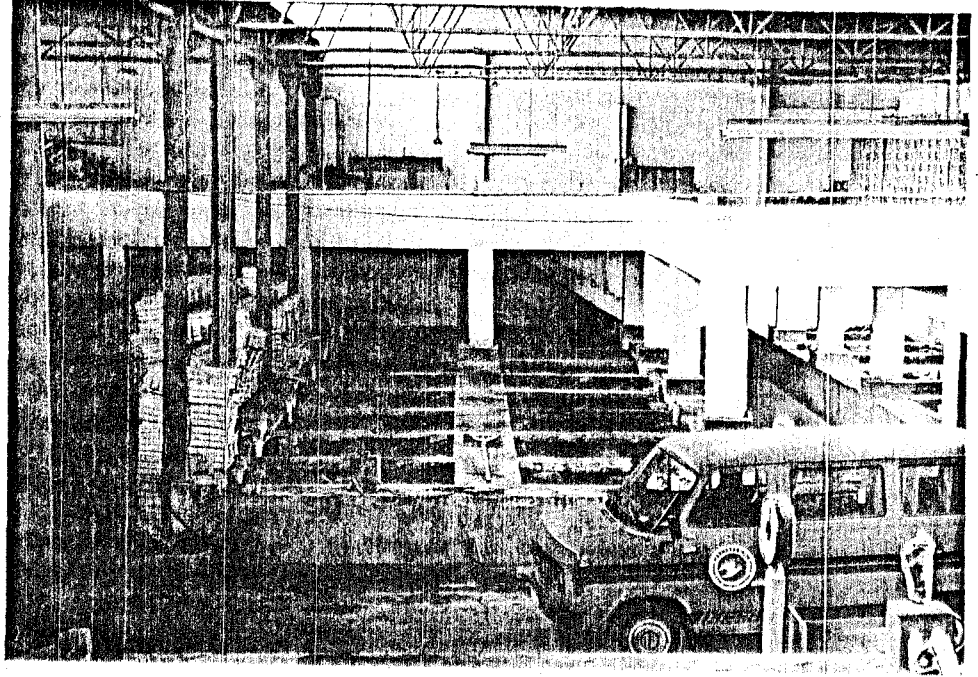

Foto19 : 72 nolu Zeytin Tarım Satış Kooperatifinin (Marmara Birlik) 15520 ton kapasiteli zeytin havuzları.

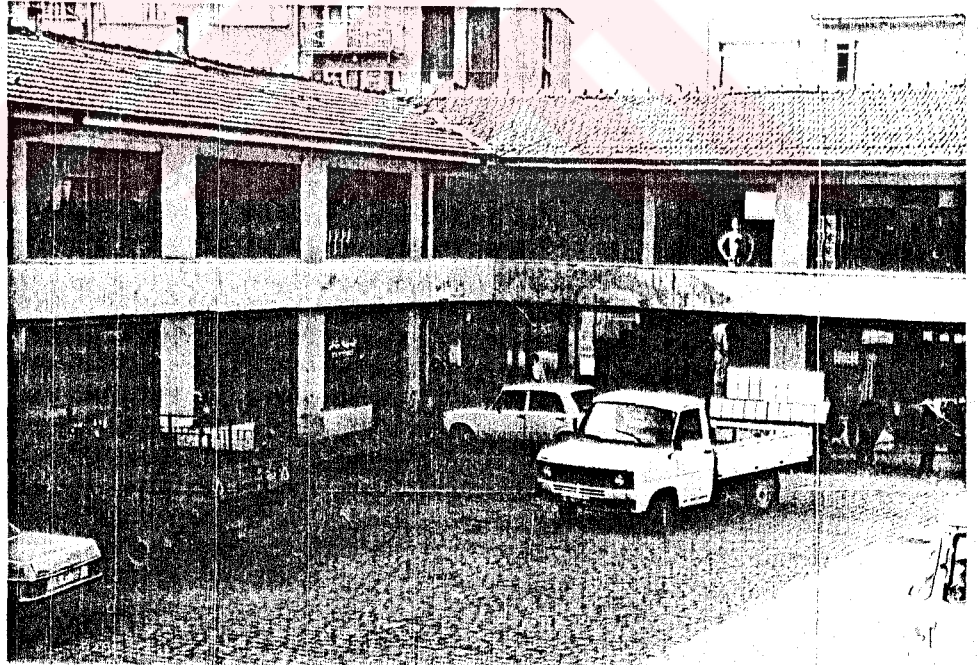

Foto 20 : Zeytin toptancılarının birarada buldukları "Gemlik Zeytin Hali".

Foto 21 : Zeytin halinde toptancların yanısıra küfe imalatçları da yer almaktadır.

Foto 25: Gemlik Körfezi'ne Yenimahalle'den genel bakış

- a) Hisartepe Mahallesi
- b) Suniipek Fabrikası
- c) B.P. Dolum Tesisleri
- d) Azot Sanayii ve Gemsas

a)

b)

Foto 23 a, b.: 1925'de açılan Kafoğlu Sabun Fabrikası, kurulduğu ilk yerinin konutlar arasında kalması sonucu, Bursa-Yalova karayolu üzerinde tesis edilen yeni binasına taşınmıştır.

Foto 24: Daha çok kadın işçilerin çalıştıkları turşu ve konserve imalathanelerinden bir görünüm.

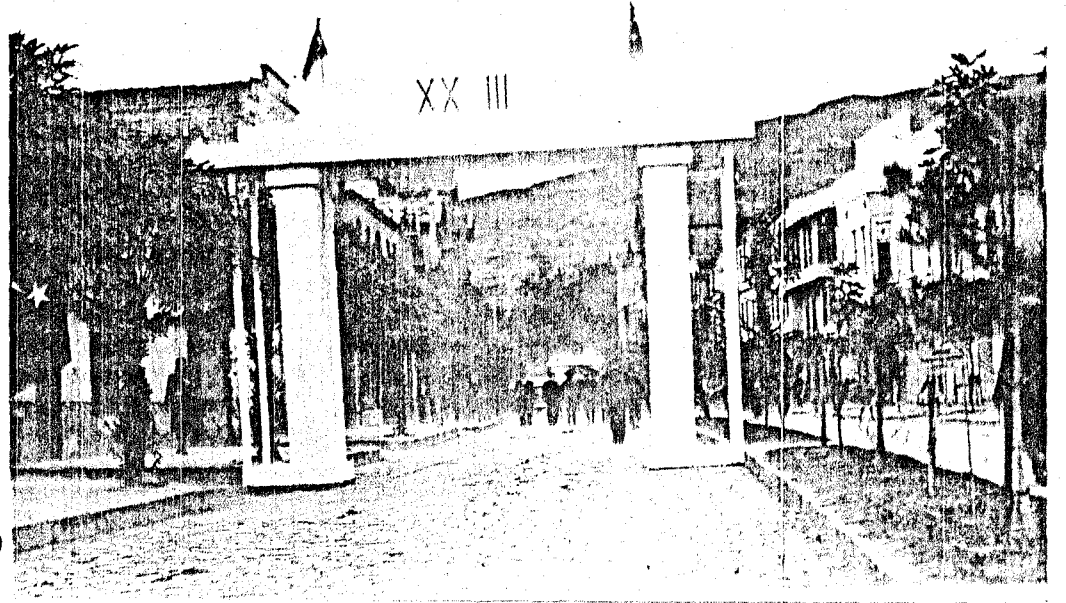

Foto 25: Gemlik Körfezi'ne Yenimahalle'den genel bakış

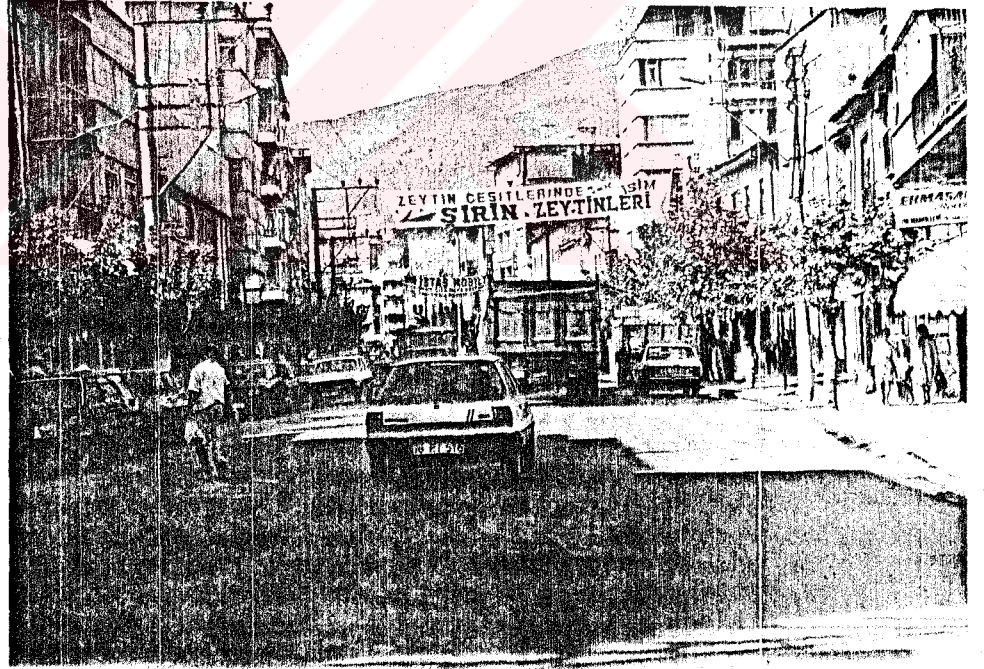
- a) Hisartepe Mahallesi
- b) Suniipek Fabrikası
- c) B.P. Dolum Tesisleri
- d) Azot Sanayii ve Gensas

Foto 26 :Orhangazi ve Gemlik'in sanayi tesislerinin atıkalrını denize taşıyan Karsak deresi körfezin kirlenmesinde payı büyüktür.

a)

b)

**Foto 27: a) Cumhuriyetin 23. yılında (1946) İstiklal Caddesi
b) Bu günkü görünümü ile iş yeri ve ticarethanelerin yoğunluk kazandığı İstiklal Caddesi.**

Foto 28: Zeytin toptancılarının ve Nakliye şirketlerinin yoğunlaştığı Orhangazi Caddesi.

Foto 29 Gemlik'de iş ve ticaret alanları ile oturma alanları birarada bulunmaktadır.

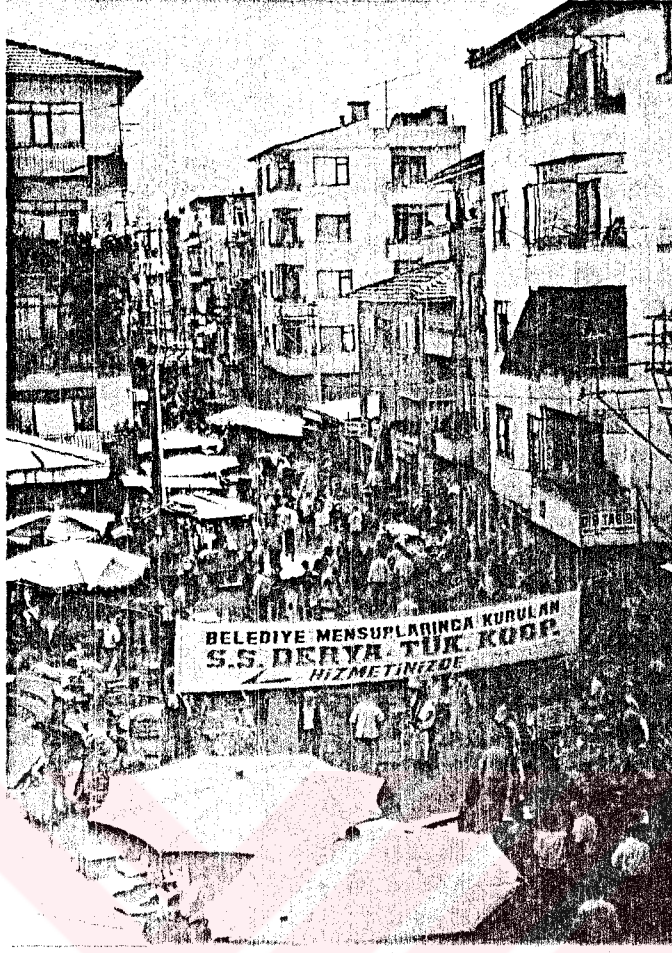
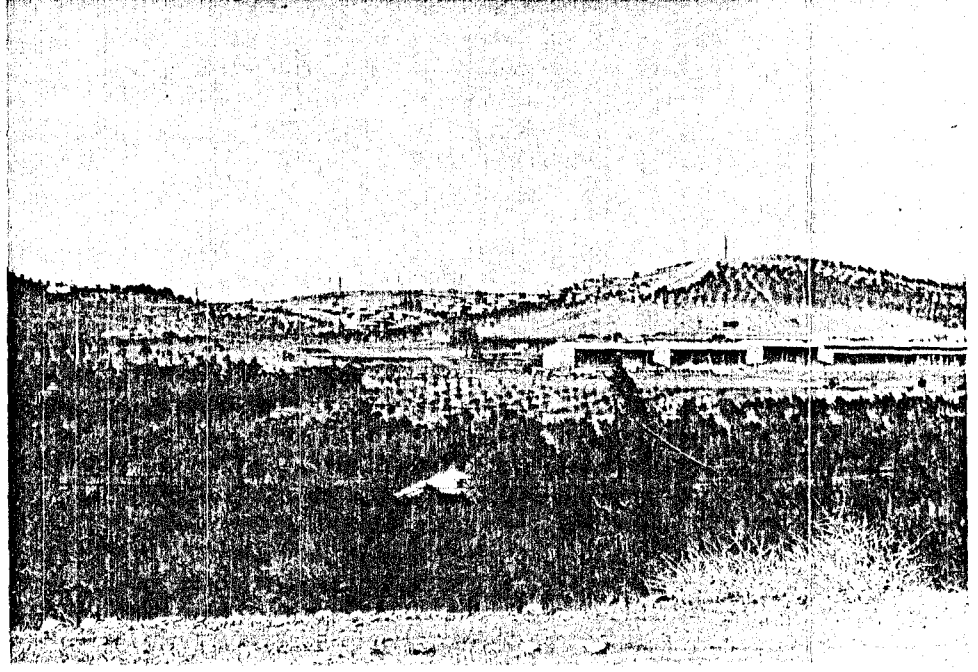

Foto 30: Salı günleri kurulan Gemlik Pazarı..

Foto 31 : Hisar-tepe Mahallesinde Devlet Hastanesi çevresinde toplanan oto tamircileri sağlıksız koşullarda hizmet vermektedir..

**Foto 32: a) Gemlik- Bursa karayolunun kenarında inşaatı devam eden Küçük sanayi sitesi
b) Devlet tarafından yaptırılmış afet konutlarının oluşturduğu Ata Mahallesi.**

Foto 33: Gemlikliler'ini ihtiyaçlarını karşıladıkları Belediye çarşısı.

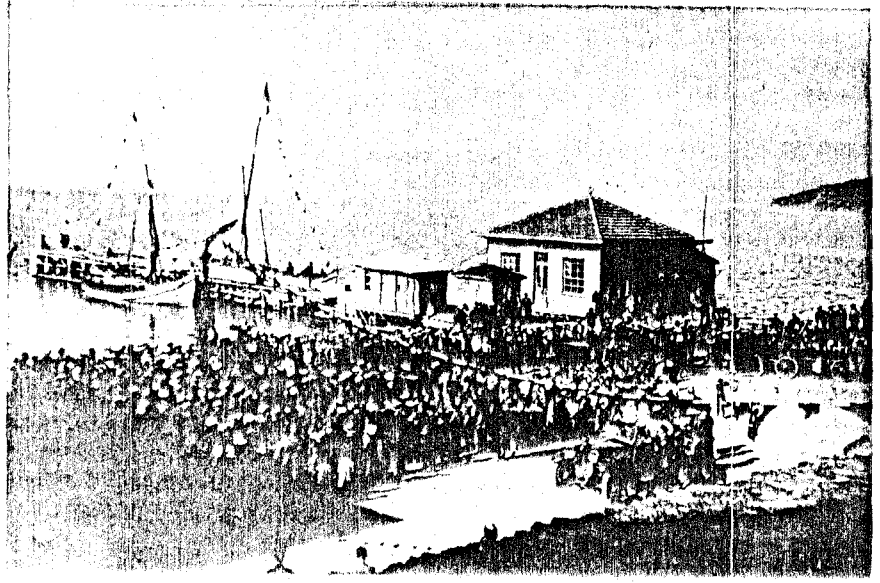

Foto 34: a) 1930'lar da Gemlik İskelesi .

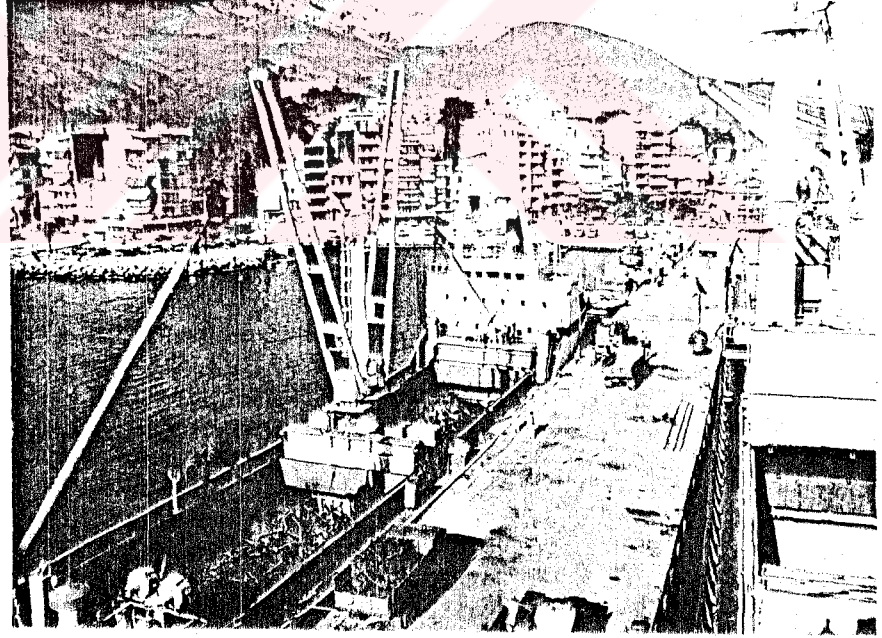

Foto 34: b) 1950 yılında yapılmış Gemlik Limanından bir görünüş (1983).

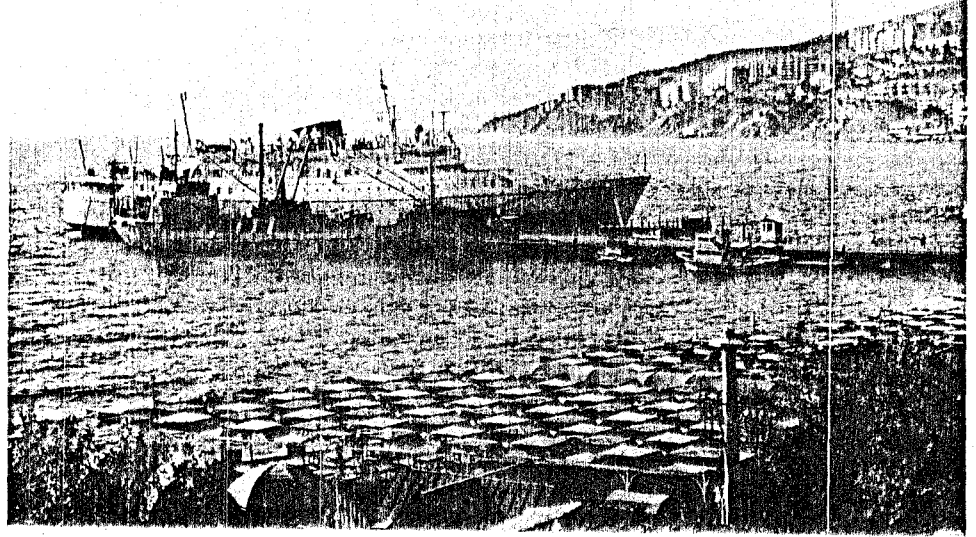

Foto 35: Gemlik Limanı yük gemilerinin yanısıra seyrek olarak yolcu gemilerine de hizmet vermektedir.(1988)

Foto 36: Günümüzde ihtiyaca cevap veremeyen Gemlik Otobüs Terminali.

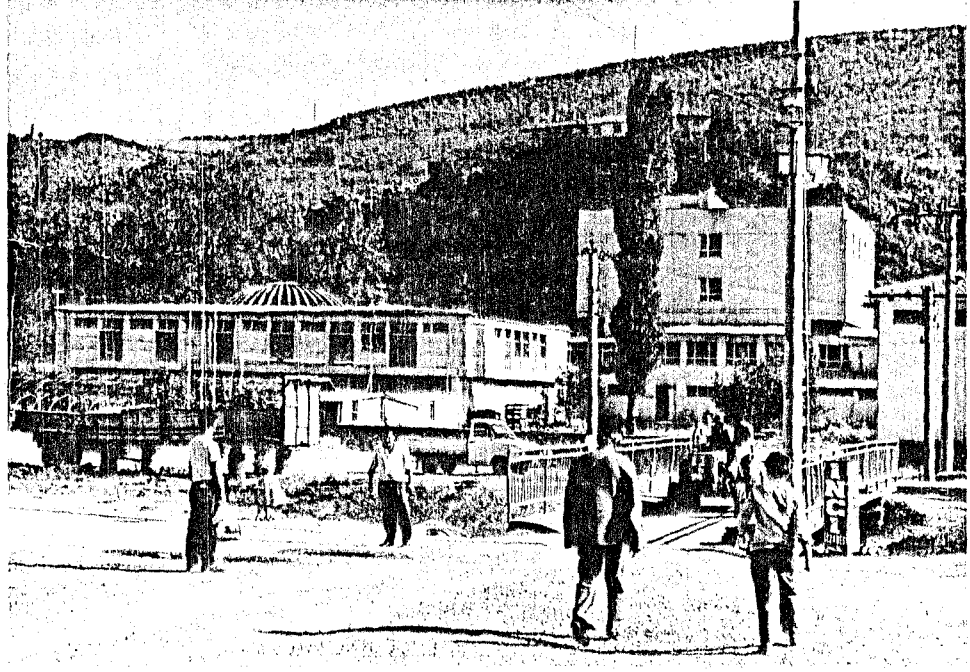

Foto 37: Gemlik Kaplıcası ve oteli yapılan onarım sonucu 50 yataklı Devlet hastanesine dönüştürülmüştür.

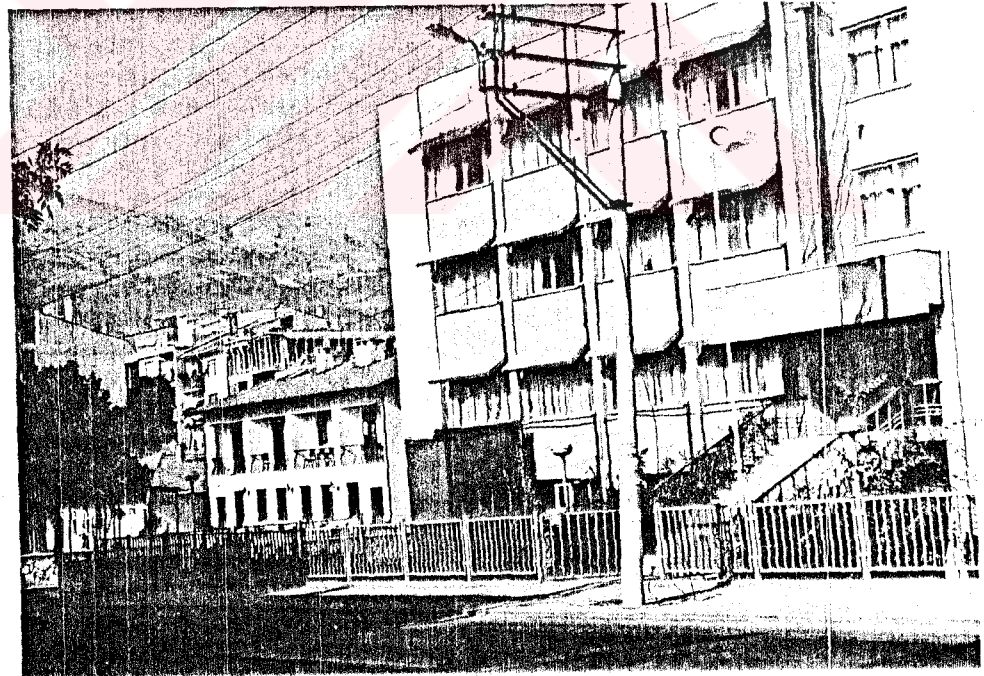

Foto 38: Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Grup Başkanlığı ve SSK Dispanseri..

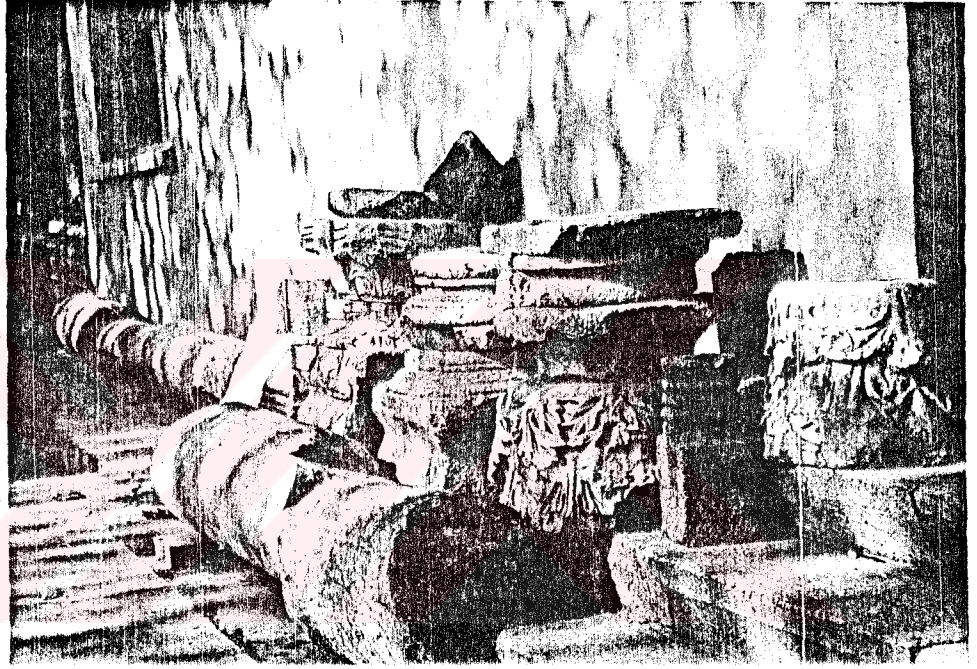
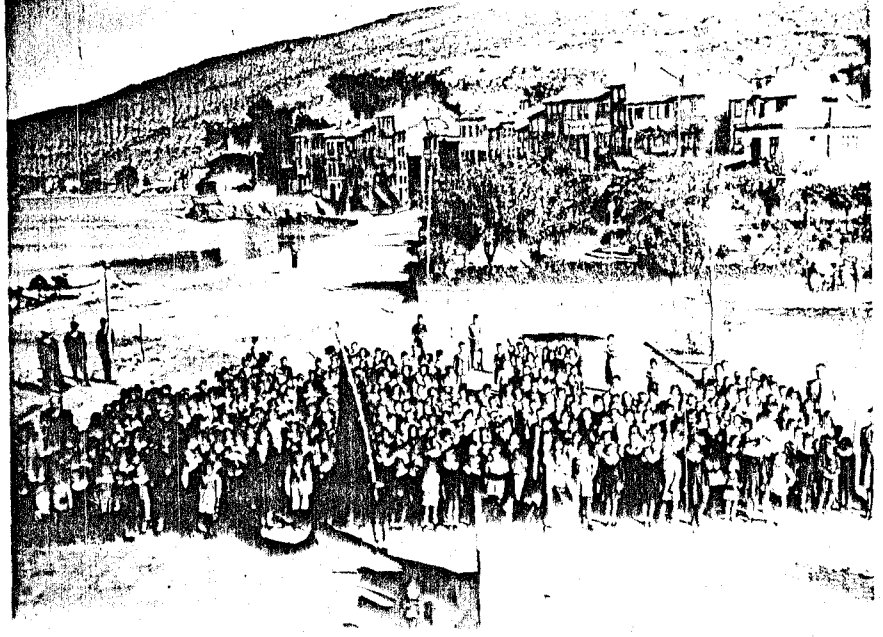
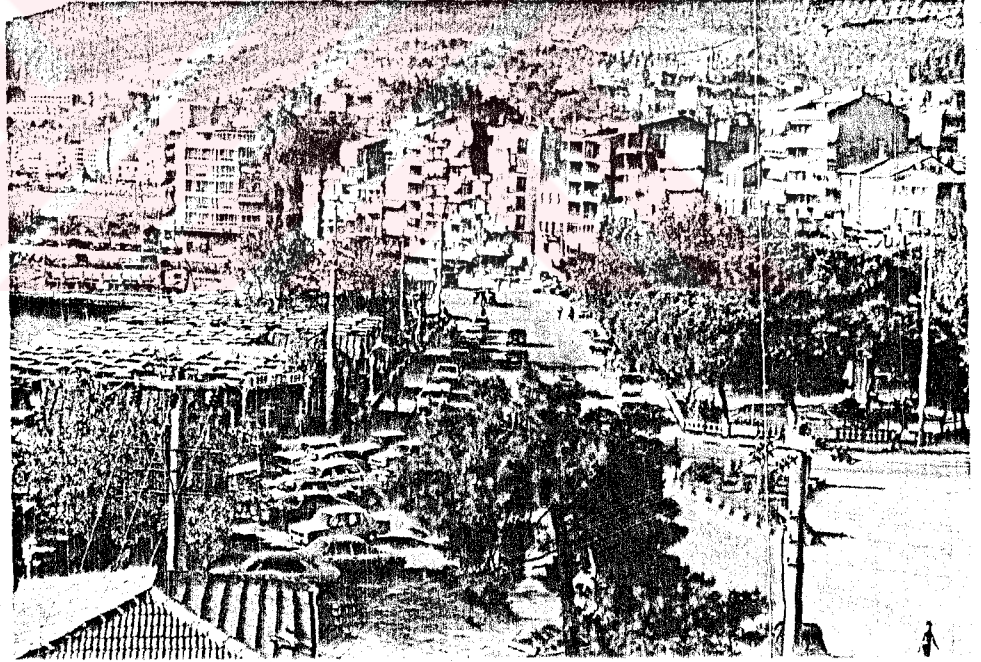

Foto 39: Gemlik ve çevresinde bulunarak Gemlik Halk kütüphanesine teslim edilen Roma ve Bizans dönemine ait sütun ve sütun başları.

a)

b)

Foto 40: Gemlik Limanı ve çevresini gösteren bu fotoğraflar 1944'den 1988 yılına kadar geçen sürede şehrin çevresinin ne kadar değiştiğini kanıtlamaktadır. Sağdaki yeşil alan Atatürk Parkı.

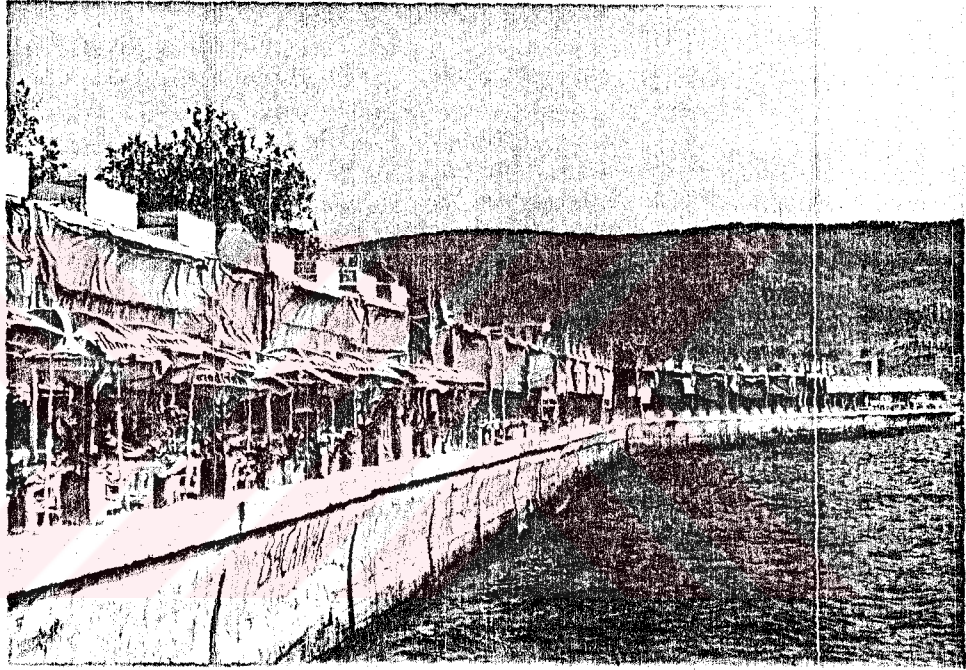

Foto 41: Deniz kıyısındaki gazino ve çaybahçeleri yaz aylarında Gemlik halkı tarafından günboyunca tercih edilen dinlenme yerleridir.

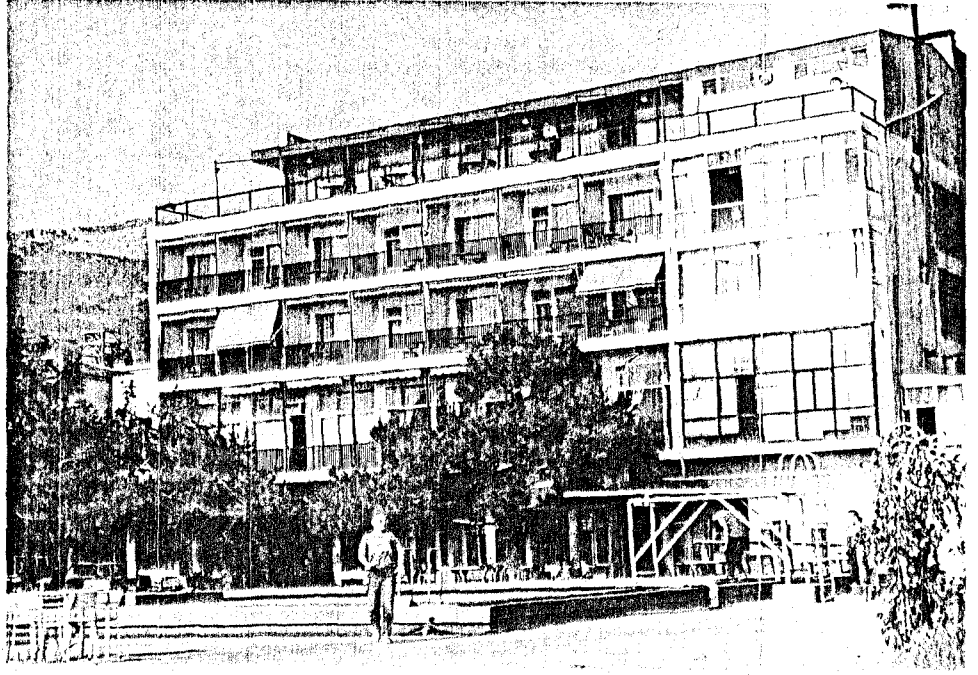

Foto 42: Gemlik'e gelenlerin en fazla konakladıkları tesislerden biri de Tibel Otel'dir.

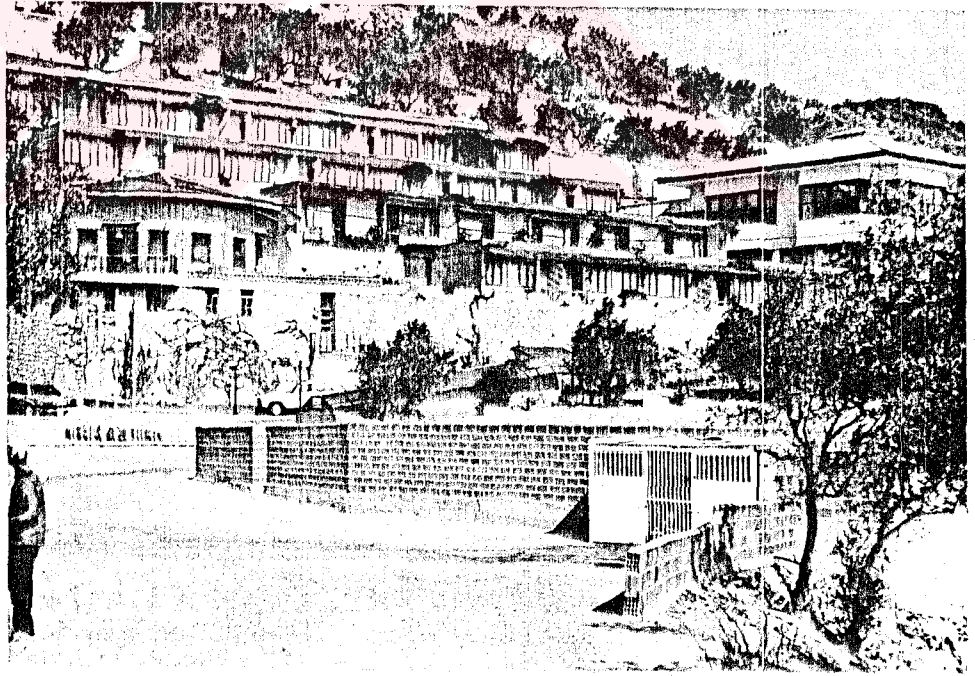

Foto 43: Eski Kumla yolu üzerinde yer alan 110 yatak kapasiteli Atamer Tesisleri

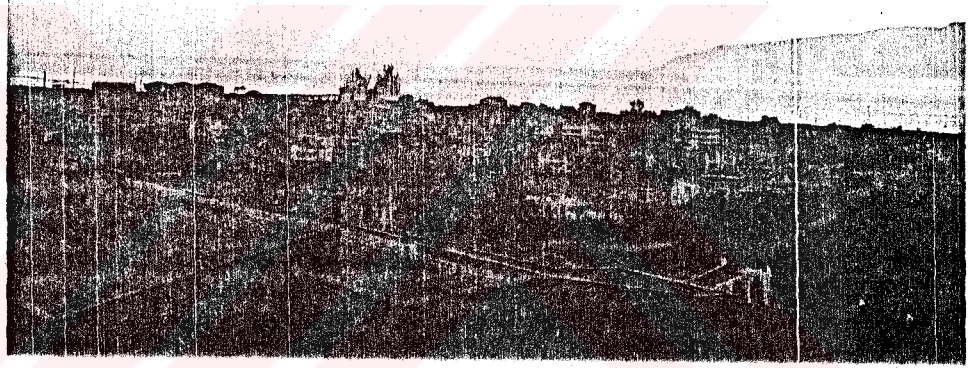

Foto 44: Körfezin güney kıyısında yer alan II. Konut alanı Gembas'dan bir görünüm.

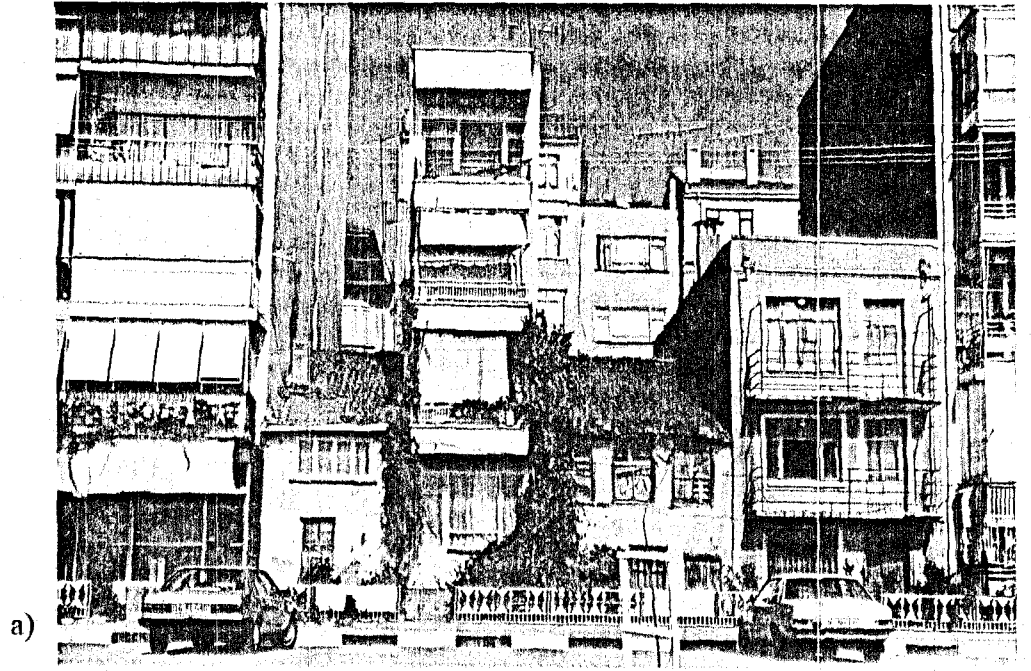

Foto 45 (a-b): I. Kordon boyunca sıralanan mülkiyet yoluyla parçalanmış parseller üzerine yapılan 3-4 metre cepheli çok katlı apartmanlar, çirkin bir görünüme sahiptir.

Foto 46: Gemlik'in I ve II nolu caddeleri ile parke kaplı ara sokakları katederek Kumla'ya ulaşan yol üzerinde Osmanlı döneminin özelliklerini taşıyan restore edilmiş bir ev.

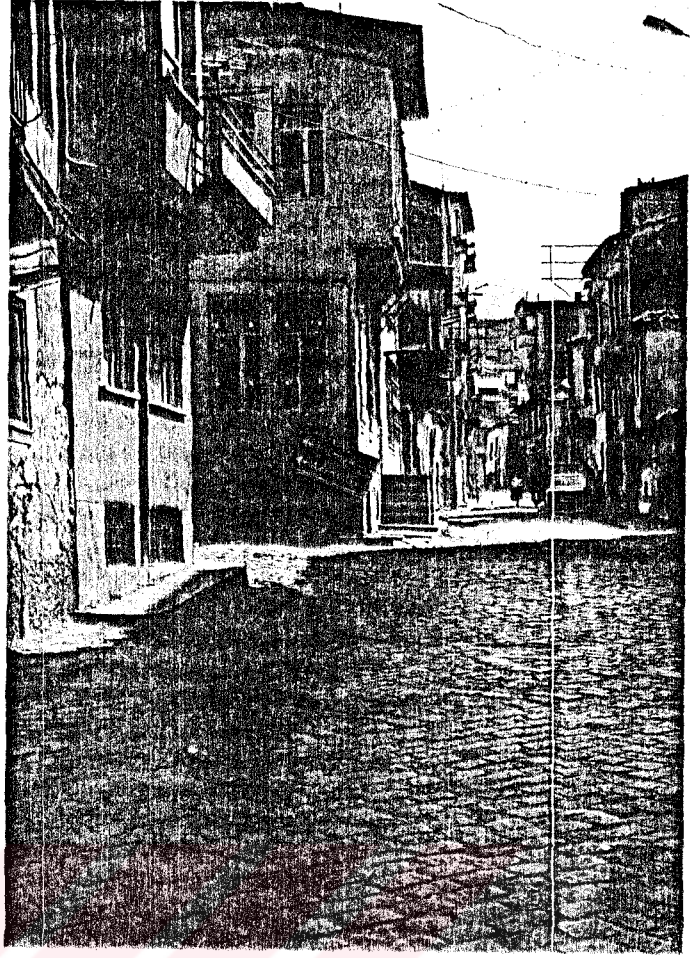

Foto 47: Yapımında ahşap ve taş malzemenin kullanıldığı Osmanlı dönemine ait, bugün Ticaret Lisesi olarak kullanılan bir bina.

Foto 48: Gemlik şehrinin kuzeyindeki gecekondu alanında bulunan evler plansız bir gelişmenin sonucu altyapı problemiyle karşı karşıyadır.

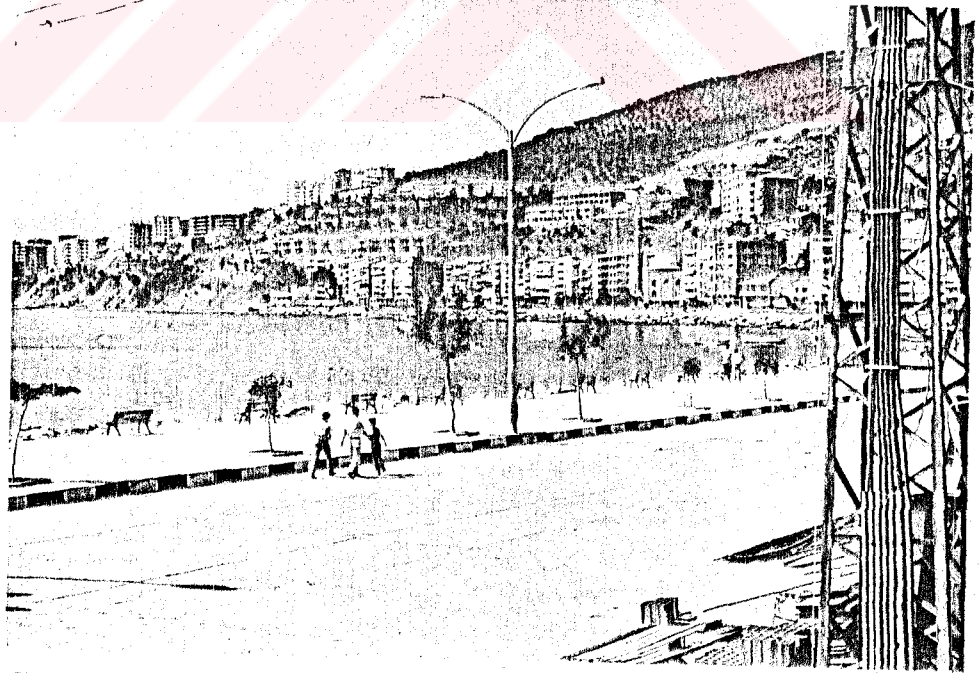
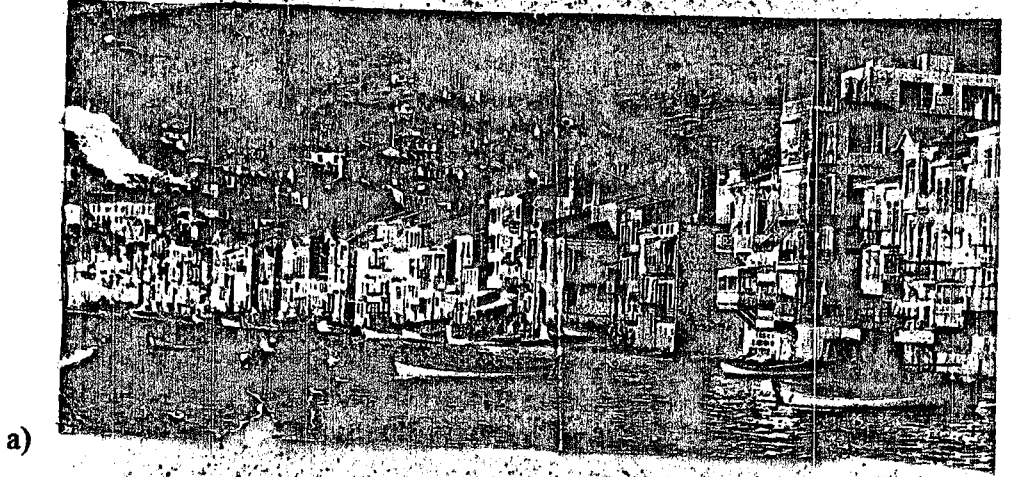

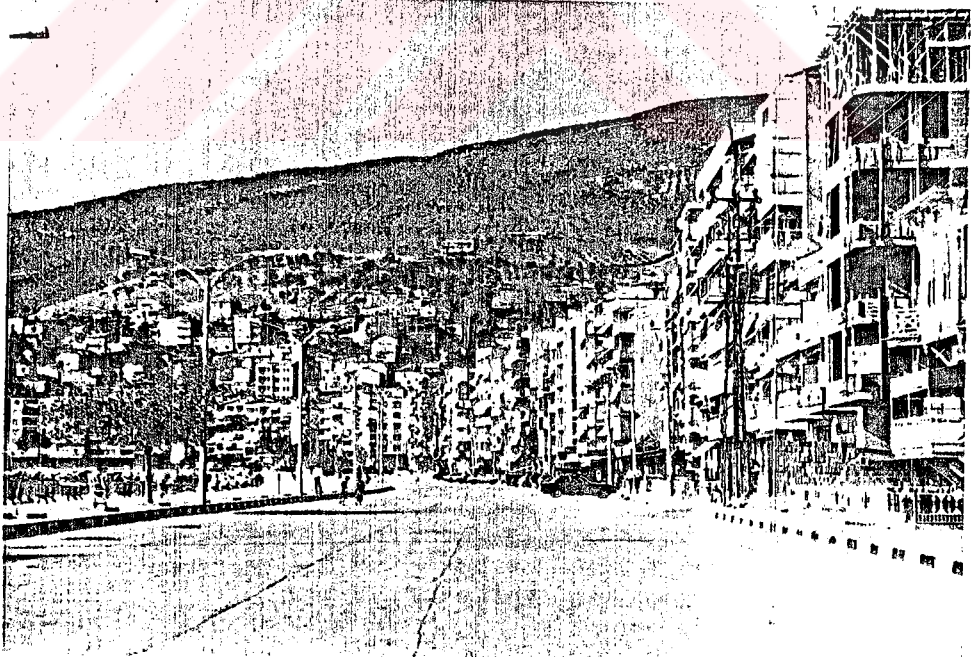
Foto 49: Körfezin kuzeyinde yer alan Orhaniye Mahallesi ve kooperatiflerin yoğunlaştığı Cumhuriyet Mahallesi

Foto 50: Karsak Deresi'nin denize ulaştığı iki kanal arasındaki kıyı kesiminin düzenlenmesiyle açılan II. Kordon.

a)

b)

Foto 51 (a-b): Denizin doldurulması ile halkın kullanımına açılan I. Kordon ve bu kesimin 1950'li yıllardaki görünümü.